

střední Evropa

brněnská
verse

1
88

střední
Evropa

brněnská
verze

S třední Evropa
brněnská verše
Brno, červenec 1988 / 1

O B S A H

Úvodní pozadí

Zdeněk Rotzschl.

Existence Maďarů ve střední Evropě

S U Ř E D N I Č E V R O P A

Krešimir Fičáčko

Pelibky a pohlavky pro dleuhho spící krasavici

Adam Michnik

Velký kontrareformátor

C e s t y

(-pb-)Nora Beloff

Pochybné dědictví po Titovi

Nikolaј Djordjević

Titovy koncentráky I.

V y b r a l i j s m e p r o v á s . . .

František Ježek

Ztracené časy

I n t e r v i n ī p ř i l o h a

Karel David

Texty

G l o s y - k r i t i k y - r e c e n z e

Petr Oslzlý

Příspěvek na konferenci v Obecním domě v Praze

Karel Novotný

Byla jedna výstava...

(všechny příspěvky jsou otištěny bez vědomí a souhlasu autorů)

Úvodní poznámka

Dostáváte do rukou první číslo moravské mutace STŘEDNÍ EVROPY. Základní verze, vydávaná ústřední redakcí, je v mnohých ohledech naší republiky prakticky nedostupná. To, jak víme, má své přičiny v omezeném počtu výtisků a ve spletitosti cest, jimiž se dnes u nás šíří nepohodlné slovo. Tuto mezeru by měla částečně zaplnit naše verze, která chce však zároveň sledovat i své specifické redakční záměry. Na Moravě dosud trvá absence vlastního časopisu, který by přinášel fakta, informace a názory umožňující hledat naše místo v dějiném a kulturním rámci Evropy. Zdůrazňujeme, že nás zajímá právě tento bytostný rámc; vojensko-politické mapy budoucnosti přenecháme Prozřetelnosti boží a samozřejmě specialistům na nejobecnější zákonitosti. Jsme přesvědčeni, že svou volbu můžeme naplnit jen jako časopis otevřený kritickému, avšak soudnému myšlení. Myšlení nespoutanému prohlášenými totalitními schématy, také věk nezkaženému strýcovským provincialismem a nenávistnou emocionalitou. Nebudeme časopisen přísně vědeckým, chceme myslit v hodnotách, jimž věříme. Nicméně služba hodnotám, které prokázaly pro náš národ svou nezastupitelnou cenu právě v debách zběsilého ničení všech tradic, nás zavazuje k pravdě. S vědomím rizika, které s sebou toto rozhodnutí nese, chceme se spolu s vámi pokusit o hledání naší identity jako Morevané. Zdá se nám, že právě v tomto kontextu dnes vesměs přečcházejí špatné odpovědi dobrým otazkám.

Nehodláme upřednostňovat intelektuální zájmy žádné generace. Skutečnost, že publikujeme kontroverzní a diskutabilní názory, ještě neznamená, že je také běze zbytku sdílíme. Zajímá nás pravda a skutečné hodnoty, ať promlouvají odkudkoliv. Nerozlišujeme tedy striktně ani mezi oficiální a neoficiální kulturou. Nicméně naše tolerance má jasné hranice. Na stránkách STŘEDNÍ EVROPY budeme tisknout i málo známá literární díla. Nehodláme však být almanachem začínajících autorů. Budeme sledovat uměleckou kvalitu a respektovat zájem čtenářů.

Konečně ještě poslední technická poznámka: obsah prvního čísla by měl být jakožto výchozí základ nového časopisu i do budoucna. Chceme věřit, že se jeho obsah i rozsah bude vyvíjet v kontaktu s čtenářem. Náš časopis si najde účinné korigující zpětné vazby. Byla-li uskutečněna jednosměrná cesta slova k vám, musí být možný i opačný pohyb.

Nyní pár poznámek k obsahu prvního čísla. Do úvodní poznámce zařazujeme následující z úvodu 10. čísla Střední Evropy, v němž redakce specifikovala svůj vztah ke konzervativismu. Prvním příspěvkem je studie Zdenka Rotrekla "Existence Moravy ve střední Evropě", kterým bychom chtěli zahájit diskuzi na moravské téma. Proto budeme na tomto místě nadále ctiskovat příspěvky týkající se tohoto tématu. V následující části nazvané STŘEDNÍ EVRCPA přejímáme některé zajímavé články z posledních čísel ústřední redakce a otevíráme rubriku CESTY, v níž se chceme zabývat kulturními, politickými a historickými zvláštnostmi středoevropských zemí. Tento cyklus zahajujeme možná poněkud neobvyklým pohledem do jugoslávských poměrů. V rubrice VYBRAJ! JSME PRO VÁS přetiskujeme práci Františka Jedermannu "Ztracené dějiny", zabývající se problematikou česko-německých vztahů. Tento fenomén je v tomto případě zajímavým způsobem demonstrován na osudech našeho pohraničí.

V LITERÁRNÍ PŘÍLOZE vám představujeme brněnského básníka s textem Karla Davida. V poslední rubrice GLOSY-KRITIKY-RECENZE, kterou hodláme v budoucnu značně rozšířit a prohloubit, přinášíme dvě aktuální závažný a obsažný projev Petra Oslzlého na konferenci v Obecním domě v Praze a fejetonisticky laděnou zprávu Karla Novotného o jedné neobvyklé výstavě.

Mnozí čtenáři nás vyhízejí, sbytchou explicitněji, také ka programe-
vým způsobem, projevili svou konzervativní orientaci. Objev je v tom,
že náš konzervativismus není ideově vázán. V žádném současném poli-
tickém systému, k žádné politické straně, církvi či jiné instituci.
Není oni ideologicky fixován, protože konzervativismus nemá u nás žád-
nou svébytnou tradici a budoucí středoevropská antitotalitní konser-
vativní teorie se teprve zvolna začíná rodit.

Dále jsou nám cizí jakékoli výlučně nacionální kulturní aspirace, neboť jsme použeni z netlačitých politických a společenských důsledků moderního nacionalismu. Vycházíme z názoru, že pravým fundamentem kulturní svobody ve Střední Evropě může být pouze svobodná koexistence jednotlivých národních kultur, jejichž společným zdrojem byla a je křesťansko-židovská kultura. K tomu zdvoji se vracíme: tato kultura je možná historicky již ve svém soumraku, ale přesto zůstává i do budoucna pro nás jediným zdrojem skutečných hodnot, hodnot, které nebyly odstraněny, negovány nebo překonány žádným pokrokem, žádnou revolucí, žádným totalismem. Co ostatně soudit o socialismu, který nebyl schopen doposud vytvořit žádný nový kulturní sloh či styl a dosavadní kulturu "izpovídají" pouze rasovou nebo třídní renávistí.

To je tedy základ našeho kulturního konzervativismu, který je zásadový a nesmíří se s žádnými reformními pokusy kcnějšími nenejvýš v kompromisech. S úctou k Bohu, člověku a naříku se nedá taktizovat. Celá historie Střední Evropy nás ustatičně učila, že v otázce nejvyšších hodnot nelze již ustoupit ani o krok, nelze se smířit s žádnou poloprávou. Pouze plná restituce evropských kulturních hodnot nás ještě může zachránit před hnilcibou rozkládajícího se tzv. reálného socialismu.

C politických programech a vizích je předčasné mluvit, již dnes je však možné říci, že se lišíme od těch, kteří rižují politiku pouze na otázku moci a ztotožňují ji proto s umělou s násilnou tvorbou většin jakožto jedinou cestou k cíli. Dějinné cesty jsou nevzpytatelné a dobrý politický systém je spíše darem těm, kdo k němu dozráli. Tam, kde vládne nemravnost a prohnilost, se sluší hlevně v tichosti pracovat na vytváření možných lepších podmínek pro budoucí přijetí něčeho nového. A v tom je podešťata naši konzervativní orientace, které nemá vskutku nic společného s okázalým aktivismem různých demokratizačních procesů, které dnes okolo nás všude bují...

(z úvodu 10. čísla STŘEDNÍ EVROPY)

Z technických důvodů je nutné podepsat stránky přiloženým listem.

ZDENĚK ROTREKL

EXISTENCE MORAVY VE STŘEDNÍ EVROPĚ

ZDENĚK ROTREKL

EXISTENCE MORAVY VE STŘEDNÍ EVROPI*

Slovo úvorem - historická zkratka - "moravské duchovní nářečí" - pohled geografický - diskuse na moravské téma - moravský životní pocit a společné povědomí - zřetel ekonomický - kulturní život kdysi a nyní - postavení Brna - hledisko lingvistické - etnografická stránka - co je Moravo? - moravská identita a vědomí sou-náležitosti - manifestace religiozity v moravské poutě - moravský duchovní úkol - Projekt Mitteleuropa Erharda Buska a Emila Brixeh, kritické poznámky -

Již delší dobu můžeme pozorovat podivuhodný fakt, jak se z masových médií zdejších i zahraničních vytrácí historický a kulturně svébytný pojem Moravy. Morava se ze současných slovníků jednoduše škrťá, nanajvýše se připomíná ve formě pěveckého sdružení (Moravan) nebo skupin písni a tanců (Moravanka, Moravénka). Občan se můžeme ve sportovní rubrice během několika mutací deníku Práce, Lidové demokracie atd. dočíst o tom, že "moravské kluby slavně zvítězily". A čest. Spiše se s tímto pojmem setkáváme v mešních písničkách zpívaných. (Kupř. Ejhle oltář Hospodářův září, v cyrilometodějské písni v páté sloce končící slovy ' - když se na Moravě slavila/první čběť tobě přemilá," nebo v písni Bože, cos ráčil. Tu bych připomenul refrén sedmé sloky: "Víře vždy věrní budou Moravané, dědictví otců zachovej nám, Pane." Zajímavý detail: v Kacionálu českých a moravských diecézí z roku 1985 je tato sloka vypuštěna, písěn k sv. Cyrilu Přistup, Moravěnko, vynechaná úplně. Ponecháme však dnešním kacionálům jejich starosti; lid stejně zpívá podle starých.)

Důvodů, proč je kulturně historická existence Moravy a její životaschopnost soustavně z mimomoravských médií vymazávána, je více. Jsou starého data. Ve vskutku svobodných volbách v roce 1946 volilo jádro Moravy (Slovácko, Valašsko, Horácko s centrem Vysočiny, Brněnsko, na severu slezské Hlučínsko apod.) kandidáty nekomunistické. Z tohoto geografického jádra si ovšem musíme vzhledem k teprvejší době odmyslet pohraničí (někdejší Sudety), jehož novousedlíci se dostali tam, kam přišli, na základě legitimace komunistické strany, a proto také volili komunistické kandidáty. (Konkrétně Znojemsko, Břeclavsko, Svitavsko, Jeseníky.) Jaký tedy byl politický ťkol pro nejbližší budoucnost? Země moravskoslezskou desintegrat, roztráhatit a posléze zlikvidovat úplně. Stalo se. Zemské zřízení se zrušilo záhy po únoru 1948. (1) Z Brna, někdejšího hlavního města Země moravskoslezské, se dnes úporncou prací stala čefakto spádová obec, jejíž zásobování, služby a výběc terciální sféra je hluboko pod úrovni měst jako Polička, Jemnice atd.

Dostávám se k historické zkratce, podhledu části moravského území, odkazaného svým nekomunistickým přesvědčením, vyplývajícím z věrocnosti tradiční, ke zřítlivému zániku. Nedávné cyrilometodějské nálezy poskytly přilehlost k mnoha pohledům. Existenci Velké Moravy a s tím Staré Moravy nemůže zpochybňovat nikdo. "Leges Moraviae" se připomenejí sice až roku 822 na sném svoleném francouzském králem Ludvíkem I. Boleslým do Frankfurtu nad Mohanem, ale ta říše byla dovršená sjednocovací procesem kněžů na stáromoravském a mitsinském území. Archeologické nálezy v jižní Moravských Budějovicích u Mikulčic na hřbitově Staré Zámky u Brna a na Zelené hoře u Vyskovu dokládají existenci moravských kmenů již v druhé polovině 7. století.⁽²⁾

Kníže Mojmir I. sjednotil po roce 830 Starou Moravu a Nitranskou v jediný státní útvar, skládající se z jedenácti "měst". Mojmir I. a jeho nástupce Boleslav, osa kresláné, předávají Svatopluku již značně rozsáhlé území, které po roce 874 obasňuje Panonii k řekám Drávě a Dunají, na východě sahá k Zemplínu, na západě Velká Morava ovládá Čechy s Kladskem a Litoměřickými Srbými po Krkonoše severu. Velkomoravská říše se dotýká samotné Vídně; v Dolních Rakousích to doložily i archeologické nálezy z této doby. (Moravane, kdo souběžně signál vídenské televize, je mohli spatřit na vlastní oči.) K tomu netřeba číst byzantského histeriografa na dvore císaře Konstantina Porfyrogeneta s jeho moravskými informátory, tlumočícími zde třeba zkazku o Svatoplukových protějích uklívajících i slova Nemízici (Němců) pro germánské kmene. (Kdo do administrando imperio pochází z poloviny 10. století, jistě svého pro Moravany překládá sv. Cyril Konotín, který nejdříve učastnil se první slovenské písni - glagolici, až špat let po jeho smrti vznikl Konstantin a Metoděje, je znec v roce 869 uzavřován v Římě jako arcibiskup moravský a penonský. Vědecké literatury o tom je zdalek mnohem, jen po ní sahnout.⁽³⁾)

Přemyslovci, vlastně některou zemí po Velké Moravě, neváhyt - nost moravského teritoria respektovali a byli mučeni, tak žil. (Ostatně sám český kníže Bořivoj II. byl pokřtěný na Moravě někdy před rokem 885.) Morava, usavří-li teritorium odstaveno, ne mala ravní slovenskou zemí mající samostatnou církevní organizaci a církevním právem, vlastním příslušenstvím a překlady bibie.⁽⁴⁾

Ani později nebyl z Čech a Moravy vytvořen jiný správní celek a Morava od roku 1182 začala postavení markrabství, nepodléhající zpočátku na jistou dobu českému státu, nýbrž přímo Svaté říši římské. Moravská svéodijná správní jednotka nerušila jednotu českého státu, i když si uchovávala s trůžilou svou neuvěrojito jako jedna ze zemí Koruny české. Proč kromě trůnu vždy pomáhají (u Suchých Krit na den svatého Řepe 26. srpna 1278 zaplatili Moravani daleko větší daň krále než Čechové, po vymření Přemyslovců 1306 se postavili proti Habsburkům, opírajíce se o svá zemská práva, celí lili roku 1423 Albrechtu Rakouskému ve prospěch Koruny české atd.)⁽⁵⁾

Historická zkratka by přestala být zkratkou, kdyby dále rozváděla svébytnost markrabství moravského v dějinách, očividný vývoj tohož teritoria od Čech, zastavme se u nedávné minulesti. I nacistická Třetí říše uznávala moravskou svébytnost už v názvu Protektorát Čechy a Morava. Existence markrabství moravského a dále Země

moravskoslezské je svým způsobem stále přítomná v mysli dnešního mladého Moravana, ve vědomí odlišnosti od obyvatel Čech a Slovenska, a o to méně především jde. (Pomíjím tu odlišný průběh reformace a doby počátkohorské na Moravě i názor Karla staršího ze Žerotína na události směřující k Bílé hoře.) (5)

Cyrilometodějské oslavy nedávného dnu daly číž davnemu dědictví, které v minulém století obnovila Sušilova družina z hlubin barokní a gotiky) a olomoucký arcibiskup Stojan později rozšířil a prohloubil. Velehrad v tomto moravském slova smyslu se stal vlastně už v minulém století pojmem povědomí národního a politického. Dnešek navazuje v celku logicky, historicky i ideově, na mileniové oslavy z druhé poloviny minulého století. Jak je zřejmé, hovorím stále o Moravě a až podružně o církevních Slováckých "uherských". Shrnu: instituce markrabatví moravského a později Země moravskoslezské se v myslích obyvatel tohoto kulturně historického území stále udržuje, jsouc návíc spjatá myšlenkou náboženskou. Idee "moravského duchovního nářečí", mluveno s Arnem Novákem, jsou dodnes živé; nelze je chápout jako podivný historický stesk, zahalený sentimentalitu provinčního rázu. Spatřoval bych v nich zdroj oprávněnosti k sebevyjádření a k znovu-sebevyjádření. Jednotlivé moravské regiony v sebereflexi hledí k životné rodové tradici půdy, k dědictví otce a rodu. Ale to předbíhám.

Co objevuje prostý pohled na mapu střední Evropy? Ideální útvar, jež z rakouských Alp navazuje úročnou nížinou na Moravu, vztýčivší si ze západu Českomoravskou vrchovinu, z východu Javorníky a Moravskoslezské Beskydy a přes Hanou směřuje k Slezsku a dále slevnici jihozápadní cestou k Baltu. Se Semmeringem v zádech se nám spíše zdají být oddělené Čechy jako provincie uzamčená Šumavou, neobyvatelnými Krušnými horami, Krkonošemi a Českomoravskou vrchovinou. Jádro ideálního geopolitického teritoria, ustavivšího se základem společné kultury, dějin a mentality, tvoří Rakousko, Morava, Slezsko, Čechy, Slovensko a Maďarsko. Ideя Mezihoří s moravským srdcem v pravém středu přistupuje k nám z budoucnosti jaksi přirozeně a samozřejmě a má v tomto smyslu své legitimní předchůdce. (7)

Geopolitický střed, poznámenávající onc "duchovní nářečí" celého teritoria, řekli jeme, tvoří Morava. Její umělé rozdělení na kraj Jihomoravský (bez Olomouce a s uštípnutou Hanou, Dačicemi a Svitavskem) a Severomoravský je zcela bezperspektivní, nemluvě ani o tom, že se v dějinách nikdy nepodařilo vytvářit z Čech a Moravy jeden správní celek. (Nynější propagace názvu Česko je záležitostí spíše kliníkou.)

Otzážka Moravy nebo "moravský problém" se čas od času objevuje na hladině národního dění, znovu jde odsouván popřípadě znicotňován, odkládán ad acta neto zesměšňován. Riziko zesměšnění, jemuž, zdá se, se nevyhnne nikdo, kdo se o Moravě vůbec odváží hovořit, ostřetně podstupujeme stále.

"Co s tou Moravou", ptal se dr. Hugo Rokyta roku 1969, když se stala aktuální česko-slovenská fédérace dvou republik. "Dualita nebo jednota?" kladl otázník dr. Bohumil Svoboda a o "Málé Moravě" se hystře rozepsal dr. Augustin Uher. (8) O moravské problematice se začalo v roce 1968 (po kolikáté?) znovu veřejně uvážovat - vznikla dokonce Společnost pro Moravu a Slezsko - a znovu se (po kolikáté?) odložila do regálů. Debaty na toto téma nealyšela ráda ani Praha ani

Bratislava; trojfederace uskutečněna nebyla. Vskutku, kdo kdy slyšel o národu moravském, kdo slyšel o "moravštině"? Pokud v dávných dobách tato slova přece padla (od císaře Konstantína Porfyrogenéta s jeho velkou Moravcům přes Pešinu z Čechorodu a Komenského k minulému století a k mešním písničkám dneška), moravský národ se nekonstituoval a moravština neexistuje. To je pravda. Máš však především stále zajímá dnešní moravský životní pocit a současné společné povědomí obyvatel této části republiky. Ohledávejme tento fenomén mezi Slovenskem a Čechami címa dneška dále, vezměme v úvahu třeba hledisko ekonomická.

V tomto pohledu je kupř. Jihomoravský kraj jediný souběžný v obilovinách a šířeji v celé zemědělské a potravinářské produkci, v průmyslu kožedělném a gumárenském (Gottwaldov-Zlín), v textilním (Prostějov), ba "vyváží" značné přebytky ovoce, zeleniny, zrnin a průmyslového zboží do jiných krajů. V mnoha sortimentech a v celých odvětvích znamená i co do počtu obyvatel mezi kraji velroc. To však v největším neodpovídá investiční a inovační politice v kraji, jeho infrastruktury a životní úrovni, již si vzhledem k svému bohatství zaslouhuje. (Pomířel jsem o rozvinuté těžbě uranu na západní Moravě.)

Vezměme znovu Brno: kdysi hlavní město země, potom město krajské, nyní na úrovni nikoliv okresního města, ale spíšové obce (bylo mu oznámeno i civilní letiště); po odňtí bohoslovecké fakulty v Brně v posledních letech se Moravě odnímá i bohoslovecká fakulta v Olomouci). Projekční zmatky se nevzájem popírají, urbanistickou bezkonceptnost vidí každý (stavba podchodu u Hlavního nádraží, jakož i léta se vlekoucí opravy hotelu Grand jsou předmětem posměchu.) Po kulturní stránce připomínáme instituce a organizace od roku 1945 do roku 1948. Ediční činnost vyvíjí Sdružení katolických spisovatelů a publicistů (měsíčník Akord Jana Zahradníčka, edice Akordu), Sdružení moravských spisovatelů (měsíčník List s edicí), Moravské kolo spisovatelů (rovněž s měsíčníkem a rozsáhlou ediční činností). Hovořím tím zároveň o nakladatelské činnosti těchto organizací a spolků, k čemuž je nutné připočítat Brněnskou tiskárnu s ředcem edici, nakladatelství Mír, bratrí Stejskalů, Průboj až po Pojerovu edici Atlantis. V Brně samotném vycházely čtyři samostatné deníky (Národní osvobození, Slovo národa, Čin a Rovnost), přirozeně se svýti kulturními stranami a jeden nezávislý deník (Svobodné noviny). Připočteme-lí k výčtu kulturní středisko olomoucké (edice Dominikánu s několika měsíčníky, Tružinu literární a uměleckou s revuí Archa po deník Našinec), ostravské (rovněž s několika nakladatelstvími a s deníkem Hlas), a další kulturní střediska (Stará Říše Josefa Floriana, Reynkův Petrkov, ediční činnost Marie Rosy Junové v Demlově Tasově a další menší nakladatelství po celé Moravě), vysvitne jasné mocensky uplatňovaná likvidace Moravy a Slezska jako svébytného teritoria kulturně souběžného a ekonomicky převyšujícího ostatní kraje. Dnes existuje v Brně jediné krajské nakladatelství s rozsahem místy subprovinčním, jediný deník a večerník úrovně komunální. Jedno nakladatelství má Ostrava (Profík); toť vše. Kulturní měsíčník není žádný. Kde může srovnávat někdejší stav s dnešním, až ne činí. Pražské deníky si v Brně pořizují tzv. mutace, v nichž je jeden, čvá sloupce se záležitostmi komunálními.

Zůstaneme u Brna. Stavební podniky rozesílají tisíce svých zaměstnanců, dělníků, mistrů a techniků přes Prahu (stavba metra apod.) od České Lípy po České Budějovice až až Slovensko, pro jejichž zaměst-

nance je tu stimulém tzv. preferenční příplatek. Ale zato se v Brně hodně bouri, místy celá předmaští. K jednotlivým bodům současného moravského pocitu, jichž se tu dotýkám, se tak přirozeně pojí vědomí křivdy a řeknu rovnou, žádávaného bohatého příbuzného.

Hledisko lingvistické, neopomněme-li ani tento úhel pohledu na moravský fenomén, se zdá být oproti všem předcházejícím celkem zanedbatelné. Ale opravdu? Přirozeně se prestižní jazykové útvary (spisovný jazyk, hovorová čeština a obecná čeština) mísí s ostatními složkami národního jazyka (běžně mluvený jazyk, interdialekt, tradiční územní názvočí) a - třeba - s typicky brněnským "hantecem", v němž nalezneme množství slov jasně německého původu. Zase anachroničnost: Němci, vlastně Rakušané, už přes čtyřicet let v Brně nebydlí na škodu jeho pluralitě, v brněnském slovníku jsou však stále přítomni. (9)

Při hlubším lingvistickém pohledu kupodivu zjistíme, že Moravan mluví dvěma jazyky. Tím jedním ve své regionální oblasti či v městské aglomeraci; jakmile přijde třeba do Prahy nebo vejde ve styk s centrálními úřady, usiluje o jazyk spisovný, často i významně o hovorovou češtinu. Jazykově vůbec je Morava daleko diferencovanější než Čechy. Jazyková složka tedy, vzdor našemu zpochybňování, přece svým způsobem přispívá k "moravanství", i když o nějaké "moravanštině" nemůže být řeč. Nicméně sledujme třeba v Českém snáři Ludvíka Vaculíka, jak zde přechází místy hovorová čeština k východomoravskému, teritoriálnímu stylu jazyka. Povšimněme si dále, proč postavy próz Jakuba Demla či Jana Čepa jsou "moravské" a ne jiné, ne pouhým dějstvováním v tomto plenáru, ale také v jejích dialogách.

Jako nejdůležitější se mi jeví hledisko etnografické při atálelém vědomí, že problematika Moravy a Slezska je vysloveně záležitostí interdisciplinární, na níž by se podílel sociolog, jazykovědec, historik, filozof kultury a řada dalších specializovaných odborníků, přirozeně s etnografem a folkloristou. Jsme totiž stále na půdorysu historicky prověřených daností územních, přírodních, civilizačních a společenských, které se snažíme postihnout pohledem syntetickým a zohledem dneška a chvíléštním zřetelem k povědomí mladých a nejmladších generací.

Co se nám tedy vyjevuje? Morava se po etnografické stránce rozlišuje samu v sobě na několik celků. Východněji položené Slovácko, Moravské Valašsko, na západě nezvěme různorodější oblast Šípají Horáckem s Vysočincu, zahrnující do ní možná nepřesně i tzv. Malou Hanou (Drahoněská Vysočina navazující na Svitavsko), severněji od Brna pak vlastní Hanou a konečně střední Moravu s vylišujícím se fenchménem Brněnska a brněnské městské aglomerace. Ještě různorodější pohled poskytuje Slezsko, což historicky vyplývá ze scouběhu a prolínání tří národnostních prvků, kultur a společenského vývoje: prvek český (moravský), polský a německý. Jmenujme tu Ostreysko se zvláštním okruhem Karvinska (hevířské specifikum), Těšínsko a Opavsko s významnou podoblastí Hlučínska. Můj výhled se ovšem nesoustřeďuje výhražně na projevy kultury lidové.

Jaroslav Štíka ve své příkladné knize o Valašsku praví: "V české odborné literatuře byla problémem etnografické regionalizace věnována větší pozornost až v posledních letech. Je to těžko pochopitelné zejména u Moravy, jejíž kulturní diferenciace je jedinečná i ve

středoevropského regionu. (10) Pohledy lidí z oblastí moravských a slezských národních jiných korespondenčních etnografických regionů, žijíce řečtí řečtí, významnost lidové kultury a kultury sousedních území v rámci obyvatel o těto vlastní oddílnosti. Jako církevní a náboženské země, kdežto soubor regionu a jeho obyvatel je významnou faktorkou vývoje vlastnosti vlastnosti a vlivu geografických podmínek, křesťanského vlivu a vlivu vlastnosti místního jmenuje faktor daleko výše než vlastnosti církve a církevních institucí, jak počle náboženského "podstatného vlastnosti" a vlivu vlastnosti kultury, na rozdíl od řečí o vlastnosti církve a její vlastnosti vlastnosti. "Při této priležitosti vyzdvívá je význam církevní správy a její základní jednotky, farnosti, jež představovala důležité kulturní centra s vlastním vlivem na život rodiny, zvykosloví a folklór. Výslově se zmínuje o losu v nejčasněm významu pouští, představujících nejvýznamnější obyvatel regionu během roku, srovnatelné snad jenom s částečnou významnou výročními trhy. Z dalších faktorů tvorících region zdůrazňuje Jaroslav Štika historickou tradici obyvatel, jejich etnické složení a jazykovou předěly. Velice správně vyzdvívá je význam sounáležitosti obyvatel regionu, spojený s pocitem oddílnosti od regionů jiných.

Není něco rozlišovat už tak jako tak bohatou literaturu o regionalismu a provincialismu. Stříručně: v povědomí lidí sám pojmem regionu označují osoby obecného, běžného měněného a lokálními faktory, když obecně i regionálně současné a nejde o vlastnosti vlastnosti. Přiznáváme jde o vlastnosti, vlastnosti a jiné faktorech, když dosud vlastnosti vlastnosti. Členitou toto minění, již dříve F. A. Šelds příkře oddělil regionalismus od provincialismu a Miloslav Dvořák, tvářící osobnost nadregionálního významu to v roce 1969 počítal v připomněl. (11) My však majíme na mysli vlastnosti, když se řečí o regionu, o regionu, o regionu, o regionu.

Morava totiž přede vším není region.

Ce tedy je? Provincie, gubernie nebo prostě "venkov", kde se dělají vynikající výrobky, pěstuje se víno, slivovice a vinkluk při domě se "folklorně" jich? Anebo odpadkový koš pro radioaktivní terivuty, které pochopitelně nebude skladován ani na Slovensku ani v Čechách? Zúžení moravského a slezského problému na pouhý folklór v malovážných truhlách se odvazuje sám svou naivitou. Samozřejmě tento prvek je tu přítomný také, tu více, tu méně, ale jako organickou součást celku českého většího se středobodem daleko hlubším.

Už několik let lze pozorovat v povědomí obyvatel této části střední Evropy intenzivní znovuvynořování moravské identity, sdílené stále rostoucím počtem obyvatel a umocňované pocitem několikanásobných křivá. Jinými slovy: zřetelně se artikuluje vědomí moravské pospolitosti a sounáležitosti, vědomí oddílnosti od Čech a Slovenska, moravský životní pocit.

Nebudu hovořit o tom, co dala Morava české kultuře a světu, tato kapitola by začínala svrchu zmíněnými spolupatryny Evropy Cyrilem a Metodějem, nepominula by první vědeckou akademii ve střední Evropě (Olomouc, 1745), první gymnázium ve střední Evropě v dříve bělejškém Mikulově, desítky osobnosti světového významu atd., zasejme se znova u otázky, co tedy pod pojmem "nejjedálnejšího administrativního cel-

ku pro teritoriální správu" (Hugo Rokytá), pod pojmem Moravy a Slezska rozumím. Je to kulturně historický útvar geopolitický, vědomý si jak své odlišnosti od sousedních celků jinak se vyvíjejících, tak sounáležitosti obyvatel v celistvosti území několika vzajemně spjatých, i když různě diferencovaných etnografických regionů, rostoucí ze svých vlastních zdrojů duchovních i materiálních a schopný autonomního vývoje, což historicky dokázal.

K onomu moravskému životnímu pocitu přistupuje v posledních dvaceti letech dynamický růst religiozního cítění a jeho střednější manifestace při poutích u převážné části mladé generace. Neprispěl k tomu teprve cyrilometodějský rok. Úbrodu mariánského poutního hnutí lze pozorovat už léta ve státě oficiálně ateistickém. Napomáže nám prostá mapa Brněnska a nejbližšího okolí, nezástavimeli se přes Provočov, Štípu, Kluboké Mašůvky, Kostelní Výdří, Svatý Kopeček u Olomouce a Hostýn ve slezském Cvilíři. Brno poutní místo doslova obklíčuje. Tak Vranov se každou zářijovou neděli stává místem setkání tisíců věřících, podobně "Perla Moravy" nebo "Scutum Moraviae" v Křtinách u Brna s poutním místem v Rajhradu a Žarošicích, poněkud východněji položené, leč vzdálené pouze štyřicet minut autobusem od Brna. V dosahu městské dopravy se nalézají neméně navštěvované Tuřany s Balbínovou Divou Turzanensis. (12)

Sociologickými důvody tohoto faktu se tu zatývat nebudu, slovem tradice šetřím jako šafránem. Konec konců svou "tradici" má i selhávání národních vůdcích elit, také jež má "tradici" a má ji i současná česká kulturní diskontinuita, jak jí nazývám já, nebo kulturní amnézie, jak ji nazývají jiní. Přes religiozními prvky v "duchovním nářečí Moravy" je marné si zastírat oči. Mohlo by se pak mnohem přihodit, že - filozoficky řečeno - terminologická a mentální retardace subjektu zaostane za rozvíjející se "moravskou" realitou.

Byla by jistě omylem soustředovat moravskou a slezskou problematiku výlučně do náboženské oblasti, vázat pocit tohoto teritoria výhradně na tuto sféru, o to se ani nepokouším. Moravský Valehrad však roku 1985 promlvil poprvé od roku 1948 řečí naprostě jasou a tak zřetelně artikulovanou, že ji s podivuhodnou přesností pochepila i ne tak vzdálená Barbara Czudenhove Calergi. Nicméně zdůrazneme, že i v tomto ohledu se Morava liší od nábožensky laxnějších Čech bližíc se Slovensku, s nímž vyrovnala krok.

Nepřirozenost současného stavu je se silnou intenzitou pocíťována i v kruzích establishmentu bývalého i současného a v jeho oficiálních vzdělanostních kruzích. (13) Je už nejvýš načase podtrhnout fakt, že Moravě se ustavičně provincialismus vnucuje, méněcennost a lokální podprdmér sugeruje mocenským tlakem. Kulturní revue Akord, přenesená z Prahy do Brna se svého času neinspirovala "moravsky", ani Host do domu v posledních pěti deseti ročnících (o Mahenově Indexu a o měsíčníku Der Monat nemluvě), a přece tato periodika moravská byla. Moravský duchovní úkol musí dnes navzdory všemu najít novou kvalitu syntetické povahy odstraněním kulturní diskontinuity, osvojením vlastního historického prostoru, sebeuvědomováním a nařízením sebe ve vlastních zdrojích. Ty zdaleka vyčerpány nejsou a dějírná únava se jich netýká.

Moravský faktor mezi Slovenskem a Čechami očividně narůstá. Ratzel, dovozuje Jan Patočka, k problematice malého národa, nevidí závis-

lost tohoto celku a jeho úkolu na přirozeném, kvantitativním prostoru, nýbrž na stavu osvojení si historického prostoru."Být dědicem bývalé velikosti není samozřejmostí," praví dále Patočka. Kontinuita řeči mnoho nezdůvodní. Patočka shledává nutnost "hledat úlohu, pro niž zýchom se obětovali." (14)

Duchovním nářečím Moravy tato úloha vyslovena být může. Historický prostor země moravskoslezské se kryje s "mentálním prostorem Středoevropská". Od Středozemního moře Rakouskem, Moravou, Slezskem a Polskem k Baltu vede tisíciletá tvůrčí cesta kulturních hodnot, směru i celých epoch (gotika, renesance, baroko atd.), historicky ustavená, osvědčená a nezměnitelná. Druhá cesta různě historicky ustavená a stvrzená sdílením společné kultury vede od atlantických oblastí na východ Moravou. Načrtne-li tyto tisícileté cesty ve tvaru kříže, v protnutí obou nalezneme Moravu. V demýšlení tohoto nikoliv jen geograficko-metaforického faktu by speciála nové syntetická kategorie jakožto moravský duchovní úkol, k němuž je tato země jako by předurčená.

Přihlédne-li se k rádiotelekommunikaci rea itě, lze současný stav již dnes charakterizovat jako anachronický. (Značnou část Moravy všechně Brna pokrývá rakouský televizní signál.) Tak zvaný moravský separatismus, z něhož desetiletí šel strach jak západně od Brna, tak východně od něj, je již dávno archiválie; nejde tedy o nějaké separování, ale právě naopak o sebevědomá reintegrování do prostoru střední Evropy, odkud je země moravskoslezská nepochopeně vylučovaná, ačkoliv je jeho zjevnou a nejílnou součástí, avébytnau ve své různorodosti více než Koritany nebo Štýrsko Běhounskumálky, výdec rakouský se nestydí za to, že pochází a tvoří třeba ve Vorarlbergu, v Dolních Rakousích apod., ve sdělovacích prostředcích se tento fakt výslovně uvádí, u nás se existence Moravy a Slezska prostě vymazává.

Nesporou zásluhou Brňana Milana Kundery, nyní nejvýznamnějšího českého exilového autora, prvořadého i na plátnu světové literatury, je právě vnesení středoevropského tématu do evropských intelektuálních kruhů. Tiskuze se zúčastnil György Konrád, Adam Michnik, Václav Havel, přešla do Západního Německa, nedávno do Rakouska. Bude užitečně se - závěrem - zabývat knihou Projekt Mitteleuropa autora Erharda Buska a Emila Brixe konečně také proto, že vztahy k Rakousku by nás v reflexi nikdy neměly opouštět. (15)

Podle Erharda Buska znovuživený zájem o střední Evropu nemůže být nahližený z hledisek mocensko politických struktur v rozdělené Evropě. Projekt střední Evropy je mu v podstatě životní perspektivou; více mu záloží na hlubším ohledání reality než na chimérách a uteplích. "Mitteleuropa ist nicht mehr ein allein machtpolitisches Konzept - es ist ein Handlungsprinzip, zu einer Lebensperspektive geworden." Zabývání se středoevropskou problematikou se pro Rakousko stalo otázkou existenční (die Existenzfrage), ale také výzvou k vstupu do XXI. století, "principem naděje" pro mladé generace. Reálný život navazuje neustále na středoevropský prostor v Praze, Budapešti, Krakově, v Berlíně, Lublaně či ve Vídni. Tento prostor není vizí, pouhým snem, nýbrž skutečností. Znovuobjevením střední Evropy lze přehodnotit i rakouskou identitu, tvrdí Emil Brix po položení otázky Co je střední Evropa, při níž hned zpočátku varuje před iluzemi. Na cestě k definici střední Evropy připomíná tázání mladých evropských generací

"Jak překonat Jalta", vásní v prostředí Arnošta Blüchera a cituje jeho odpověď: "Větrem příhnaný radikální mrok, "rozumí se z Černobylu, je mu odpovědí." Hrenice ho nezadířely, ignoroval svaté právo na sebeurčení neprokázal žádny respekt před státy, které si navzájem daly právo svobozeny upevnit svůj obyvatelsven." "Jalta ist Out", tvrdí Brix z Glaubnictvem. Instinctivně cítí svou bleši svou identitu a člověkství s aktem a tímto vlastním jehož je kariéra, dozívám, nemůže stále porozumět. Tyto vlivy a vlivy se vztahují jeho existenci je zde či on je přijemný. Jistou vlivy pravidla svého a přirozeném spojení Slovanů, Němců a románských převážně řeckověnušské objevuje, že sice v XX. století získalo svou řeč, ale zůstalo v místě řeči. Poláci si uvědomili, že na jejich strátnicích členi více než Osvětim, ale nikoliv Lvov. Nebudu se zdržovat, abych vám řekl vše o tom, že území nikdy nemuselo získávat, z hledání karcana řeči, prostřednictvím do součesnosti, ač na tom nezáleží. Horší je to, že v spodku se zaházením a historickými fakty, "nyní my uvízni ozniciři "dej segenanten" (v uvezovkách) "Gesamtheitliche Rechte", nezmíruje se o významu Velké Moravy vůbec. Sympatičtěji zmiňuje připomínky vzhledu českých vůdců a umělců k tvůrčí osobnosti rukouským a uherským, připomínky Palackého, Masaryka, Peškaře, Smetany, Dvořáka, Janáčka atd., podnětné působení pražského lingvistického kroužku, ale především návrh, co a jak v této části Evropy nyní lze. Neoprávněná se tu je oficiální komunikace (a jak by také!), nýbrž ne formální, jednotlivé kontakty přes hrenice, od faru k fáři, od školy ke Školce, od kapely ke kapeli, od spolku ke spolu, kteří se všichni počali v rámci výstavní funkce v nářu, ale od rodiny k rodině od člověka k člověku. Novým přiznáním, reálně zase v rámci moci, se vlivuje. Všechny naději. Češi, Poláci, Maďaři atd. jsou právem uraženi, když je upřímnějeme na východoevropské. "Oni jsou středoevropské jako my," praví Jiří Brix. Zmínka o moravském Velkému více nadlážeč v souvislosti se svědectvím o "životnosti víry ve slovenské části" země. "Vzdály Morava k Rakousku se opět přehlídlly. Morava a Slezsko pro Friderika Štucka a Františka Brixe neexistuje. Autoři vhodně poukazují na nebezpečí malých států v oddánní se "berdžíjové oslavostí" začínají načít na řetěz, na to, že rakouská řeč neexistuje, zato existuje rakouská literatura, jež je literaturou středoevropskou. V delší části kapitolního třeba v Utopii a realitě, v kapitole Rakouská idea? Křestanské a braniče) čtěte všechna s porozuměním výborné rozbory středoevropské skutečnosti a nakonec i konkrétní návrhy, co pro středoevropskou myšlenku "lat(kultura) jako prostředek setkání, věda (jako motor budoucnosti, Akademie pro střední Evropu, internacionálizace masových médií atd.)" Pokusíme se o malé kroky", k nimž je povolen každý jednotlivec.

Autorům kupodivu opakuji, unikla existenční Moravy. Proč z faktu intimního a rodinného soužití jažní Moravy s Rakouskem a Vídni nevytěžili více? Nemí přece tomu tak důvoda, když z Brna (tento "předměstí Vídne"), z Třebíče i z Uherského Brodu přejde k novinám pěšky do Mariazell. (V minoritickém kostele v Třebíči vznikl projekt Střední Evropy mohou dodnes spatřit kopii této Madony, když ulvídá děvčata z Moravy jezdila do Vídne "do služby" a vracely se s břichou výbavou. Busek a Brix vycházejí ze současného optivního rozličlení na kraje s dvě republiky a přenášejí úzké moravsko-rakouské vztahy v minulosti, které zase není tak dřívá. Ještě v této situaci i temná

místa(kužř.ničím nezdůvodněné brutální vysídlení Němců z Brna do světské rakouské zóny v době hlače,kdy švýcarské a norské instituce vypravovaly vlaky k odvození tisíců rakouských dětí do svých států a do rodin,tam připravených k okamžité pomoci počvyživeným). Mladý Moraven nad tím žasne,stejně jako žasne nad likvidací klášterů,tisíců kněží,řeholníků a řeholnic několik málo měsíců potom, po únoru 1948, jako žasne nad poúnorovými procesy a nakonec nad procesy s členy ÚV KSČ, popravovanými vlastními lidmi ve vlastní zemi.Tato fakta je nezbytné uvádět do vzájemné souvislosti:vysídlení Němců(vlastně Rakúšanů) a fyzickou likvidaci nekomunistické části Moravy, posléze i fyzickou likvidaci strýjového února. Mají tuž možnost nést i mladé generace, jejichž rodiče tehdy byli četní?

V posledním odstavci bych se chtěl zmínit o knize Willy Lorenze Monolog c české zemi. Vyšla nedávno a poskytuje nesmírně zajímavý výhled do středoevropské problematiky. Nemůže ji pomítnout nikdo, komu jde o vzájemné pochopení tragiky této části Evropy. (16)

BFGO, Listopad 1987.

Poznánky:

- /1/ Více o tom nalezne čtenář v mé studii Peválečný literární život v Brně, Moravská čítanka, 1985, samizdat.

/2/ Josef Paulík, Velká Morava, Cyrilometodějská mise, Praha, dotoisk 1987.

/3/ Hlavní bibliografie k této tématice obsahuje knihu Lubomíra Havlíka Velká Morava a středoevropští Slované, Praha 1964.

/4/ Morava v českém státě, Brno 1948.

/5/ Studie Josefa Dřímalova v sborníku Morava v českém státě, 1948.

/6/ Je na místě uctítovat ze studie historika Ježka Křížka z roku 1987, samizdat, Obsah 1987 s názvem Historické proměny českoslovanského státství: "Ale stejně musí být vystížena i vnitřní artikulace českoslovanského státství, která je ovšem jiná, než se jeví v dnešní regionalistice, vycházející více méně z nynějšího oprávněního členění. To se týká především historických zemí na hlavně Moravy, která byla v minulosti více, než jen pouhým jedním z českých krajů. Moravskoství se také nemusí nazývat očima počátku 19. století, kdy se bojovalo s moravským separatismem. Není tedy důvodem přehlížet, že Morava měla v minulosti státoprávní a národní charakteristiky a že českoslovanské státství bylo dlouho historicky otevřené a tvárné, především v tomto ohledu. Příslušení Moravy nemízí, ani když byla ze státní organizace vymazávána: moravský zřetel si aspoň v kultuře a v dějinách zachovává platnost a nemůže jej unést jediné Brno; společenství moravských krajů na tento poli nemusí také ctále nést židu něnsensu tzv. tripartitní federace. V dějinách je to zcela evidentní historické českoslovanské státství nepochází jen z Čech, jeho nepominutelným konstitutivním zdrojem je i Morava, jež musí nalézt adekvátní odraz i v podání a pojednání národních dějin,

k jejich funkci patří tež záležitost s každou facetu Českaví." Říkájuji z Křečovy směšnou výroku: "Někam dneška představím to někdo svému rodiče, ale ten si řekne: 'Nedohrál jsem'." Tento průvodu násivu /.../. Nicméně, nebude žádné historické prodloužení Českaví. Českaví" převzal i formu ve správné řeči, řekl by novinář, Merkur v československé krajinské literatuře. "Českaví" osud je v zásadě stejný, jaký osud, "praví" jde Čeněna jinak sladší, v rámci vlastního regionu, t. j. historického mimo jiné sdílených, že "Které Čechoslovci žijí v Čechách, když už žijí mimo Čechy, a když už žijí mimo Čechy, bude vždy k tomu národní podstaty vztah, i když se oba svá vzdálenost Merkury.

/7/ Jeden z nejčastějších výroku stojících kripaček ještě výše uvedených výročních výročních dělnicí "Pro Moravu lidoví říkají a hallow". Z Prokofjeva Bratislavského, jenž slovo moravské lidové písání vedle je výdne třemnáj a třetí výložky "předměstím Vídne", Geografický pamálek, který se tu jasné vyjevuje uvádí: i Villach, Larenze.

/8/ Obroda, Praha, r. II. č. 3 a 4.

/9/ Pro zpestření a zároveň výzvy členů větu mladého Brňana: "Sonena jurt brenčí, ale fuchmani s veronikou valíčí na rolu." A překlad: Slunce požár pálí, ale dělnici/mistři/čli s nářadím za mánraží./

/10/ Jaroslav Štíka se přikláni k termínu etnografický region takto: "Regionem - řečeno s geografy - rozumíme "v emi, ve kterém existuje shoda prostoru a zkoumaných jevů." Pravidlo "etnografický" pak specifikuje výběr zkoumaných objektů i metodu jejich zpracování. Kromě tohoto označení užívám též termín "etnografické teritorium" jako termínu nařazeného všem územním útvarym využívaným zvláštnostmi lidové kultury. Etnografický region obývá etnografií eti etnou pímný v rámci etnografického regionu rozceznává ještě okrajové území, přičemž jde o území a etnografický skrak, tj. vlastní území regionu, lišící se některými zvláštnostmi lidové kultury." Jaroslav Štíka, Moravské Valnouši o, jeho vznik a vývoj, Ostrava, 1973./

/11/ Jako příklad nového typu regionalismu uvádí r. z. Šindla G., Rakuza a plamník, IV./. Miloš Dvořák s pojmem svého profesora vychází, i an odobílo je provincionalismus od regionalismu jako něco malodušného, maloměstského a onozemného. Regionalismus je mu napak něčím velkodusným, "s cestou otvorenou k horzismu". "Duch provincialismu," praví literární kritik a eseista Miloš Dvořák, sám svým "ivčem a milenem uslyšel s Vysočinou a Loráckem," "spíše napodobuje a opírá se po druhém, duch regionalismu hledá, sonduje a snaží se pronikat do hloubky ke kořenům vlastní bytosti." Podtrženo Z. F. A ayní přichází Miloš Dvořák k tomu, co jinde a vlastně po desetiletí nazývá "tajemstvím místa". "Člověk typu regionálního se divá a naslouchá pozorně na tom jediném místě, jež mu bylo dáno jakoby do vinku. Jenž by z tohoto jediného místa chtěl vyhmáčnout akrytý tepot, jímž pulzuje srdeč celého lidstva." "Naši země i vesmíru se nejbezpečněji zmocníme skrze jediná místo v něm." Miloš Dvořák: Provincialismus a regionalismus. Arch, 4, str. 124-125. K poznámce tento dovětek: tajemství místa, rodného, zděděněho či přijatého volbou, sociální, kulturní a historická síť, jež jež obestírá s dávnými životy předků, zemřelými přáteli a s jejich dílem, tajemství kroků těch mrvých, kteří utvářeli dvě tváře tohoto místa, tvář zjevnou i tu neviditelnou leč tušencu, i kroky těch budoucích, za něž nesere svou míru odpovědností, to vše bude patrně tajemstvím regionu a tvorby v něm. I vzpominka na své "místo" mluví stejným hlasem, jak prokazuje tvorba exilových básníků Ivana Blatného a Ivana Jelinka. V tonto tajemství je svou plochou obecně vědomí rodu, vědomí dějin, pocit sounáležitosti mrvých, žijících i budoucích. Když jsem hovořil s přítelem, etnografovi o problematice tvorby v regionu takto chápáném a k překva-

sení jsme se shodli v tom, že dobrých osmdesát procent světové literární tvorby je v tomto smyslu "regionální".

/12 / Na Hostýně jsem letos o jedné neděli napočítal přes deset tisíc poutníků, přičemž jde o pouť týkající se Hradu a Beskyd, tedy krajově omezenou. Tračíčni Velehrad mává poutníků běžně přes sto tisíc. Po poutní mši za účasti několika tisíc poutníků vyzve místní průvodce v Rajhradu, když prošel dějinami města, k projevu údny rujaradské Madoně slovy: "A nyní zazpíváme písni Chválu pějme, Moravané." A kancionálu se uvádí novodobý text Chválu pějme, ó křesťaná. / Odbočkou, co průvodce nedopřekl: u této sochy Panny Marie se zastavil polský král Sobieski při svém tažení na pomoc Vídni proti Turkům. Ve Vídni ho očekával velitel obrany města vnuk Kašpara ze Sulevic, jehož předek byl popravený po bitvě na Bílé hoře. Na rozdíl od současnosti děti a vnuči netrpěli za své rodiče. Oslavovaný Starhomberg byl tomuto českému šlechtici přidřízen. U Žarošic se musíme v poznamene zastavit dále. Roku 1785, za osvícenských reforem josefinských, se zrušil nedaleký cisterciácký klášter. Nejenom zrušil, vzápětí okamžitě rozboural. Lid si však toto poutní místo, podobně jako jinde na Moravě a v Čechách nedlouho zcizit, sochu Panny Marie z první třetiny XIV. století, zhodovenou podle typu francouzských královen, věřící tajně přenesli do žarošického kostela. Na památku tohoto přenesení se od té doby každorečně, tedy přes dvěstě let, koná na tzv. Zlatou sobotu pouť, jež z evropského hlediska namá nikde obdobu. Z celého kraje již po poledni přináší moravští Slováci z okolních kostelů své mariánské sochy svěnčené čtyřmetrovými bílými a růžovými fúbory. Sochy přenášejí Šchají v krojích v doprovodu starších a mladších družiček, rovněž krojovaných. Po mši se vydávají žarošická Madona z kostela a za ní v průvodu všechny ostatní. Letos Madon bylo dvaadvacet, poutníků přes šedesát tisíc. / V tu letní dobu kolem 20.00 večer / i to odpovídá přesně denní době přenosení Madony v roce 1785 /, se již atmivé. Někdejší svídky jako svatozář nahradily žárovky na baterie. S takto ozářenými Madonami obcházejí krojovaní Šchají s družičkami několikrát kostel. O této pouti jsem neslyšel nikde ani zmínku / vysílání, Morava /, reportéra z ORFu jsem neviděl, zato jsem spatřil najryzejší barokní formámén v současnosti na vlastní oči. Všechny jeho prvky jsem tu měl in nuce : osvětljený průvod mariánských soch, které jako by pluly nad hlavami desetitisíců, nesené Šchají v krojích / kroj, víme dobře, je samotný okraj baroka /, přírodní chiaroseuro, nad nímž se v šeréní hnala mračna, připomínající El Grekova oblaka na plátnu Toledo v bouři, konečně sam fakt mariánské poutě. Při tomto průvodu se zpívá barokní mariánská písni Před věky zvolená, Panno Maria, s latinským refrénem salve, salve, salve, Regina - táž, která se zpívala v roce 1785. Ani tuto písni jsem v kancionálech nenašel. Ne zkratce: jakoby snová skutečnost se vpadem nadpřirozeného světa do světa přirozeného, reálná magická vize, duchovní el sueno uprostřed zbožných poutníků. A pozdě večer jsem se před kostelem setkal s dalším, novým sociálně kulturním jevem. Skupiny mladších / starší kohoutem dvaceti let / hrály na kytary náboženské písni, které si někdo z nich zřejmě složil, nápěv i text; objevení náboženského folku. A ještě něco: setkal jsem se s osmnáctiletou dívkou, která ušla od 7. hodin od rána do 15. až poledne třicet kilometrů pěšky ze své vesnice o dobrovolném půstu, jak bývá u nich tradiční. A noci či k ránu ji čekalo dalších třicet kilometrů zpět. A dysi, snad před stoupatosáti lety, slibili vesničané, že z každého domku nejméně jeden člen vykoná tuto pouť. Tradice se dodržuje živá bez ohledu na věk. Toto pochopit, znepadená pochopit to podstatné z duchovního mářečí Moravy.

/13/ Knižnictví kultury pochází o třetí, se všemi vědeckými krušnou i dnes dochází ke skutečné tvrdé práci. Vědecky náročná knížka se věník a může dovršit systém, na jedné straně "bojovnice" proti závratě, oživit zájem čtenářů, zároveň vytvořit vědeckou práci do naprosté izolace. Naopakem je Moravské chytralí - obecný, možná 1948 dosud nezpravidlovaných nakladatelství, chybají jí i žánrovisy, mísí se v minulosti sprostředkovávají styk vědeckých a uměleckých krušnou a čtenáři. Sí práce se nazývají žánrovisy, jejichž strany pokrývaly fiktuse, kritiky a výtvarné informace a význam se v knizec i v souběhu domácím i zahraničním zájmu. Je prostě vydávají a čtenáři, upřímně řečeno. Cílnost - vzdělávací a žánroví odstavnéky a výkly v komunálních a středních brněnských knihovnách přísluší do dárků.

/14/ Jan Ptáček: Co jsou řeší, sanitky, 1986.

/15/ Esej Milana Kundery byl přeložený do všech světových jazyků, v Rakousku vyšel v časopise Wiener Journal, Heft Juli/August 1984 s názvem *Die Tragödie Mitteluropas* značně opožděně. Stejný časopis přeložil studii György Konráda *Der Traum von Mitteleuropa*. Diskuse – vlastně nimo vlastní předmět – se zúčastnil Václav Havel, především ve své řeči při udělení ceny Meisters Rottterdamského, ale řečce kulturních evropských elit neznačovala, že Milan Kundera říkal, tak říkajíc, do živého. Uvedl stážku střední Evropy na carnet du jour evropského intelektuála. Zde volně interpretuju knihu *Projekt Mitteleuropa*, autorem Erhard Busek - Emil Brix, Wier 1986.

/16 / Willy Lorens, Monolog o české zemi, Matica česká 1907, vydalo pro Českou řádu knihy Ameický, vyšlo v roce 1904/ u při zkrácení titulky "Kterou vlastně bych navrhoval pro kudl pozměněnu formu českého kulturního světa a nebo měději Evropskou regnací, oh v 1914.

Na filozofické fakultě v Brně započal jeho studium v roce 1939, obory "filozofie, historie, teologie" a v roce 1942 byl absolvoval i československou česko-slovenskou vysokou školu. Cílem výbora Moravského kongresu studentů byl vzdělávání akademických funkcionářů, přispíval do deníku a časopisu křesťanské orientace, organizoval recenze, poeziauji, distě, citacessatitvý mluvčí muž s plamenoucím přesvědčením, opoje-ny možnosti které se mu nabízely a do kterých ho mohl vtáhnout, zaujmeňovat a o patrnější kolegové pílmo strkati. Platidly únoru 1945 vyřídil brno roku nemohly pro něj ani jiná než katastrofální. Sezna zhlásy žalby byla rozpracována, on však byl vykázán ze studia a ze všech funkcí, posléze zavřený a 17. listopadu 1949 Mezinárodní den studentstva i odsouzený k trestu smrti provizorem, který mu byl později změněn na doživotí. Když byl Zdeněk Rotrekel uvážen bylo mu dvacet osm let. Z vězení vychází dvaadvacítiletý muž, obrazý o snad nejkrásnější a obvykle nejmladší jsi úsměk života. Osud jako z Hugo Malo Dumase, bohužel v modernějších a místních kulisách. Ostatní i léta na svobodě povolují Rotreklovi spíše jenom živoření s krátkým intermezzerem v r. 1968, kdy byl rehabilitován, stačil dodělat doktorát filozofie a ochutnal nakrátko opět redakční práci.

Tento básník měl být vymazán z české poezie ještě než do ní pořádán vstoupil. Jestliže se to nepodařilo, je to především císař jeho veliké mučovní sily a snad také spíš spíš spisovatelského, kteří zemřou od sedmadvacátého roku doma pohřbít. Ve stvoření jeho, případně zahraničním vydání se od té doby žádavé pokud vám najdete řešit potřebují jeho básnických sbírek a výboru, které svědčí o tom, že nikdy ani ve věci, v životě, nechtěl psát a že se poslze dokázal vrátit do mučovnosti, což je po všech krutých letech izolace skoro zázrak.

/ úryvek ze studie Jana Trefulky Vira tedy je zápaner o víru, publikovanou v Revue Rozmluvy č. 7, Londýn 1927 /

Krešimir Fijačko

Polibky a pohlavky pro dlouho spící krasavici

STŘEDNÍ EVROPA

POLIEKY A POHLAVKY PRO "ZLOUHO SPÍČÍ KRASAVICE"

Krešimir FIJACKO

+++++*++++++*++*++*++*++*++*++*++*++*++*++*++*++*

Střední Evropa, Mitteleuropa: nikdy se o ní nemluvílo více než dnes, ale přestože o ní všichni mluví, téměř nikdo se ji nedává je definovat. Střední Evropa je to, co byla c.k. monarchie, je to Mitteleuropa, ve které se roztahovalo Německo od Bismarcka po Hitlera, anebo je o ní třeba uvažovat v čechu kulturní identity a utváření nového středoevropského kulturního klimatu?

"Co to je, nevím, als z vděčnosti mně tekly slzy" - říká japonský básník Saigyo: je nynější zřejmá renesance ideje střední Evropy v podstatě pokusem o odpověď na téměř padesátileté rozdělení Evropy na Západ a Východ? Tedy střední Evropa jako "něco mezi tím", jako "třetí Evropa"?

"Přive, než se blíže podíváme, co vlastně je, je třeba říci, že se diskuse o střední Evropě rostala i k nám. Ještě už vidí "naši" poselost tím, že patříme k Střední Evropě" a vyvozuje z toho, že se za tím skrývá "kritika "čítové zahraniční politiky a orientace na mimoblokové země"; a v tezi, že patříme do Střední Evropy vidí nebezpečí rozdělení naší země a "distancování se od našeho osudu a kladného dědictví na Balkáně" pruzí dochází logicky k závěru, že u nás nemůže jít o dilema: "více Evropy nebo méně mimoblokostí", protože jedno s druhým je pro nás nerozlučně spojeno. Třetí se dívají skepticky například na Kunderovu Střední Evropu, která zřejmě není naše", protože se ve Střední Evropě Freud, Mahler, Schönberga a Bartóka, Kafka, Haška, Musila atd. nenašlo místo ani pro Krležu, ani pro někoho jiného na jih od Mury a Drávy. Tak vůd Střední Evropu nechceme, protože je naším osudem Balkán(!?), anebo protože "ignorovala našeho Krležu", nebo ji snad chceme, aniž zatím víme, o co jde, a proto se o Střední Evropě i u nás diskutuje.

Zhroucení historie

"Obrozená" teze o Střední Evropě je zatím podporovaná jen evropskými intelektuály. Geografové zatím ještě stojí stranou a zůstává otázkou, mohou-li vůbec "nakreslit" tuto Střední Evropu, která dle některých zahrnuje Evropu od Bugu po Rýn, od Baltského moře po Jadran. Střední Evropu je tedy doposud "spíše vzpomínáním na to, co byla a co mohla být kultura Střední Evropy nežli skutečnou obnovou středoevropské kultury" - jak píše Predrag Matvejevič. Úvahy a diskuse jsou převážně reakcí na skutečnost, že polarizace velkých sil prohloubila příkop mezi východní a západní Evropou a jsou pokusem o to, aby Evropa, přikovaná k této dvěma blokům, postupně čonovila "proudění své krve" na hospodářském, civilizačním a kulturním poli. V tomto ohledu, tato cirkulace se už tu a tam oživuje i mimo veškeré středoevropské diskuze.

Zatímco se v časopisech v německy mluvících oblastech diskuse o Střední Evropě objevuje jako hit, tu a tam se mluví o "směšně hyper-trofovaných někdejších střediscích Střední Evropy, která jsou periferiemi ve vztahu k dnešním hranicím", například Víděn a Bučapešť bez jakýchkoliv rozpaků očnovují staré styky, hospodářskou a kulturní spolupráci.

Střední Evropa, jak by řekl Czesław Miłosz, byla po druhé světové válce "přejata slonem dějin". Pojem Mitteleuropa byl potlačen a odhozen pro nežádoucí knectace na Hitlera, Bišmarcka a c.k. monarchii a zpřeházeny tyly i zeměpisné pojmy: převážná část Střední Evropy se stala Evropou Východní. Západní Německo se stalo Východem Západu a NDR Západem Východu; Víděn je nejjýchodnější metropolí Západu. Uvažovat o nynější "renesanci Střední Evropy" stojí za to, pokud se to bude jako protest proti rozdelení kontinentu, proti preponinaci Američanů s Rusy. Dnes by snad ještě bylo nereálné přemýšlet o Střední Evropě, jež by mohla přerušit v nějaký politický celek mezi Východem a Západem, navzdory zájmům s přáním NATO nebo Varšavské smlouvy; Střední Evropa by se však mohla pokusit likvidovat následky rozdrobenosti v Evropě navažováním kulturních, hospodářských a politických styků mezi zeměmi ležícími na některých dvou vojenských bloků, Víděn a Budapešť, jak vidíme, už na tom pracují, nevedouc na to, že jim ještě nikdo nedefinoval ani fenomén, ani případné cíle Střední Evropy.

Dramatické pročítání

Přestože je snad zajímavější představovat si, co by se z renesance ileje Střední Evropy mohlo zrodit, než pátrat po těch, kteří si jíko prvni vzpomněli na "spicí Šípkovou Růženu", nebuď možná ani to zbytočné. Maďarský spisovatel György Konrád se smíšení zadostiučení a překvapení říká: "Já byl jedním z těch, co i člové začali, ale nikdy jsem nemohl čekat, že dosáhne takových rozměrů. Konrad má totiž za to, že předpokládaná neutralizace Střední Evropy především znamená pochídnutí k přemýšlení a intelektuální čiskuji. Středoevropskou Popelku budili svými polibky kromě Konráda i mnozí další: českoslovenští disidenti jako Havel nebo Kundera, Poláci i Rakouské, západoněmečtí Zelerí, ale též konzervativci z křesťansko-demokratické strany. Tak se nyní tímto budětským fenoménem zabývá celá Evropa: jedni se strachem, někteří se skepsí, jedni s radostí, druzí s nadějí, jiný zase s nělibostí anebo alespoň se zlomylnými výhradami. Neschází ani Amerika, kde se většina těch, kdo se fenoménem Střední Evropy zabývají, spojuje nebo opájí "žkutečností, že se na evropském Východě začíná žít něco dramatického".

Konrádova jiskra, která zapálila středoevropský cheň, vylétěla z dramatického poselství jeho knihy *Antipolitika*, vydané v r. 1984, ve které řekl, že "východní Evropané prahou po tvůrčích iniciativách a konkrétních mírových návrzích, jež by mohly odstranit železnou oporu". K tomu se nechal slyšet československý disident Václav Havel, který sice nevěří, že by západní návrhy na neutralizaci Střední Evropy mohly mít úspěch, ale scuhlasí se základní Konrádovou tezí: "že to, co ohrožuje mír v Evropě, není perspektive změny, nýbrž stávající situace". Stávající situace, to jsou dle Havlova mínění "opakování vzpoury v tábře, ve východním Německu 1953, v Maďarsku 1956, v Českoslovens-

sku 1982, r. Polenska 1982 a 1981", příjemně vysvětlovala Mayová. Jde o "českou knadu" získanou v "Městském", omebožitým čítacím souborem mnoha českých žen, potvrzující svou vzdělovanost a výpadkovou kulturu", jak ji říká "Jan Kunkler ve svém novém vydání knihy".

"On the way to the station,"

Political parties have been established in the United States, and the most prominent among them is the Democratic Party.

"Příjmu řeckého jména". V tomto významu je však "řecké jméno" jen
zecnickou jazykovou kategorii, zároveň hypotetickou i historickou kul-
turního sporadění, kterou v našem pravém lze doložovat pojmeno-
vání my legendárního zdeho základu na pohlužnosti řeckánsko-etrus-
kého původu.

Fro Kundera je Střední Evropa "kultura nebo osud", kterou se i on pokouší definovat jako "nepřesný určený pár malých národních mezi Ruskem a Německem, zdrobnělou jí malým národom". Kromě své podřízení říše, "renesance" říše Střední Evropy" v r. 1984, je diskurz o Střední Evropě převážně kulturologická, ale velmi snažně se stává do nebezpečí vstoupit politických vod. U nás se pokouší denuncovat ji jako "antikomunistickou" a "anti-simó-blokovou" na Východě jako "antikomunistickou" zdejší zálesky, až každou "výzvou" a "výzvou". Na Západě občas jako "antikomunistickou" a v USA ji nazývají i tříporuční, a "i Hitler přišel z Gružan" ("...").

Příští československý Adam Krzemiński, redaktor varšavského deníku *Polityka*, napsal pro západoněmecký týdeník *Die Zeit* článek o Střední Evropě, v němž řekl: "Důjde jak budou - patřil by jediný k čínským", ve kterém říká: "Nevyhnout všechnu Střední Evropu a středoevropskou expanzi jí polní trhy při nejménším dle návrhu Rapackého plánu, a zemědělské v oblasti, kde se přetínají tangenty východ-západ, Sever-Jih, tedy někde mezi Rýnem a Bugem s moží dvěma moři na severu a Balkánem na jihu. V civilizačně-kulturním smyslu Střední Evropa je koupkou tam, kde renesance, renesance a osvícenství zanechalo po sobě naší kontinent stopy. Je pravdou, že Střední Evropa má nejasné obrysy a nejasný obsah. Ona však přesto existuje, navzdory lineární čáře dělící nás kontinent na Východ a Západ a navzdory protikladům mezi reálným socialismem a kapitalismem, RVP a EHS-NATO a Varšavským paktem".

Третій З'їзд

Věří si vůbec Západní Evropa, že existuje i Střední Evropa, stá se Kundera. Ovšem, že si věří, o čemž svědčí nejen to, že uznává středoevropskou identitu právě dle Kundery, Miłosze nebo Gombrowicze, kteří dle slov Krzemińského "prinesli do emigrace svou zkušenosť tragédie a grotesky". Proti Kundarovi, který Střední Evropu pokládá za "počátky západní enklávu, jež nemá nic společného s Ruskem", stojí Polák Michniuk: "Jaká by to byla evropské kultury bez vlastojazyčných, Rajkowského, Tischfjeva, Čechova? Idea Střední Evropy by měla být antixenopohanská!"

Též u nás byla, jak už řečeno, "Kunderova Střední Evropa" přijata se skepsi, protože "v ní nemí místo pro Krležu". Přitom je zbytečné připomínat, kolik Střední Evropy se k nám dostalo právě zásluhou Krležy.

Věsimá-li si Západní Evropa Střední Evropy, neznamená to, že jí možeme říct, že to je jenom část případně středoevropské tragédie. Nerozumí jí totiž ani Amerika, ani Rusk. Taktéž nedefinována, jak je jí už souzeno, může být Střední Evropa politickou představou, zatíženou protichůdnými konotacemi, které dominují ve vysvětleních s politickým ráchojem, ale jako obsah vědomí a kulturologický fenomén zaslubuje, aby se o ní uvažovalo.

Vjesnik, Záhřeb 29.4.1987
(SE 8, červenec 1987, s. 26-30)

- +++++++
+ Z dalšího obsahu Střední Evropy č. 8., Praha, červenec 1987:
+ Andreas - České bloudění / ...netradiční pohled na vznik Československé republiky a jejího zakladatele, T.G. Masaryka...
+ Janus - Lekce o česko-německých vztazích
+ Leszek Kołakowski - Klacek a teorie
+ Zbigniew Brzezinski - Tragická dilemata sovětské světové moci
+ Michal Heller - "Plán hry" Zbigniewa Brzezinského
+ George Steiner - Dlouhý život metafory / Jeden z pohledů na Šoah/ ...stal rovou rutriky Zecher/ vzpomínka, paměť, v níž přijde o středoevropskou a východoevropskou problematiku židovskou, tj. o osudy a myšlení národa, který celý tento prostor tak výrazně ovlivňoval...
+ Petr Rezek .. Život čisidentův jako "život v pravdě"?
+ Karel Novotný - O umění v pravdě a tichu
+ Ján Bučaj - Případ Ondrejský cintorín
+ Adam Wandyuszka - Habsburský dům / Dějiny jedné evropské dynastie/

ADAM MICHLIK

/ Velký kontrareformátor

VELKÝ KONTRAREFORMATOR

ADAM MICHNIK

Kdo je Gorbačov? Reformátor nebo komediant? Politik, který si je vědom toho, že Velká reforma je nezbytným předpokladem upevnění sovětského státu? Nebo šírový demagog, který nahlédl, že předstírání reformy je nutné, aby se změnily pro Sovětský svaz nepříznivé trendy ve světové politice?

O tom se dnes přemýšlí na celém světě. Také Poláci si nad tím 16-mou hlavy. Ačkoliv nedívá na sovětským deklaracím patří k nejzvánlivějším elementům polského myšlení. nelze přehlédnout některé zvláštní rysy současných reakcí na změny v SSSR.

Začněme u mocenské elity. Zdá se, že přes sve projevy a sympatie ke Gorbačovovi upadlo Jaruzelského mužstvo sovětskou "přestrojkou" do značných rozpaků. Stejně lidé, kteří ještě před několika lety museli strpět moskevská napomenutí k větší tvrdosti, dnes usilují omezit na minimum tak informaci ze Sovětského svazu. Zprávy o porušování zákonů, o fungování sovětských soudů, o konkrétních reformních plánech jsou v polském stranickém tisku kráceny nebo cenzurními orgány přímo zakázány. Naproti tomu stoupí zájem veřejnosti - v Polsku dosud sotva představitelný - o sovětské noviny. Moskevský týdeník Ogenek byl po první vyprodán. Proto tvrdí Jaruzelského lidé, když vyjadrují svou podporu Gorbačovovi, že nechtějí "mechanicky kopírovat sovětský vzor". Podivuhodné vyhlášení suverenity. A hleďme: Polsko má, jak nám bylo sděleno, uskutečnění "přestrojky" právě za sebou.

Za těmito vyhlášením se skrývá zjevný strach. Jejich autori cítí patrnou dynamiku nové vlny změn, která by je samé mohla svrhnout do politické nisoty. Postavení Jaruzelského mužstva je všeobecně, jen ne potěšitelné. Dosáhlo v zemi klidu a to je jeho jediný politický úspěch. Slíbená normalizace to není. Nepodařilo se zvládnout hospodářskou krizi s jediné reformy, jejichž důsledky Polsko začíná pocíťovat, jsou cenové reformy a je doprovázecí zchudnutí národa.

Polské hospodářství vězí v korzetu komunistické doktríny. Prohlu-
žující se krize vede ke konfliktům i uvnitř vládnoucí nomenklatury.
Není tedy divu, že se Jaruzelského mužstvo obává, že by se uvnitř apa-
rátu mohla vytvořit opozice, jejímž programem by byla "polská pěrest-
rojka". Pro Jaruzelského je to strašné představa: jako mocenská legi-
onářská sloužila podpora z Moskvy a poslušnost represivního apa-
rátu. Jak jedno tak druhé se začíná pomalu stávat sporné.

Avšak ani v opozičních kruzích nejsou žádní gorbačovští entuziasť: obraz sovětských změn je nejasný, komentátoři jsou dezorientovaní. Důslední v opozici jsou pouze "neochvějní" - kategoricky zavrhují každou myšlenku na možnost nějaké pozitivní změny v Rusku. Za pomocí historických argumentů tvrdí, že totalitní systém není schopen vytvořit sebekorigující mechanismy a tím dosáhnout nějaké vnitřní reformy. Jediné co zůstává, je tvrdý boj až ke konečnému rozbití sovětského impéria. Paradoxním způsobem se v diagnóze "neochvějnů" shodují se svými největšími nepřáteli. Také Jaruzelskij přečecká netrdují na konec Gorbačovova reformátorského elánu. Prožil už tolik pělivě na konec Gorbačovova reformátorského elánu. Prožil už tolik "pěrestrojek", že věří už jen na jedinou - na tu, kterou sám poručil.

13. prosince 1981 zavedením všeobecného stavu v Polsku.

* * * * *

Přátelsky jsou sovětské a stranickému vůdci nakloněni polští "neoliberálové". Tato skupina, jejíž význam v posledních letech roste, vidí v Gorbačovové politice návrat k principům NKPu, Leninovy "nové ekonomické politiky". "Neoliberálové" vycházejí z náhledu, že v současné době nejsou v Polsku možné žádné politické změny a redukují proto svůj program na ekonomické pořádavky. Akceptujeme, jak říkají polští příznivci Miltona Friedmana, vedoucí role strany podle leninského receptu a vystraní nám dovolte liberalně hospodařit, připusťte s vlastnictví a kapitalistický tvar. Zdá se, že "neoliberálové" věří, že Čaruzelského mužstvo by se mohlo, pod tlakem krize, ve svém středu před tlakem podzemní Solidarity a změnami v Sovětském svazu, rozhodnout pro tento model. Může však komunistická nomenklatura rezignovat na svou moc nad koopodářstvím země?

V hodnocení Gorbačova je více cpatnosti než optimismu. Lech Wałęsa mi řekl: během své pětadvacetileté práce jako elektříkář jsem musel neustále nějaké šrouby utahovat nebo povolovat. Při utahování jsem zničil jeden, avšak při pokusech povolit jsem jich rozobil několik stovek. A Gorbačov, ten povoluje a povlouje...

Jacek Kurcň to vidí jinak: svým reformátorským kursem se Gorbačov pustil do konfliktu s vlastním aparátem. Náslečkem toho se bude muset zkusit obrátit na veřejné mínění a na ty společenské síly, od nichž lze očekávat podpory pro reformu. Tento konflikt nezbytně zrodí elementy pluralismu a povede k sebeurčení ruské společnosti a ostatních národů sovětského impéria.

Já však uvažuji: Je Michail Gorbačov skutečně reformátorom?

* * * * *

Filozofu Leszku Kolakowskému všechny polské humanistika za výklad pojmu "kontrareformace", který zahrnuje nejen odmítnutí reformátorské kritiky, nýbrž také její assimilaci, aby se tradiční struktury mohly přizpůsobit změněným životním podmínkám. Kontrareformace není tedy žádnou restaurací předreformních poměrů, nýbrž pokusem přetvořit instituce zevnitř. Je aktem sebekritiky a cílem inkorporovat hodnoty, vylvořené mimo instituce a proti jejich vůli. A tím dosáhnout, aby přestaly být převratem hrozící a nepřátelské. Jestliže tedy vycházíme z toho, že Solidarita byla velkým reformátorským hnutím v civilizační oblasti komunismu, pak si Gorbačov zaslouží titul "Velký Kontrareformátor". Toto je smysl jeho "reformy shora", tato je kontrareformace, která má zachránit komunistický systém.

Solidarita tím, že úspěšně organizovala dělníky proti komunistickému státu, vzala komunismu jeho základní legitimaci. Bylo dokázáno, že předpokladem pro pozitivní změnu je překročení horizontu jedné doktríny, odmítnutí rigorózního principu vedoucí role komunistické strany a tedy znovuvytvoření demokratické společnosti. Gorbačov, chystající o polskou zkušenost, podniká pokus zachránit komunismus před podobným odhalením a k tomuto účelu zřínesl svazek iacejí a hesel. Ideje, které byly vzaty z opozičních textů a byly učiněny programem KSSS, ztrácejí své jednoznačné antitotalitní zaměření. Pro Gorbačovou

obrácen je všemi častečně a částečně vlivnými akcionáři; jejich mluvčí se cítí nuceni tvrdit, že změny v Sovětském svazu jsou propagandistickou ko-ordinovanou akcí těch, kteří v něm žijí. Gorbačovova politika je výsledkem generálního konfliktu v sovětské nomenklaturě; je výsledkem technologické transformace a po léta trvající afghánské války; a je konečně výsledkem zručné před vágnoucí konfrontací s tvrdou politikou prezidenta Busha.

Gorbačov není komunist; je kontrareformátorem.

Společně s tím kontrareformací, zde ještě zajedno s Matěsem a Kurem, mohou mít podobnou důležitost pro Rusko. Straničského řeči učí k tomu nejprve změna logika konfliktu odložené "přestrujky" a mocenským vlivem politického vedení v Sovětském svazu. Brzdit ho ovšem mohou zahraniční politiky Československa, Rumunska, Polska, a také Číny (odstoupení části Číny - Československa) a Jugoslávie.

+ + + +

Vážeme říci, že změny jsou pravý tak nesbytně jako riskantní. Bez nich byl by sovětskému impériu vnitřní rozklad, avšak jejich uskutečnění otevírá drahé strany otevřít tendenciální skřínku. Všichni démoni sovětského komunismu by se mohli pouftit zpět. Právě není možné předvídat stav, v jakém bude Sovětský svaz v nadcházející době. Naproti tomu je však možné formulovat kritérium hodnocení těchto změn. Pro spolehlivou diagnostiku politických cílů existuje jen jedno kritérijum: respektování lidských práv. Propuštění několika stovek vězňů, překvapivě i když pouze částečná rehabilitace profesora Andreje Šecharova - to jsou důležité signály, že se v Rusku skutečně něco k lepšímu stane. Nicméně je však nehraditelná politikou, represe politických dialogů, "čistky" vysokozvolených prostorů v kultuře, "glasnost" v celosvětovém kontextu až do konce první fázy na cestě k fungování veřejnosti.

+ + + +

Pro tyto změny však existuje samozřejmá hranice a tu hranici je pravděpodobně v politice Michaila Gorbačova. Prvníkým kamenem pro "přestrujku" bude teprve ten moment, když se objeví kritika této politiky. Teprve poté se ukáže, zda jsme svědky obnovy demokratické společnosti v Sovětském svazu - nebo zda jde o Potémkinovu vesnici s demokratickou maskou, ažak ustálitelnými fundamenty.

Co však bude vzejít ze Sovětské "přestrujky" pro Polsko? V Polsku, na rozdíl od Československa, nikdo nevystoupil s heslem "My chceme Gorbačova". Polská situace je jiná, neboť zde existuje mocná, nezávislá katolická církev, existuje tu už deset let nezávislé veřejné mínění a nezávislé instituce veřejného života. Pozitivní obrat závisí na dialogu mezi státní mocí a těmito institucemi. Změny v Sovětském svazu mohou moci stát moci a těmito institucemi. Změny v Sovětském svazu mohou ovšem na tento dialog mít vliv.

Na západní veřejnost pochopitelně zapůsobilo, když byl v sovětských i jiných anglických interview s Margaret Thatcherovou nebo když vyšel interview se Zbygńiewem Brzazinskim. Poláci naproti tomu vidí vlastní všechny vlaštovku, která ohlašuje jaro, v acvětském zveřejnění vlastního českého vlaštovku, která ohlašuje jaro, v acvětském zveřejnění vlastního českého novináře. Poprvé byla veřejně přiznána ekutečnost, že v.

Polsku existuje mocná instituce, která je nezávislá na mocenském aparátu státu a těší se obecnému společenskému uznání. Poprvé se ukázalo, že pro komunistické Rusko existuje v Polsku i také nějaký jiný partner dialogu než komunistická nomenklatura. Jako významné mluvce také vyděl společné vyhlášení Gorbačova a Jaruzelského z 21. dubna. Bylo v něm řečeno, že v historickém bádání na poli polsko-ruských vztahů nemí byt žádná "bílá místa", a to i v případě, že jde o "dramatické episody". Nemí snad Poláka, který by tato slova nechápal jako ohlášení, že konečně bude očekávána pravda o masové vraždě polských důstojníků v Kyji. Ještě to čelezitě události. Zavádí politické myšlení v Polsku různé nové otisky.

Vesmír není vyloučený. Ze moskevská kontrareformace stává pro Poláky nové perspektivy. Rozhodně není absurdní naděje na změnu v polsko-ruských vztazích, není absurdní očekávání, že se konflikt znětí v dnešním rámcu těchto úvah je málo nápravnou mezi Poláky rozšířenou antiruskou filosofii. Antiruské resentimenty Poláci jsou pochopitelné, i když ne vždy pro Rusy samotné. Přesto by Poláci měli zkousit lépe pochopit ruské dějiny a ruskou přítomnost. Jestliže sovětskí vůdci uvažují o nějakých variantách nových pořádků ve východní Evropě, pak lze předpokládat, že Jaruzelský jim Solidaritu prezentuje jako hnutí lidí, podle jejichž přesvědčení "je dobrý Rus jen mrtyý Rus". To je jedna ze lží, které musí Solidarita vždy znovu a znovu demaskovat.

+ + + +

Pokusme se o shrnutí: moskevská kontrareformace může otevřít cestu k novému myšlení o filozofii polských kompromisů. Můžeme použít využívat kompromisy k regulaci mezinárodních konfliktů a tím uchovat skupinové konflikty v zemích reálného socialismu. O tomto rovněž se opomíjí. Částečně využíti usilovat i když náleží zapomenout, že sovětský následník kámen sovětských institucí zůstává nadále.

Mnohé skeptické otázky zůstávají otevřeny. Je postupná a mírová revoluce Sovětského svazu směrem k demokratickým reformám také reálná? Evoluce Sovětského svazu směrem k demokratickým reformám také reálná? Je realní komunismus dostačně flexibilní, aby řešil řešení pro svět? Je realní komunismus dostačně flexibilní, aby řešil řešení pro svět? Je realní komunismus dostačně flexibilní, aby řešil řešení pro svět? Nebo je to jenom obstrukčním tlakem konzervativního mocenského aparátu? Nebo je to jenom obstrukčním tlakem konzervativního mocenského aparátu? Nebo je to jenom obstrukčním tlakem konzervativního mocenského aparátu? Nebo je to jenom obstrukčním tlakem konzervativního mocenského aparátu? Nebo je to jenom obstrukčním tlakem konzervativního mocenského aparátu? Nebo je to jenom obstrukčním tlakem konzervativního mocenského aparátu? Nebo je to jenom obstrukčním tlakem konzervativního mocenského aparátu? Nebo je to jenom obstrukčním tlakem konzervativního mocenského aparátu? Nebo je to jenom obstrukčním tlakem konzervativního mocenského aparátu? Nebo je to jenom obstrukčním tlakem konzervativního mocenského aparátu? Nebo je to jenom obstrukčním tlakem konzervativního mocenského aparátu? Nebo je to jenom obstrukčním tlakem konzervativního mocenského aparátu?

přeloženo z časopisu Der Spiegel, č. 21/1987, s. 72
(SE 8. červenec 1987)

CESTY

(Jugoslávské)

POCHYBNÉ DĚDICTVÍ PO TITOVI

NORA BELOFF

/Recenze/
→ pb →

Sned každý československý občan, který se někdy zajímal o podmínky k získání devizového přídělu s výjezdní dovolenkou pro cestu do zahraničí, narazil při čtení početných vyhlášek visících na stěnách příslušných čekáren na jednu rozoruhonost, a sice že svět se podle těchto vyhlášek dělí na státy socialistické, kapitalistické - a Jugoslávii.

Tato zvláštnost, jež z marxistického hlediska představuje nepřípustné znevraždění principiálních třídních hledisek, však nemůže žádného historie známého československého občana překvapit. Ideologické, politické a v důsledcích i "policejní" postoje čs. vedení vůči Jugoslávii prodilały ze posledních čtyřicet let několik kotrmeleč. Jugoslávský prezident Tito byl do června 1948 "drahý soudruh Tito", poté což do r. 1954 "krvavý pes", pak zase několik let "prezident SFRJ Tito". Od r. 1959 se zase mluvilo o "jugoslávských revisionisteck". Vztahy se jakž takž ustalyly počátkem šedesátých let. Od té doby nejdalo k žádnému velkému ideologickému proklínání. Výkyvy však pokračovaly i nadále, ale ve srovnání s dřívějším byly velmi mírné. Ideologické klatby vyřené nad jugoslávským revisionismem však nebyly nikdy odvolány, aýtrž pouze v tichosti byly uloženy k ledu a ne věrojnosti zaujala jejich místo nové hodnocení, využívající téměř všechn plodů, jež v resortu ideologie přinesla Chruščevova teze o nutnosti mítového soužití států s rozdílným společenským zřízením. Střežením přinosem této teze byl vznik a především systematické používání celé nové třídy pojmu v ideologické zbrojnici komunismu. Vedle původních a žárlivě cílených termínů označujících všechny jednoznačně "kladné" jako např. marx.-lenin., -smus, -ský, třídní, svržení kapitalismu, diktatura proletariátu, socialistické výrobní vztahy, kolektivizace apod. byly zavedeny do praxe termíny označující všechny jenž v různém stupni "pozitivní" jako např. pokrokově smýšlející, národní demokratický, drobní buržoazie, neengesžovatelnost v blocích, odpadci horečného zbrojení apod. Na samé hranici "pozitivnosti" se naopak horečněho zbrojení apod. Tento termín, popř. jeho chází termín "realisticky smýšlející" apod. Tento termín, popř. jeho význam je využíván komunistickou propagandou všude tam, kde je čerivitý, je využíván komunistickou propagandou všude tam, aby vhodně vyjádřit něčím uspokojení, ale zároveň je nepřípustné, aby příslušnému sklároví přifazeno jakékoli pozitivní morální kvality. Tato rozsáhlá řada ideologických barev umožňuje ideologii pružit. Tato rozsáhlá řada ideologických barev umožňuje ideologii pružit. Tato rozsáhlá řada ideologických barev umožňuje ideologii pružit. Za prvé překvapuje, že ačkoli obvinění z revisionismu nebylo nikdy odvoláno, hodnocení jugoslávské zahraniční politiky nešetří pozitivitou a ovšem i nepružnou identitu.

Od počátku šedesátých let putovalo hodnocení Jugoslávie nehoru a dolu jen po této škále pozitivního. Detailní znakování těchto pohybů by si asi vyžádalo celou knihu. Pro naše potřeby stačí, když uvedeme jen celkovou charakteristiku. Na ni jsou ihned následné dvě věci. Za prvé překvapuje, že ačkoli obvinění z revisionismu nebylo nikdy odvoláno, hodnocení jugoslávské zahraniční politiky nešetří pozitivitou a ovšem i nepružnou identitu.

tižními epitety. Za druhé je patrná dichotomie mezi mnohem méně pozitivním hodnocením celková vnitřní politiky, jež často nabývá až "nestrížní" formy včeršního zpravodajství o hospodářských a společenských potížích na straně jedné a vřelou podporu represí namířených proti ianějším disidentům na straně druhé. Takovýto vzorec oficiálního postoje je vždy známkou toho, že situace v oné zemi si zaslouží podrobnějšího studia, neboť podle všeho tam může v nejbližší době dojít k velkým změnám, které mohou mít dopad i na naši situaci.

Bohužel, čtenář v naší zemi, který by se chtěl seznámit s nefalšovaným obrazem moderních jugoslávských dějin a současnosti, narazí na neexistenci jiné literatury než marxistické. Přitom přirozený zájem našich lidí o poznání této země je značný. Je to země, která je nám blízká svými slovenskými jazyky, do značné míry i kulturou a dějinami /část dnešní Jugoslávie byla před I. světovou válkou součástí Rakouska-Uherska/ a v neposlední řadě tím, že ji každoročně navštěvují desetitisíce našich občanů. Budeme si asi muset ještě chvíli dočkat, než se na našem trhu objeví knihy, které budou obsahovat něco jiného než současnou oficiální verzi. Profesionální historikové a ti z našich občanů, kteří ovládají cizí jazyky, by však v žádném případě neměli čekat na nejistou budoucnost a již nyní by měli vyhledávat objektivní prameny a v rámci svých možností s nimi seznámovat i ostatní zájemce. Jako jeden z takových pramenů by Vám recenzent chtěl doporučit publikaci Tito s Flawed Legacy /Pochybné dědictví po Titovi/ od britské novinářky Nory Beloff. Podtitulek knihy zní "Jugoslávie a Západ 1939 - 1984". Vyčalo ji v r. 1985 londýnské nakladatelství Victor Gollancz, Ltd. Věřen své výzvě, pokusí se nyní recenzent v rámci možností poskytnutých tímto časopisem seznámit Vás elektronicky s obsahem knihy.

Nejdříve několik slov o autorce. Paní Beloff pracovala od r. 1950 v deníku The Observer jako dopisovatelka v různých hlavních městech světa. V r. 1964 se stala hlavní politickou dopisovatelkou a zároveň byla poslána do Moskvy. V r. 1977 z listu odešla a začala se zabývat psením knih s politickou tématikou. Během své profesionální dráhy si získala pověst novinářky, která často pesuuje politické a mezinárodní otázky v rozporu s převládajícím míněním. V této knize pokračuje ve své tradici. Tentokrát si vzala na mušku to, co považuje za mýty o dějinách a současnosti Jugoslávie - mýty, které ovládají nejen venkovní ministrstva a západní země, nýbrž i kulařy a sekretariáty zahraničních ministerstev. Jen sama původně, věřila jim i autorka, a to až do doby, než se začala situaci v Jugoslávii sama podrobně zabývat během několika de laších pobytů v této zemi začátkem osmdesátých let, při těchto pobytích se o mnohém přesvědčila na vlastní oči, jiné věci zjistila ze svědectví mnoha lidí včetně bývalých vysokých funkcionářů Titova režimu. Celkový obraz si doplnila výpočtem spojeneckých důstojníků, kteří byli za války v Jugoslávii, a studiem různých archívů.

V sedmi kapitolách knihy se paní Beloff snaží vyvrátit sedm mýtů, přičemž odstava mýtu je naznačena již v názvu každé kapitoly.

Název první zní "Tito - pozdní vlasteneц". O Josipu Brozovi Titovi /1892 - 1980/ se všeobecně tvrdí, že sť už byl jeho chybě jekékoliv, nelze pořídit fakt, že byl jugoslávským vlastencem a politickým visionérem. Blížší pohled na jeho životní dráhu ukazuje, že ani jedno není pravda. Do jeho čtyřiceti tří let chybí jakákoli známka toho, že

by se identifikoval s myšlenkou Jugoslávie. V I. světové válce bojoval v řadách c. k. armádních jednotek, jež vpadly do Srbska. Přitom v té době již byla idea sjednocené Jugoslávie veřmi živá a vyznávaná řadou mladých Slovinců a Chorvatů. Tito sám byl po matce Slovincem a po otci Chorvat, což by mu přijetí ideje Jugoslávie jenom usnadnilo. K ničemu takovému však nadešlo. Neopak. V druhé polovině dvacátých let se stal placeným aktivistou Sovětské Kominterny, jež až do změny linie v r. 1925 vyžadovala na svých jugoslávských aktivistech angažovanost v agitaci a propagandě zaměřené na rozbítí Jugoslávie. Na svém čtvrtém sjezdu v r. 1928 přijala komunistická strana, již byl Tito členem, za svůj program vytvoření nezávislých států Slovenska, Chorvatska a sjednocené Makedonie a Albánie.

Co se pak týče jeho kvalit jako politického vizionáře, avede věci na pravou míru četba jeho projevů a rozhovorů. Prozrezuji pronikavou, avšak přízemní politickou chytrost a zároveň nápadný nezájem o sféru obecných idejí. Jeho intelektuální výbava obsahovala sotva něco víc než marxisticko-leninskou víru v třídní boj a sklopnou věrnost myšlence "diktatury proletariátu", v níž je roletariát ztělesněn stranou a strana je zase ztělesnována nejdříve Stelinem a po r. 1948 samotným Titem. V této souvislosti autorka zdůrazňuje, že **ne** myšlenku důlnických směsírů jakožto specifickou jugoslávskou verzi marx-leninismu nepřipadl Tito, nýbrž Milovan Djilas /dnešní nejprominentnější kritik režimu/ a do praxe ji rozpracoval Edvard Kardelj, no dlouhá léta muž číslo dvě v jugoslávském vedení.

Tito poslušně sledoval Stalinem urozenou liniu ve všech jejích obratech: do r. 1935 protijugoslávskou, pak až do srpna 1939 projugoslávskou, tak zase /vremě několikadenní přestávky/ protijugoslávskou a od 22. června 1941 opět projugoslávskou. Ve všech obdobích zároveň devětnácti stalinistů. Autorka poznamenaná na konci kapitoly věnované mýtu č. 1., že v něvřené jsi společnosti a v mnoha bouřlivých časech by Titova mirulost náprosto vyloučila možnost, že by se stal symbolem jugoslávského vlasteneckví. Proč k tomu však nakonec náleželo, se čtuď nář dovidá v následujících kapitolách.

Druhá kapitola nese název "Legenda o osvobození" a zabývá se oficiální jugoslávskou verzí národní osvobozenecího boje za druhé světové války. Tato verze tvrdí, že Jugoslávie se na rozdíl od ostatních zemí Evropy osvobodila od okupace mocnostmi Osy vlastní silou. Autorka na počátku kapitoly konstatouje, že ačkoliv mnohým legendám jiných národů čítajících se období okupace byly zasazeny rány /jako příklad uvádí film Le Chagrin et la Pittie bortící mnohé myty o francouzském odboji/, pro obdobnou demystologizaci jugoslávského boje bylo vykonáno bezkonkurenčně málo. Není tudíž překvapující, že autorka může citovat významné západní řečníky, jak se na tuto oficiální verzi odvolávaly i v roce 1984.

Keč faktu je však jiná. Pokud termín "osvobozené území" označuje oblast, do které nepřítel není schopen vyslat svá vojska, pak jak německé, tak italské válečné dokumenty dokazují, že takový oblast v Jugoslávii neexistovala. Vlastní okupační jednotky byly navíc relativně řídkočetné. Strážními říkaly povídaly Němci lokálně rekrutované jednotky či útvary satelitních států. Pokud vyslali své jednotky do partyzánsky obsazených oblastí, pak tyto jednotky po svém příchodu zjistily, že partyzáni se s nimi zmizeli. Znepokojování německých postavení ze strany partyzáňů bylo jen občasné a okrajové. Příležitostné sabotáže

nezabránily Němcům využívat jugoslávského hospodářského potenciálu - - např. produkce nafty se během války zvýšila čtyřikrát. V hustě obydlených oblastech úrodných nížin a ve velkých městech vládl stejný klid jako v ostatní okupované Evropě.

Po r. 1941 se aktivita partyzánsou soustředovala převážně v italské okupační zóně. V r. 1978 publikoval italský generální štáb podrobnou studii o italských vojenských operacích v Jugoslávii. Tato zpráva líčí partyzány jako velmi odvážné bojovníky, na druhé straně však z ní vyplývá, že italská armáda nikdy neztratila kontrolu nad důležitými oblastmi a městskými centry. Italské jednotky se v září 1943 vzdaly v důsledku vývoje v Itálii a nikoli vlivem partyzánských akcí.

Rovněž i rozhodnutí německého vrchního velení stáhnout své jednotky z Jugoslávie nebylo důsledkem partyzánského boje, nýbrž rostoucího tlaku na východní a západní frontě. Naopak, Spojenci vyjádřili zklemání nad nálou schopnosti partyzánu narušit německý ústup v úzkých horských průsycích Srbska, jež pro teakovýto druh operací představovaly ideální terén. A všude tam, kde se Němci rozhodli postavit na odpor, nebyli partyzáni schopní je sami vytlačit, nýbrž museli vždy povolat sovětskou pomoc.

Součástí oficiální propagandy je i tvrzení, že boj proti okupantům byl tehdy klavním, ne-li jediným záměrem Titových jednotek, resp. komunistické strany Jugoslávie. Autorka rezolutně popírá i toto tvrzení a odvolává se na skutečný průběh událostí.

27. března 1941 evrhly skupiny nespokojené s ústupky Německou vládu regenta Pavla. Ačkoliv se nová vláda usilovně snažila nedat Němcům žádné záminky k útoku, vtrhlo 6. dubna 27 německých divizí na Jugoslávské území. K útoku tedy došlo v době, kdy se jugoslávská komunistická strana nacházela v jednom ze svých protijugoslávských období. Ze normálních okolností by strana automaticky nastoupila kurs sabotažní obrany země. Situaci však zkomplikovala skutečnost, že Stalin, jenž sledoval regentovo sblížování s Německem s obavami, převrat radikálně vlasteneckých sil uvítal a ihned s Jugosláví pojednal pakt o přátelství, jenž vstoupil v platnost v den, kdy německá letadla bombardovala Belehrad. Vedení jugoslávských komunistů tudíž ihned obrátilo linii a po několik dní podporovalo myšlenku obrany země. Instrukce centra o změně linií však k mnoha řadovým soudruhům nedosáhla včas, a tak tito soudruzi pokračovali v propagování a praktikování dezerce. Ostatně linie se po několika dnech vrátila k původnímu protijugoslávskému zaměření, neboť Stalin pakt o přátelství vypověděl ihned po porážce Jugoslávie a 8. května 1941 vypověděl dokonce i jugoslávského velvyslance.

Až do 22. června zachovával Tito vůči Němcům naprostou smířlivost a zároveň se snažil využít relativně benigních podmínek v okupované zemi - vyjma ustečovského Chorvatska - k tomu, aby upevnil stranické struktury a získal zbraně po poražené královské armádě. Odboj proti Němcům zahájil někdo úplně jiný, a sice plukovník Drža Mihailovič spolu s Hrstkou srbských důstojníků, kteří odmítli kapitulovat. Mihailovič nazval své bojové útvary, které postupně zformoval, "Zemskou armádu", nicméně v obecném povědomí byly a jsou známy pod jménem "četnici". Četníci zahájili boj proti Němcům již 3. května 1941, zatímco Titovi partyzáni až koncem léta. V knize je uvedena řada dokumentů, které dokazují jednak obavy okupantů z četníků a zároveň i rozhodně prozápadní smýšlení Mihailoviče a jeho jediné tek. Rovněž je mimo vše

ochybnost skutečnost, že Tito od samého počátku spatřoval v četnících nebezpečnou konkurenci a překážku svých plánů na nastolení komunismu. Již v květnu 1941 vydal opevňovní příkazy, podle nichž se mělo účít především na četníky a teprve na druhém místě na ustašovce, přičemž se doporučovalo prozrazovat četnické úkryty okupantům.

Borj partyzánu proti četníkům byl však pouze jedním z mnoha konfliktů, jež zúřily na troskách bývalé Jugoslávie. Kromě přímé odpovědnosti za masové popravy civilního obyvatelstva /po rozdrcení povstání ze září 1941, jež vypuklo na Titův nátlak a proti námítkám Michailoviče, který svolil pouze na malé hnízdo Londýna/ nesou Němcí též nepřímou odpovědnost za jiné masové zabíjení civilistů, při kterém počet obětí značně převýšil počet lidí zabitych Němci přímo. Ihned po svém obsezení Jugoslávie od ní odtrhli Chorvatsko, ve kterém odevzdali vládu ustašovcům. Před válkou představovali ustašovci malou zakázanou skupinku, která velikostí nepřesahovala tamější komunisty. Jejich vůdce, Ante Pavelić, však choval vražednou nenávist vůči Srbském, obdobou Hitlerově nenávisti k Židům. Jeho jednotky přepadávaly izolované srbské vesnice a vyvražďovaly jejich obyvatelstvo /v některých případech byli obyvatelé nahnáni do kostela, který pak ustašovci zapálili/. Rozsah masakrů šokoval i otrlé Němce. Když však jeden německý generál vyjádřil ustašovskému vedení své ohromení nad vyvražděním půl milionu Srbov, bylo mu odpovězeno, že přeháni, neboť oběti nemohlo být více než dvě stě tisíc...

Za těchto okolností nepřekvapuje, že Michailovič začal spatřovat svůj úkol v obraně Srbském před ustašovci, bohužel, rezultalo u ochrany. Čídily četníků, jež Michailovič nebyl schopen zvládnout a jichž se neocvážil zřeknout, se začaly mstít na vlastní půst a to brutálním vražděním mužů, žen a dětí chorvatského a muslimského původu, a to bez ohledu na to, zda někdo z nich měl něco společného s masakry Srbském. Počáte autorčina šetření počet těchto obětí bratrovražedných bojů zdalek převyšuje počet obětí okupantů včetně těch, kteří padli v bojích s římem. Otevřenou ranou jugoslávské společnosti je však skutečnost, že jakékoli rozprava o podílu partyzánu na těchto řežích je stále tabu. Dokonce ještě i dnes je trestné vztyčit někde pěknit padlým četníkům. Rovněž je ovšem nemyslitelné, aby někdo dnes veřejně reprodukoval slova populárního vůdce agrární strany Mačka, kterými charakterizoval bratrovražedný boj: "Ustašovci a četníci páchali evě masové vraždy jsouce zaslepení nenávisti. Komunisté však zpabilovali s chladnou myslí všechny, kdo by podle nich mohli v budoucnosti překážet nastolení komunismu."

Nastolení komunismu - to byl hlavní cíl Titě a jeho strany. Pro dosažení tohoto cíle byl Tito dokonce ochoten uzavřít s Němci přiměří - jen aby si uvolnil ruce a mohl se zcela věnovat ničení četníků. V r. 1943 zavládlo totiž v Jugoslávii přesvědčení, že nacisté budou poraženi a že v brzké době se v Jugoslávii vylodí Spojenci. Tito se srovnem obával, že v takovém případě by se počet Michailovičových stoupenců zvýšil takovým způsobem, že by se četníci stali neporažitelnými. Z tohoto důvodu vyslal delegaci, jež zahrnovala i Milovence Djilase, na německé velitelství v Zábřehu. V březnu 1943 přednesla delegace tři návrhy: na příměří, na výměnu zajatců a na dohodu, podle níž by partyzáni byli ochotni bojovat proti každému anglo-americkému výsadeku, tj. závazek bojovat po toku Němců. Takováto dohoda by zašla mnohem dál

naž očekáv, co kdy nějaké četnické oddíly Němcům nabídly. Existence těchto Titových návrhů se provalila až v šedesátých letech a mezi těmi historiky, kteří vždy obhajovali partyzány, způsobila šok. Recenzent se přiznává, že se o Titových návrzích dozvěděl teprve při čtení této knihy, nachápe však, proč se ve světle Stalinova paktu s Hitlerem historici něčemu takovému diví.

Přesto navzdory všem výše uvedeným skutečnostem se Titovi podařilo postupně získat politické uznání a vojenskou pomoc Británie a USA v české válce, že v občanské válce získal rozhodnou převahu.

Historii československé pomoci partyzánum, jež se začala v r. 1943, charakterizuje autorka s hořkou ironií jako příběh neopětované lásky. Představitelé Západu hledali na partyzány jako na své součruhy ve zbraní bojující stále proti společnému nepříteli. Avšak partyzáni se na tyto představitele dívali jako na třídní nepřátele usilující zbaletit Tita výdobytků jeho revolučního boje. V třetí kapitole nazvané "Jak byl Churchill osílen" předkládá paní Beloff podrobný popis vzniku této "lásky", jejího zneužívání a jejich přímo vražedných plodů. Recenzent nevíla označit tučnou kapitolu na nejehmurnější z celé knihy. Titovi se totiž podařilo přesvědčit Angličany nejen o tom, že jeho oddíly jsou možnem bojovníci než četníci, ale také o tom, že Michailovič proti Němcům bojovat nehodlal. Tato dezinformace způsobila, že Spojenci přestal Michailovičovi dodávat zbraně a i dle všeho též zařídili, aby zbraně vzdavší se italské armády padly z větší části do rukou partyzáňů. Úspěch této dezinformační operace však bchužel nezajistil jen nimořádná péče a lehkost, s níž k němu Titův aparát přistupoval. Rozhodujícím faktorem byla pomoc, kterou v tomto eráru Tito obdržel od - četníři, drž se! - komunistických a prokomunistických důstojníků britské zpravodajské služby, kteří obhospodařovali komunikační kanály mezi středními důstojníky přidělenými přímo k partyzánum a četnickům a britským vojenským velením. Je to neuvěřitelné, a e pravdivé, britské velení dopustilo, aby zprávy o komunistických partyzánech a antikomunistických četnících procházely rukama lidí, jejichž sympatie ležely bez zbytku na jedné straně. Důsledek byl jasný: zprávy příznivé Michailovičovi byly poslečovány, zprávy příznivé partyzánum zveřejnovány. U nezávislých zpráv tomu bylo napak. Výsledek se dostavil: veškeré dodávky zbraní šly partyzánum a zrovna tak i podpora politická. Přitom dokonce nakonec donutili jugoslávského krále a exilovou vládu, aby se Michailoviče zrekli.

Za svouž podporu Titovi nedočkal Západ zéměř nic. Počet německých divizí vázaných partyzány nepřesáhl sedm, přičemž se většinou jednalo o divize tvořené jednotkami zdecimovanými na východní frontě nebo mladými rekruty. Přitom Tito po celou válku odmítal spojenecké rávry na přednášku přímo vojenskou pomoc ve formě různých výseček. Nejdříve dokonce věst ani pouhú diskuse o možných způsobech těchto výseček. Všechno zřejmě že se tím brání možnému urychlení konce války - zlepšení se se Jugoslávie záce, nel však pro toto odmítání přístornosti spojeneckých vojáků na jugoslávském území pádné důvody. Pro jejich oznamenání cituje autorka poslední zprávu odeslanou koncem roku 1944 Michailovičem královské exilní vládě:

"Partyzáni rozdělali bezohledný teror. Přední představiteli spojnosti a klavy nejpřednějších rodin jsou římanem zahájeni. Zřídili koncentrační tábory, které zaplňují výkvětem srbského národa. V některých táborech jsou lidé přežití převáženi do hor jako zvířata. Trpí tam hladem,

a zimou. Vyzýváme vás, abyste k nám vyslali delegaci, která by informovala Sojence o naší tragické situaci. Naše výzva je neslýchavá, neboť zítra už může být pozdě. Pomozte nám nalézt cestu z tohoto pekla!" Pomoc nešlože žádná. Proč by také Západ měl podporovat ty, které odpál. Jiná věc však je, zda se s těmito přáteli Západu mě jednet hůmně. V tomto ohledu nelze britským důstojníkům nic vytknout. Tisíce Slovinců, Chorvatů a Srbov, kteří přešli na Brity okupovanou část Rakouska, bylo odesláno zpět do Jugoslávie bez použití násilí. Bylo jim řezeno, že vlaky je odvážejí do Itálie. Většina z těchto 18 500 lidí skončila v masových hrobech. Možná, že mezi nimi byli i někteří z těch lidí, kteří se podíleli na poslední četnické akci - záchráně více než tisíce amerických letců, kteří byli nuceni vyskočit nad Jugoslávií ze svých letadel.

V závěru kapitoly autorka konstatuje, že pro Tita a jeho lidí se ukázalo mít nesmírnou hodnotu atmosféra, ve které je antikominismus ztotožňován s fašismem. Jelikož zavraždění repatrianti byli nepochyběně antikomunisty, trvalo to čtyřicet let, než se britská veřejnost 2. října 1984 o tomto zločinu britských důstojníků dozvěděla prostřednictvím televizního pořadu.

Čtvrtá kapitola knihy má název "Titova roztržka s znovuusmiřením s Moskvou" a jejím cílem je vynést na světlo polo- či úplně zapomenuté okolnosti roztržky a zároven s důsledky smíření.

První zcela zapomenutou okolností je skutečnost, že Tito se nechtěl spokojit pouze s vládou nad Jugoslávií uvnitř předválečných hranic, nýbrž aktivně usiloval o nadvládu nad Albánií, Bulharskem a Řeckem. Při tomto úsilí nebral zřetel na Stalina, který byl Titovým postupem znepokojen nejen z důvodu imperátorské ještětnosti, nýbrž především proto, že se obával konfrontace s Západem, na kterou se ještě necitil připraven a kterou mohl Titov evanturismus - například podporou komunistických povstalců v Řeaku i poté, co ji Stalin zastavil -- kdykoliv vyvolat. Bylo to právě úsili dostat Tita plně pod kontrolu, které způsobilo, že Stalin nařídil infiltrovat mocenské aparáty v Jugoslávii takovou rychlosť a v takovém rozsahu, že Tito tím byl zatlačen k protiopatřením. Ta však vedla k další eskalaci, jež vyvrcholila 28. června 1948 stručným komunikačním Informbyrem, jímž se ohromenému světu oznámila roztržka.

Narrostá většina Titových spolupracovníků je postavila na jeho stranu a rovněž tak ovšem i obyvatelstvo země. Autorka však připomíná, že tato téměř všeobecná podpora by neměla zakryjet skutečnost, že stalinisté uvnitř komunistické strany a ozbrojených složek byli likvidováni stalinistkými metodami. V důsledku toho bylo v koncentračním táboře na ostrově Cagliari včleněno za nelidských podmínek i mnoho lidí, kteří neměli se stalinismem ani slovy ani skutky nic společného. Kniha uvádí mnoho takových konkrétních případů. Nejhorší osud potkal -- církevní jako tomu bylo v SSSR -- staré revolucionáře, kteří upadli do nemilosti (např. Andriju Hebrengu).

V Titově odpovědi na exkomunikaci rozeznává autorka tři fáze. V první fázi do počátku let padesátých se snažil dokázat svoji včernost komunismu obzvláště fanatickým uskutečňováním jeho dogmat. To vedlo i k anomálii spočívající v tom, že na rozdíl od jiných komunistických zemí vyvrcholil v Jugoslávii teror až poté, co nad ní SSSR ztratil kontrolu. Dalším důsledkem této první fáze byl klid způsobený pře-

kotnou kolonialisaci. V druhé fázi trvající do 1935 obviňoval Tito Stalina a jeho následovníky, že to jsou oni a ne on, kdo zrajuje revoluci. Třetí fázi charakterizuje uznání, že obě země mohou ke stejnemu cíli putovat po oddělených cestách.

Reakce Západu na roztržku byla bělskova. Autorka se domnívá, že tato rychlosť byla téměř nedůstojná, uvážme-li předchozí fanatické protizápadní zeměření Jugoslávie. Již za čtrnáct dní po oznámení Komitety uvolnily USA 30 milionů dolarů ve zlatě, které náležely bývalé královské vládě a které byly od války americkou vládou blokovány. Za několik měsíců pak začala přicházet štědrá hospodářská a vojenská pomoc. Autorka nepochybuje o tom, že by sebez této pomoci Jugoslávie nakonec zhroutila. Autorka táz zdůraznuje opomíjený fakt, že tato pomoc byla poskytována bez jakýchkoli podmínek. Tehdejší prezident Truman řekl dokonce tak daleko, že při vymřtí i této pomoci od Kongresu zatajil jemu známou skutečnost, že hlavní zdrojem jugoslávských potíží není Stalinova hospodářská blokáda, nýbrž tamější režim se svou stalinorskou hospodářskou politikou. V této trácející bezpodmínečné pomoci a utajování přičin zotíží pokračuje Západ ve značné míře dodnes v domění, že tím podporuje svoje zájmy. Podle autorky byla a je tato bezpodmínečnost fatální chybou, neboť Tito byl ochoten učinit obrovské ústupky. Uvažoval dokonce o vstupu do NATO. Jelikož podmínky kladené nebyly, mohl Tito a jeho následovníci prokračovat v politice, jejíž charakteristiku použila autorka jako název páté kapitoly. "Neangažovanost engažovaná proti Západu" /v originále "Non-aligned against West"/. V této kapitole je podrobně dokumentována skutečnost, že na všech bojištích studené války - z nichž mnohé mělo podobu horkých místních vylek - Jugoslávie podporovala stranu nepřátelskou Západu a že tato podpora nebyla jen politická a propagandistická. Notoricky je známé například otevření vzdušného prostoru a poskytování paliva sovětským letadlům zásobujícím Egypt v červnové válce v r. 1967. Stejná možnosti byly sovětským letadlům poskytnuty i v r. 1970 /Egypt/, 1973 /Egypt, Sýrie/, 1975-76 /Angola/, 1976-78 /Etiopie/. Toto jsou však jen příležitosti v obdobích krizí; příletů v nekrizových obdobích je mnohem více. Kromě toho celá řada protizápadních zemí třetího světa dostávala zbraně přímo od Jugoslávie.

Ze symptomatickou ukázkou "neangažovanosti" považuje autorka Titův postoj vůči sovětským invazím do Československa a Maďarska a Československa. Záseh v Maďarsku Tito schválil! Příčina tohoto zastojí, který se zdá být ve světle předchozích jugoslávských zkušeností se sovětskou politikou naprostě nepochopitelný, tkvěla v Titových obavách, že by obdobné lidové povstání mohlo vypuknout i v Jugoslávii. Invaze do Československa byla sice velmi tvrdě od souzena, avšak toto od souzení nevyholil sam Tito, nýbrž komunistický veterán Todorovič na veřejném shromáždění v Bělehradě. Todorovič po několika měsících zcela zmizel z veřejného života a proces opětného oteplování styků opět započal. Co je však v tomto ohledu nejzávažnější, je skutečnost, že Tito nikdy nezavrhl tzv. Brežněvovo doktrínu v její podstatě. Pečlivý rozbor Titových projevů ukazuje, že odmítal pouze souhlasit se sovětským tvrzením, že socialismus je v Československu ohrožen. Nikde však neprchlašuje, že Sovětskému svazu není nic do toho, zda socialismus je či nerí někde ohrožen.

Za největší Titův příspěvek k prosazování sovětských zájmů považuje autorka jeho pomoc při zakládání tzv. Rady neangažovaných zemí při vytváření jeho protizápadní politiky. Tito např. horlivě prosazoval

zová představu, že chudobou rozvojových zemí zavinily vyspělé země, které jsou nyní povinny - vyjma ovšem SSSR - dávat vládám třetího světa obrovské částky, popř. zavést restributivní tzv. Nový ekonomický řád. Údajný umírnující vliv Jugoslávie v tomto hnutí se při bližším pohledu ukáže být diktován pouze obavami, že radikální požadavky kladené některými státy by mohly vést k rozpadu hnutí. V této souvislosti autorka cituje slova amerického velvyslance v Bělehradě, který řekl, že umírnující vliv Jugoslávie se projevuje v tom, že namísto rezoluci "hanebných" jsou přijímány pouze rezoluce "velmi urážlivé".

Sestá kapitola pod názvem "Ani bratrství, ani jednotu" je zaměřena proti rozšířenému mínění, že pouze komunisté byli schopni díky své internacionální, tj. vlastné "nadnárodní" ideologii dosáhnout toho, aby v jednom státě pokojně koexistovalo taklik národů. Připomínáme, že Socialistická federativní republika Jugoslávie se skládá ze šesti republik: Slovinska, Chorvatska, Bosny a Hercegoviny, Černé Hory, Srbska a Makedonie a ze dvou autonomních oblastí: Vojvodiny a Kosova, jež tvoří součást Srbska. Jako národy se uznávají Slovinci, Chorvati, Srbové, Černohorci, Makedonci, Albánci a Muslimové /jsou však zastoupeni též Maďaři a Turci/. Kategorie "národa" Muslimů /říká se jim též Bosňáci/ je skutečně unikátní vč. Patří do ní každý obyvatel Bosny a Hercegoviny, který nedekleruje jako příslušník některého z výše uvedených národů /v Bosně - Hercegovině je 40 % Srbov a 20 % Chorvatů/. Ateistický Muslim není tudíž v Jugoslávii považován za contradiction in adiecto.

Až do r. 1963 dominovala politika tuhého centralismu, která byla samozřejmě krajně nepopulární. Tato nespokojenosť nakonec pohnula režim k tomu, aby zahájil proces decentralizace. Jak autorka podrobň dokumentuje, tento decentralizace byl vykrocením na šíkmou plochu. Totalitní moc stále totiž před problémem jak si zajistit lojalitu místních mocenských struktur, jež same decentralizaci vytvořila. Tento problém byl vyřešen tím, že místní činitelé obdrželi rozsáhlé pravomoci: každá republika má svou vlastní investiční politiku, vlastní dopravní systém, vlastní energetiku, poštu, školství a policii. Toto rozdrobení se velmi brzy začalo zhoubně projevovat. Z čistě mocensko-prestižních důvodů byly budovány nákladné průmyslové podniky, jejichž provoz nemohl než být kvůli masivně ztrátový. Výměna zboží a služeb, čebén peněz a spolupráce vůbec mezi správními jednotkami drasticky poklesly. Vypukl např. nedostatek elektřiny a to kvůli tomu, že Černá Hora a Bosna-Hercegovina se nedchodily o podmírkách výstavby hydrocentrály na hranici řece. Přestože auto dřezí z obce Zvorník do obce Malý Zvorník za 55 vteřin, čopis odeslený z jednoho místa do druhého jde několik dní, neboť putuje přes hlavní města republik, na jejichž hranicích obce leží /Srbsko, Bosna-Hercegovina/. Tento rozpad ekonomiky do osmi autarkií by skončil podle autorky katastrofou již v sedmdesátých letech, pokud by bývalo nedošlo k přívodu západních půjček. Západní banky se po r. 1973 topily v penězích ukládaných zbohatnoucími neftovými magnáty a hledaly komu by je půjčily. Jen jugoslávských autarkií bylo ochotno půjčovat si bez skruplí a využívat těchto peněz i k výstavbě odvětví, jež na Západě upadala. To vše v osmi navzájem se nedoplňujících a nekoordinovaných kopích. Banky přitom nijak zvlášť nezkoumaly poměry věřitelů a návratnost půjček. Tato finanční manu však jen odsunula příchod končného účtování, které přišlo v r.

1981, kdy Jugoslávie nebyla schopna dosáhnout svým závažkům. Zástupci věřitelů se s úžesem dozvíděli, že spousta jejich peněz se rozplynula mezi ohromné mrožství naprostě neodpovědných dlužníků.

Obzvlášť dramatickým příkladem mocenské manipulace národnostní bytosti je Kosov, jehož 85 % obyvatel tvoří Albánci a zbytek Srbové a Černohorci. Ke konci války tamější Albánci zoufale usilovali o to, aby nebyli zahrnuti do Jugoslávie a bylo zapotřebí několika divizí, aby se podařilo připojení prosadit. Během padesátých a šedesátých let byl v Kosovu udržován tuhý policejní režim řízený obávaným ministrem vnitře Rankovičem. Po národnostním uvolnění a zejména pak poté, co byl Rankovič v nemilosti propuštěn /1966/, začali Albánci zvedat hlavu a kladli otázku jak to, že 370 000 Černochrců může mít vlastní republiku a 1 200 000 Albánců nemůže mít ani skutečnou autonomii. V r. 1968 vypukly v hlavním městě Kosova Prištině studentské nepokoje, které se staly mezníkem. Tito obrátili o stoosmdesát stupňů. Místní komunistický předák Bakali dostal od Tita možnost obracet se s požadavky přímo k němu a nikoliv přes republikánské orgány. Kosovu byly vzhápěti přiděleny ohromné sumy, které však byly použity výhradně v několika málo průmyslových kombinátech a k budování úředních budov ohromujících cizího návštěvníka svou velkolepostí. Autorka, která určitě ví, co říká, poznámenává, že zasedací síň banky v Prištině zečle určitě zastíní vše, co lze vidět v londýnské City. Zároveň byla budována i univerzita, která měla v r. 1980 45 000 studentů a patřila tedy k největším v Evropě. Na druhé straně se neudělalo téměř nic pro zlepšení situace albánských rolníků. To malo, co bylo učiněno, je dílem Světové banky a jejích expertů. Dosehovali-li v r. 1974 průměrný příjem na hlavu v Kosovu 52,4 % jugoslávského průměru, tak v roce 1980 to bylo jen 40 %. Místní albánskí nacionalisté též zvyšovali tlak na místní menšiny, aby je donutili k vystěhování, přičemž postiženým lidem /došlo i k vraždám/ neposkytovaly žádnou ochranu. Během desetiletí se vystěhovalo 100 000 Srbov. Při tom všem platil absolutní zakaz psát o těchto faktech v tisku. Situace dnes, v r. 1988 je taková, že do Kosova byly vyslány speciální armádní jednotky složené z Nealbánců, jež mají zachránit zbývající Srby - pozn. recenzente/. Autorka ze tuto napjatou situaci připisuje vinu rezimu a považuje případ Kosova jen za nejdramatičtější ilustraci neúspěchu národnostní politiky komunistů. Tím, že k národnostním otázkám přistupovali výlučně z hlediska upevnění, popř. zlepšení udržení moci, je celková bilance negativní: rozporu mezi národnostmi se pod jejich vládou prohloubily.

Největší triumf v úsilí jugoslávských komunistů o světové uznání tvořila a tvoří dělnická samospráva, neboť je podle nich důkazem, že Jugoslávie úspěšně našla třetí cestu společenského vývoje mezi kapitalismem a socialismem. Tvrdí, že samospráva osvobozuje dělníka od sociálních nejistot volnotržních ekonomik na jedné straně, a od nadvlády státní burokracie v ekonomikách sovětského stylu na straně druhé. V sedmém kapitulo zvané "Svatý Grál samosprávy" podrobuje autorka toto tvrzení důkladnému rozboru.

Nejdřív upozorňuje znova, že roztržka se Stálinem nevznikla kvůli představám o praktickém zavádění komunismu. Nicméně idee samosprávy s roztržkou těsně souvisí. Až do ní byl totiž Stálin čestitelným zdrcením vší ideologie. Jejmile byl zavržen, nastalo nevyhnutelné ideologické vakuum, které bylo třeba za každou cenu vyplnit v zájmu udržení

ní legitimity zřízení. Milovan Djilas, nejlepší a tehdy zároveň nejzelenější straničký teoretik, se opět ponoukl do marxisticko-leninské literatury, což byla, jak poznámenává autorka, jediná politická literatura, kterou znal. V raných Marxových pracích objevil ideu volné asociace výrobců s tutož ideu objevil i v jednom Leninově pamfletu napsaném těsně před revolucí. Djilas se se svým objevem svěřil Kardeljovi a Kiđričovi /v csobním autě s obavy před odposlechem/. Djila sám měl výhrady k uskutečnění samosprávy v době, kdy v Jugoslávii byl hledán /západní pomoc ještě nedorezila/, neboť nechtěl přesunout odpovědnost za katastrofu na běra dělníků. Druží dva účastníci rozhovoru však takové skrupule neměli. Návrh byl nakonec předložen Titovi, který jej schválil.

Autorka se podrobně zabývá všemi fazemi rozpracování a implementace samosprávy od počátku sedesátých let až po léta osmdesátá. Ve všech těchto fázích platilo, že papírové prevorce dělníků jsou "zalíty do olova" straničké moci různé úrovně, která stojí nad zákonem. Samospráva tak jen posílila rozdrobení Jugoslávie do nekoordinovaných autarkií. Druhým neblahým rysem bylo, že dělníci ve skutečnosti žádnými vlastníky podniků nebyli, čímž chyběla jakákoliv hmotná zainteresovanost na dlouhodobé perspektivě podniku. "Další rozvíjení" samosprávy vedlo k vytvoření chaotické sněti různých výborů, asociací, konfereční a pored, které stojí Jugoslávii miliony pracovních hodin a jejichž jediným výsledkem je, že nikdo se necítí za něc odpovědný, a že je často nemožné prosazovat potřebná opatření.

Po dle autorčina názoru Jugoslávie přežívá díky soukromému zemědělství /85 % půdy/ a tvrdým valutám vydělaným jejimi občany v zahraničí. Odhějuje se, že tito lidé mají na svých kontech částku rovnoující se celému jugoslávskému zahraničnímu dluhu 22 miliard dolarů. Autorka zdůrazňuje, že pro ekonomiku země je tragédií, že Jugoslávci nesmějí - až na nepodstatné výjimky - soukromě podnikat. Kdyby to bylo možné, pak by tyto zahálející miliardy byly efektivně investovány. Takto zbývá jugoslávským boháčům pouze možnost získat pomocí konexí a úplatku povolení k provozování restauraci, holičství, pekařství apod. Vzhledem k tomu, že neexistuje volná konkurence, dají se takto vydělat ohromné peníze. Ty však nelze již dále produktivně investovat, a tak končí v podobě nádherných vil a jachet v turistické oblasti, z nichž je pak získáván bezprocentní příjem. Není divu, že to vše vyvolává závislost.

Autorka však zdůraznuje, že pouze boháči a majitelé dolarových částí mohou zapomencovat, že kdy existoval nějaký Kardelj. Pracující muži a ženy vydělávající si mzdu v dinárech však pocitují stále tiživěji plody systému, jenž byl vynalezen údajně pro jejich blaho.

Závěr knihy má název "Konzervovaná lží". Vedle stručného přehledu základních tezí knihy se v ní dovidáme o okolnostech, které peníz Beloff přivedly k sepsání publikace a které práci mě doprovázely. Autorka byla obvinována, že knihu napsala z nepřáteleství k Jugoslávi. Ve skutečnosti byla Jugoslávii od prvního okamžiku fascinována, což vedlo k jejím dlouhodobým pobytům za účelem opravdového poznání této země. K sepsání knihy odhalující protiklad mezi titciastickými myty a realitou ji vyzvali někteří mladí Jugoslávci, s nimiž se ne svých cestovatelských setkala. S tím, jak se zhoršuje ekonomická, politická a společenská situace, přibývá Jugoslávců, kteří se odvážují režim otevřeně kritizovat a žádat zavedení právního řádu, skutečné demokracie a skutečně tržní ekonomiky. Tito lidé též věří, že takovéto reformy by odstranily

ačky i národnostní rozbroje. Stát reaguje na tyto požadavky směsi různých represí a šikán, včetně dlouhodobého vězňování. Došlo i k něklikrát záhadným úmrtím. Šikany se samozřejmě nevyhnuly ani autorce. V roce 1984 byla z Jugoslávie vyhoštěna kvůli stykům s "nepřátelskými živly". První otázka policie při této akci byla, zda u sebe nemá nějaké zbraně nebo výbušniny. Do pasu jí bylo dáno razítko hlásející, že nositel pasu je zakázáno vstoupit do Jugoslávie do roku 1989. Taťto příhoda však autorku nijak nerohhněvala. Její hněv je namířen především na vlády a různé instituce západního světa. Na vlády proto, že pokračují v masivní finanční pomoci bez toho, že by vymáhaly alespoň zmírnění represí. Na instituce proto, že mnohé z nich pokračují v šíření titovských mýtů, zvou režimní historiky a ignorují historické práce ostatních. Mnohé historické instituce dokonce neprotestují a neporušují styky s režimními historiky ani v případech, kdy v Jugoslávii probíhají soudní procesy s lidmi, kteří se odvážili vyslovit jiné názory na dějiny než oficiální. Za nepřijatelné považuje též chování některých lidí ze Západu, kteří v Jugoslávii pracují a kteří se velkým občukem vyhýbají Jugoslávcům, kteří stejně jako oni věří v pluralitní společnost a vládu zákona.

Závěrečná slove knihy představující apel ke společnosti Západu nemohou než zarezonovat i v nitru ostatních obyvatel střední Evropy:

"Doktrinální absolutismus komunistické strany by nám měl být stejně nepřijatelný jako jeho jugoslovským kritikům. Po 40 letech západní podpory a pomoci poskytované jejich utlačovatelům si demokraticky snýšejíci Jugoslávci zaslouží jiné zacházení. Politika, založená na zavrhování našich přátel a podporování našich nepřátel, musí být změněna!"

+-----
+ Z dálšího obsahu STŘEDNÍ EVROPY č. 9 / Praha, listopad 1987 / :

+ Andreas - České bloudění II

+ Zbyněk Hojda - Poznámky k Andreasovu Českému bloudění /.../ Andreasovy úvahy
+ vyvolaly již první kritické ohlasy ... /

+ Renate Riemecková - Střední Evropa /.../ ukázka z knihy západoněmecké profesorky; pokus o poněkud netradiční objasnění příčin vzniku I. sv. války... /

+ J. Vrána - Poznámky k dějinám Střední Evropy I /.../ úvaha o knize R. Riemecko-
+ vé Střední Evropa; první část... /

+ Speratus - Poznámky k husovské diskusii /.../ názor historika, který připomíná, že nelze diskutovat bez znalosti "historického pozadí" této známé české postavy; příspěvek k diskusi o aktuálních pojetí J. Husa... /

+ Ilie Wissel - Babij Jar /.../ vzpomínka, rubrika Zecher... /

+ Ján Budaj - Případ Ondrejský cintorín II /.../ pokračování... /

+ Dr. Josef Danisz - Prohlášení /.../ materiály, zabývající se antisemitským svinstvem

+ Žaloba Ericha Kulky tvém vyšlým v nakl. Horizont - U zemi zaslíbené /

+ J. Zapletal - Zpráva o přilétání zvonu /.../ o sochaři Ottmaru Olivovi... /

+-----

TÍČOVÝ KOMPAKTY.

Vzpomínky zemského věnu.

NICHOLAS D'JORDANNEVICH

THE UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARIES

1780 COLONIAL FORMERLY

7. března roku 1948 byla svolána konference, jíž se zúčastnilo kolem dvaceti čtyř členů Častožijného Úřadu proprav. Brázené bezpečnosti - Státní bezpečnost. Ministr Kanekovič uvedl zprávu o výměně dopisů mezi UV KSČ a UV KSC. Pořádání slavnostního schůzky i Jevanu Kapicem, který předal kopii UV KSČ i odpověď našího Ustředního výboru.

Nedoveduže se bylo pro všechny překvapením, ale pro většinu určitě do důví jsem nebylo vícet, ale zato do tváří a zasežli se, vysmeš mláky s zasmučenou Matouškou těžká nebá přemítání a nezpaků. A hned také doba akce trh, kteří mali nečile určovat osud jiných studiích. Velioucí jednání východělení JČP obcházel i své pověřené a kladli přímo otázky, co myslí, kdo má pravdu? Jakékoliv zavádění znamenalo bezprostřední vyhodnocení výsledků výběrového uplatnění vyučovací a bezohlednou bojkotaci všech působitelských práv! Zadala tuto myšlenku, v níž bylo všechno, co v JČP všechnoucích Pak napravo vlastně došlo k plnému rozšíření, a výsledek byl nejstaršími členy JČS naplato a kdo kdo má pravdu. Kdo je vlastně většina, učil, kterou většinu má povolen za všechny výsledky komunisického systému světa, které se proopřední vlivem vzdálených následků v Informacích výboru a jednotlivých členských jednotek většinu v UV JČS, kteří an všepráva kritizovali a sa plně zasobil do kampaně přímého výběrování o režimu Informací a právě nyní nebezpečně zavádění znamenalo "zradu národa a strany" a mimo za nás-kdekolik okamžité odstranění ze strany a ve většině případů odpálí sporobu.

Byle by nemožné rozehbrat, co všechno se dělo v dužích komunistů, kteří byli za války ochotní obávat život pro ideu socialismu, ale i při bratrství se Sovětským svazem. Vždyť k tomu byli řadu let před válkou i během války vychováváni. Přelom byl příliš krátký a příliš neočekávaný, než aby se z něj člověk snadno vzpamatoval a našel sílu a schopnost sledet odpověď. Následkem toho byly uvězněny stovky a částečně tisíce komunistů. Stačí tento fakt, aby si člověk počkal otázku, kolik vinu v té věci leží na Sovětském svazu?

Už sam fakt, že během roku 1948 bylo tisíce komunistů uvězněno aniž by se pokusili o jakoukoliv organizovanou práci, že ve většině případů šlo o individuální vystoupení z přesvědčení, už to by muselo stačit jako důkaz, že se ve zmíněném dopise jednalo opravdu jen o kritice, kterou KSČ chtěla působit na poměry v KSJ. Jak jinak vysvětlit, že mimořádně stranická i zpravodajská organizace ČST nepripravila už předem plán pro takové vystoupení proti KSJ? Jak jinak vysvětlit fakt, že stovky komunistů zahynuly a tisíce bylo morálně zničeno, aniž by jim po dobu cca 1 let (1948-1956) byla poskytnuta sebemenší podpora?

V roce 1948 šli do vězení většinou komunisté, jejichž vztah ke Straně byl krajně cítový. Lidé, kteří se nedovedli ovládnout, kteří se neunášli zapřít. Byli vypreverováni k stevřenému vystoupení přímými otázkami a přímým požadavkem, aby se vyjádřili. Už v té fázi rozpadu KSJ bylo používáno všech možných metod, aby se lidi kompromitovali občinorázním soudruhům a jimi svářením s SSSR. Někteří kompromitovaní byli operci pro studie cílové jsi mrtví nebo tisíc členů strany. Mnozí ze strachu o vlastní existenci už v různých fázích tohoto procesu byli ochotní k nejpodlejnějším činům, obzvláště k privácem a illivému svědectví.

Přenášejíme obzvláštějším, aby zohlednilo potřebnosti celého ten žasny systém, a také časovým odstupem a vlnednějším podmínkám. Rude k tomu zapotřebí svědectví stevří, zřejmě všechny, až z toho bude oné strany. Naší zámkou ku psaní je v poslední řadě jen písání i dle publikované a rozdané (bohužel) jen jednostranný ohled na systém tzv. "převýchovy" bývalých členů KSJ a pak "zradačů strany a národa" ve vězeních a koncentračních táborech socialistické Jugoslávie.

2) BĚLEHRADSKÝ PO TURCÍCH - GLAVNJAČA

V roce 1948 v Bělehradě u Jovanova trhu naproti budově rektorátu bělehradské univerzity ještě stála a byla používatelná a používaná tzv. "Glavnjača", staré vězení, zřízené po Turcích. Ústřední budova, pravda, byla už přestavěna a tedy i zdokonalena pro své účely, ale byly tam vedlejší budovy se vším příslušenstvím doby osmnácté. V pravém křídle bylo podzemní sklepení, do kterého dokonce vedlo přepadliště z příjima i kanceláře, a vnitř byly všelijaké pestré ponůdky k vyšetřování, včetně řetězů upojených ve zdi. V levém křídle, které jen vysoká zeď dělila od ulice a vraty Jovanova trhu byly jednotlivé celty s vraty přímo do dvorka, bez oken, s betonovou podlahou - zřejmě zdokonalenou v novější době. Byly tam také kdysi chlívky, nízké kamenobetonové budky, které svého času opravdu sloužily k chovu prasat a byly v novější době prizpůsobeny - to znamená povídaly využití - pro zvláště těžké případy lidské. Ústřední budova měla poměrně veliké celty pro pobyt většího počtu vězňů, ale také jednotlivé malé celty. Tato budova byla vyhřívána ústředním topením.

Natuře, totéž vězení bylo cedávána především v letech války dobře známo mezi komunisty jako jakýsi druh pekla. Krsto Popivoda, nyní člen vlády a UV KSJ by mohl povídат, jaké to tam bylo, když mu reální strach halil holen. Cvětem - to jsou dávno minulé časy, jenože holen už dávno zarostla a možná, že si ani nepamatuje, jaké to tam bylo, anebo řekne, že po převzetí komunisty se totéž vězení stalo humánním, neboť tento výraz si poslední dobou u soudruhů získal velikou popularitu.

V roce 1948, kde měl štěstí v neštěstí, mohl být uvězněn v poměrně solidní cele, buď společně, nebo v těžších případech v samovazbě. Byly tam však celty bez jakéhokoliv okna s jednou čokonce s kotlem ústředního topení vestaveným v jednom rohu. V té kupříkladu bylo v zimě v leté vedro tak zelen 40°C a vězeň byl nucen pobývat uvnitř skoro nahý a dýchat skulinou-pozrovatelnou téměř celý den. Některí vězni v této cele pobýli i několik měsíců. Stávalo se, že vězen z této cely, když se začal bouřit anebo stávkovat hladý, byl převezen do jiné, situace nější. Je po ruce i svědectví jednoho z takových, který tvrdí, že jej po tříměsíčním pobytu v horoucí cele, když začal strávovat, přehodili do celty, v níž dlouhou dobu pobýval nějaký tuberkulózou těžce nemoc-

ný, který celou místnost včetně zdi do výšky 30 až 50cm poplival zeleným hlenem. Z "numánních" důvodů mu dovolili, aby si celou celu díkladně umyl.

Ustřední budova byla vícenásobně určena pro delší pobyt a pro případy, které nebyly ještě ve vyšetřování. Trestní zákon SFR Jugoslávie předvídal, že vězený může být držen ve vyšetřování 3 měsíce, ve zvláštních případech i 6 měsíců. Ovšem všechny sázené přepisy ztratily před nebezpečím informace platnosti po "zřízení" tehdejší druhé zákony neplatily. Nebylo by nesprávné nazvat šelhotu kresebí by potvrdili, že v různých částech "Glavnjaja" byly užívány věznění, aniž by byly v řec vysvětleny. Možná, že svědectví řečené Milivoje, kdysi kandidáta ÚV KSJ a hosti známého poválečného teoretika strany by nebylo nic platné, protože ten právě v tomto vězení v podmínkách podmínkách ztratil rozum. Ale stačilo by svědectví manželky Veljka Žižice, kterou v roce 1949 bezdůvodně dlouhé měsíce se trápila a zadrželi ne v cele, ale v bývalém prasečím chlívků. Mohlo by se dát množství takových svědectví o pobytu 6 až 17 měsíců v samovazbě bez vylásku a za nelidského jednání. Správce věznice Pavle Baljević, major HDB, byl oprávněn trestat politické vězně - nevyšetřené a neodcuzené - poborem ve vnitřních celách v levém křídle budovy, kde se spalo na betonu a kde byla teplota rovna teplotě vnější. Zase je tu svědectví množství vězňů, kteří pobýli z trestu v těchto celách zimní měsíce roku 1948-49 s jednou dekou a zimním kabátem. Možná, že to zní nálichorně, uvádím-li, že v těchto celách nebyly rádeky pro konání potřeb a že vězňové byli vypouštěni jen dvakrát denně - v 7 hodin ráno a v 8 hodin večer na záchod.

Není přehnané tvrzení, že ztráta svobody je největším trestem pro člověka. Avšak tento trest může být různým způsoby zastřován do možnosti. Jak už bylo řečeno, nebyla výjedinělý případem, že jednotlivec byl v samovazbě dlouhé měsíce. Být v nejlepším hotelu, se vším oříškušenstvím a komfortem uzavřen o samotě, bylo by po čase zoufalé. Být v cele, kde jsou jedincu společnosti švábi pavouci, mouchy a sem tam i myška, a nemít nic ke čtení a nepromluvit měsíce s nikým je jistě dostatečný důvod ke ztrátě rozumu, přestože nebyla úplná izolace. Zvenčí přicházely různé zvuky a blasy, které zvyšovaly nervové napětí a leckdy vyvolávaly hrůzu. Z vyprávění jednoho ze svědků je zajímavá tato podrobnost: byl v samovazbě už řadu měsíců. Poučně vzdáž se něčím musel zabývat, podařilo se mu po čase provrtat hřebíkem malou dírku do vrat. Jelikož vrata byla přesně v cele dlouhé hřebíkem malou dírku do vrat. Jelikož vrata byla přesně v cele dlouhé hřebíkem malou dírku do vrat. Jelikož vrata byla přesně v cele dlouhé hřebíkem malou dírku do vrat. Jelikož vrata byla přesně v cele dlouhé hřebíkem malou dírku do vrat. Jelikož vrata byla přesně v cele dlouhé hřebíkem malou dírku do vrat. Viděl také, jak z toho mála mesa, co vězňové dostávali občas k obědu, pojídají větší část dozorci. To však jsou jen namátkou zvolené celkem bezvýznamné podrobnosti. Avšak v noci ze dne 23. na 24. srpna jej probudily nejdřív děsivé výkřiky. Po nájízdu době, po kterou už nebyl schopen usnout, bylo slyšet otevření mřížových železných dveří do chodby. Spěchal ku své pozorovatelni. Dva dozorci doslova vtáhli do chodby statného muže, na němž byla také uniforma příslušníka milice, důstojníka. Nohy měl ledabyle ovázány bílými hadry prosáklými lice, důstojníka. Nohy měl ledabyle ovázány bílými hadry prosáklými lice, důstojníka. Nemohl se na ně postavit a dozorci jej táhli celou délkou chodby. Pak trvalo více než měsíc, než se by a vhodili do protější samovazby. Pak trvalo více než měsíc, než se tento vězeň zotavil natolik, aby se mohl pohybovat a sou sed jej té-

měř každodenně pozoroval. N-mal jednou počas ji, když se setkali už ve výkonu trestu se dozvěděl že je jedním z držáků bývalého náčelníka sanitky na velitelství milice v Černé Hoře. Rozvěděl se též z jiných zdrojů, že výslechem, kterého se zúčastnilo několik důstojníků UDB, se zabývalo mnoho dní až po procesu, ale výslech říkal major UTB Mil. na Gagovce - byl tehdy výrobcem - a my Gagovic musel omlouvat, aby mohl být uvolněn.

V této epizodě je třeba dodat, že držákovi byl po třech letech krutého vězení urána, aby mohl mít v obdobného reabilitace, kterou očímil. Bylo totiž zjistěno, že vyšetřující orgán UDB major Miljevac Nikitović, aby skryl vlastní sledování (zrásilhoval vyšetřované žery spod.), vynaložil na dr. Redorica činnost ve vztahu k rezoluci Informbyra a dal jej na základě toho zatkout.

„Tolik o "Glavnjači". Čediciči po Turcích, v nichž začínal proces drcení duší, proces, který přerostl do fantastických rozdílů v koncentračních táborech v Gradišti, na Golom otoku, Duguru, Bileci a jinde. A takových, řekněme tomu "připravených" vězení bylo jen v Belgradě několik a v Jugoslávii nesčíslně.

V této přípravné fázi vyšlo zřejmě na jeho, že rozhodnutí v boji proti "zrádce strany a národa" je prevěrkou věrnosti Straně a JV a že se největšího uznání dostane ten, kteří nebude žádat "nepřítele" (srbsky se tomu říká zakrviti se). Kac si chtěl mazat povíce, byl mužem nejlepšího přítele leckdy pro největší podvraty svého lidu. Samozřejmě se s tím taky spekulovalo a leckterý provokátor vypíhal v té době k moći ovlivu.

Spínací praci všech nevykonzentrovaných mimostrážní. Ale i oni občas ztráceli nervy a aby bylo ne tak, jak má odpovídající situaci. Jeden z místních ministrů vnitru generál Pavle Pekić, nosil svůj v samovazbě vězni, který po šestnácti měsících úplne izolace chtěl vyučit nějakým způsobem další příchozí a zároveň určitou vzdálenost. Generál přišel sedmeho dne hladový. Vězeň byl totiž značně zvýtlky. Jakmile se otevřela vrata samovazby, generál na vězně prokřížku žertoval: "Co bys chtěl, mrcho." "Jsem občan této země," povídala vězeň, "a zádání ochranu zákona. Bud mne sultán, nebo mne pustíte." "Zchápal, jestli neobčeš žrát svině, a následovala řada nadávek na něj je všecky jazyk neobyčejně kochatý. Pak generál prokázal svou věrnost Straně a JV a jestliže je dneska odstaven spolu s Rankovićem a jinými veličinami té doby, není to jistě jeho viná.

x x x

Ať už trvala vyšetřovací vazba měsíce, nebo i dva roky, nekdy se každý dostal do soudního vězení, odsud na tzv. soud a pak čál, na výkon trestu.

Každý člověk má nějakou představu soudu. Většinou si myslí, že je lépe nemít s tím nic společného. Ovšem, když už, tak normální člověk předpokládá, že je to vzdělená instituce, která se přísně drží zákonů a předpisů a před kterou občan má také svá práva, která může být političtí vězňové, o kterých mluvime, měli podle jejich vyprávění po nejvíce představu fašistického soudu, který vedl proces proti G. Dreyfusovi. Některý si vzpomněl na Dreyfuse a pod. Téměř každý se připravoval, že se bude hájit sám a statečně obhajovat své názory.

Ve skutečnosti to však vypadalo jinak. Soud vypadal přibližně tel-

to: předseda (nejjčastěji Nemanja Perović), dva přisedající - důstojníci (podle možnosti kamarádi souzeného), obhájce úřední stanovený (také důstojník), a písací. Vše ani noha. Obvykle souzený okamžitě pochopil, že by jakékoli dimitrovské chování před takovým soudem bylo úplně nesmyslné. Většinou dávali jen krátké výpovědi, jimž potvrzovali své dřívější stanoviska, popřípadě ironizovali celé jednání. Procesy byly vesměs velmi krátké. K vyknutí trestu 20 let žaláře stačila obvykle méně než hodina. I rozsudky smrti byly vynášeny stejným stylem. Proč, přestože vězňové vesměs odmítali pedávat odvclání proti rozsudku, nebyl ani jeden trest smrti vykonán, nemáme vysvětlení. Možná, že by úřední činitelé tvrdili, že jsou to důvody humánní, avšak další jednání s odsouzení dokazuje, že důvodem bude pravý opak. Neboť, jak říkají mnozí svědci: kdyby věděli, co je čeká, raději by se sami zabili.

Po rozsudku byli vězňové ve společných celách do dne transportu do káznice. Takový transport je zase specialita dříve nevidaná. Od vězení na nádraží byli vězňové dopravováni v krytých nákladácích, uzpásobených temu účelu. Uvnitř byly kovové, hermeticky uzavřené celičky, kolem sedmi na každé straně. Rozměry byly skutečně maximálně pro jednoho vězňa, ale v případě Informbyra jich nastíkali dovnitř více, tři, ba i čtyři, takže nezřídka docházelo k mlodobám během jízdy. Na nádraží, vzdáleni hlavního provozu, byli vězňové převáděni do nákladních wagonů (bylo na nich napsáno 8 koní nebo 40 vojáků) a ihned spoutáni po dvou řetězem se zámkem. Pokud se týká předpisu, na wagonu uvedeném, byl vcelku dodržován co do počtu, tj. v každém bylo asi 40 vězňů a 4 hlídači - poddůstojníci. Jenže vězňové byli umístěni jen v polovině wagonu, zatímco průvodci byli v druhé, aby měli odstup a možnost zákkoku zbraněmi. Řetězen svázané a s druhým vězňem spojené ruče znemožňovaly jakékoli koordinované pohyby. Ještěliže se kterýkoliv z vězňů zneklidnil, některý z průvodců jej bez upozornění začal tlouct pažbou automatu po hlavě, zatímco druzí stáli připravení také zasáhnout. Přesto tato cesta probíhala za poměru celkem alužných v porovnání s následující etapou. Ze soudního vězení byli vězňové dopravováni do věznice v Staroj Gradiški. Toto městečko je poněkud vzdálené od tratě a příslušného nádraží, a tak byli vězňové do věznice doprovázeni otevřenými nákladními vozy. Tu jako by tyli dravci pouštěni z řetězu, průvodci začali po vězních tlouci hleva nehlava, bezdůvodně a nesmyslně. Snad to bylo preventivní opatření, aby si někdo netroufl pozvednout hlavu a podívat se, kam jsou dopravováni. Tak přijížděli do "výchovně-nápravného domu" (kazeno-popravní dom) vězňové s boulemi na hlavách a s obličeji otaklými k nepoznání. Příděl vězeňských hadrů, patřičných pár vět upozornění a šli do místnosti.

3) PŘEDPEKLÍ - GRADIŠKO

Trestnice z doby Marie Terezie. Kolem dokola vysoká zeď, v rozích a uprostřed hlídkové pozorovatelny s reflektory. Uvnitř hromada budov, menších i větších, s hlavně pravoúhlá poschodové budova s chodbou kolem dokola, ze které se vcházel do místnosti. O tom, jak se tam dostali první trestanci odsouzení pro rezoluci Informbyra a jaký byl výchovný postup vůči nim, nemáme přesné údaje. Později příchozí trestanci už měli plně připravené prostředí, systém už byl ověřený a zahnutý. Není vyloučeno, že první trestance zpracovávali dozorci, snad.

i vyšetřující orgány. Je nutno připomenout, že pro provinilce tohoto druhu vyšetřování nekonalo vyhlášením rozsudku, nýbrž trvalo neustále celou dobu věznění a za všechn okolnosti. Byl k tomu vybudován celý aparát, který včetně správy závodů jak v Gradišku, tak později na Golom otoku, Bileci a jinde měl jistě pár desítek ředníků - dlestojníků a poddůstojníků UDB. Než je tukáž do prvních skupin bylo umístěni mezi vězně přímo lidé z UDB, což provokovali s vědli akce tzv. revize stavu.

První dny my právě pohledáši, když jsou ty byly nejasné. Vědeli sice, že je nic dobrého nečeká, ale netušili, jak se projví tzv. převýchova. Protože skupiny přicházely za dveře, byly v krátké době rozděleny do místnosti a zapojeny do běžného řádu.

Každá místnost byla určena nejprve pro 50 vězňů. Všechn prostor byl z obou stran vyplněn prýčnami v řadec ve třech poschodiích. Zde měli vězňové ještě "privilegií" elektříku. Mezi prýčemi byl volný aži měsíční široký pruh a u vrat poněkud širší prostor, kde mimo jiné byla umístěna i dřevěná kád s víkem pro lišácké potřeby. Jedna část prýčen, umístěná rovněž u vchodu, tudíž u zmíněné kádě, byla určena pro tzv. "jazbinu", což v doslovém překladu znamená "doupě". Význam této rezervace či lépe řečeno "výčkovného zařízení" bude vysvětlen později.

V Gradišku se poprvé setkáváme s tzv. "samosprávou". Už je tady vytvořeno "Středisko" (centar) a jeho "velitelství", už jsou zde vedoucí místnosti (dovolíme si použít výrazu který probíráme z fašistické terminologie, kde by se tento pojem mohl jmenovat "cimer-kapo" v arbocharvětštině "sobni stasešina"). Už je ich pomocníci, tzv. vedoucí oddílu (vodníci). Celá tato "samospráva" měla velmi obsáhlou pravomoc v jednání s ostatními vězni, samozřejmě podle pokynů a s vědomím správy věznice. Každý jednotlivý případ zpracovávání byl ořešen řízen výšetřujícím orgánem, jehož pokyny samsospráva jen prováděla. Toto nám bylo známe, jelikož se jednomu z vězňů podařilo získat důvěru vedoucího místnosti, který ho pak vždy předem informoval o plánovaných zákrocích během dne (svědek Imre Vaczy, bývalý svazový poslanec pro maďarskou menšinu a Ištvan Kiss, tehdejší cimer-kapo místnosti č. 19).

Je nutno předem připomenout, že velitelství "střediska" bylo v rukou vyloženě sadistikých, snad dokonce patologických typů. V Gradišku to byl předně člověk, jehož pravé jméno nám není známo, kterému však říkali Tesla. Asi třicetiletý, černých ubraničivých očí a černých vlasů. Vystupoval velmi sebevědomě, tak, že o něm často říkali, že ani není vězeň, že je to agent UDB. Roznodně to svým jednáním potvrzoval, protože velmi naléhal na energický nátlak a neustálé zostřování proti středků, jimiž se mělo dosáhnout tzv. "raščišanje istrage", to znamená úplného přiznání všech hříchů. Jeho pomocníci byli také Ljubo Paunović, velmi inteligentní a dokonce i vzdělaný mladý muž, ale úplně zvrhlé povahy, jehož úkolem - mimo jiné - byla tzv. kulturně-osvětová činnost. Tato činnost se skládala předně z pamphletů proti SSSR, jakož i ze zaměřování jednotlivých vězňů, zvláště měli-li dřív nějakou vysokou hodnost nebo funkci. Pak tam byl ještě Djoko Miličević a Vaso Bulatović, Černohorec, který proslul krutostí. Přímými výkonnými orgány pak byli zvláště zpracovávání primitivní, náchylní k sadismu, kteří v celém byli svou prací každý den po skončení pracovní doby (tzv.), což znamenalo svou práci každý den po skončení pracovní doby (tzv.), což znamenalo po uzavření cel. Obvykle byly celý zavírány ve 20 hodin a po této hodině už do nich nikdo zvenčí nenamílel. V každé cele byla skupina

pina lidí, kterým se říkalo "batinaši" - v žargonu by se snad dalo říci "rasové".

Po příchodu měl nový vězen možnost několik dní uvažovat a pozorovat. To, co viděl, mělo působit na jeho nervy tak, aby ho nejdřív pochopil nemožnost jakéhokoli odporu. Obvykle také dostával od starých vězňů rady v tom smyslu, že každý odpor je předem odsouzený k nezdaru a nesmyslný, chce-li zůstat naživu. Poté, po takových pěti až desíti dnech byl vyzván, aby se veřejně, což znamenalo před shromážděným osazenstvem místnosti vyjádřil a zrevidoval svoje politické stanovisko. Obvykle se lidé vzpírali, i když viděli, že se tomu nevyhnou. Ale sice jen nepatrny projev vzpoury a skočili po něm rasové, vytáhli ho a prýčny a tloukli tak dlouho, dokud nebyl ochoten vypovídат. Procedura byla s každým stejná. Stoupl si doprostřed chodby v místnosti a začal povídат, počínaje svým mládím a sociálním původem. Bez ohledu na to, zda mluvil čirou pravdu či si vymýšlel, bylo už předem rozhodnuto, jak se s ním bude jednat. Především to záleželo na jeho bývalé funkci a hodnosti. Každý jen trochu významnější z doby partyzánských bojů nebo později z armády a zvláště bývalí příslušníci UDB byli během projevu doprovázeni skandovaným řevem "prýč s bandou" ("dole banda") a vykřikováním hesel jako Pryč s nepřáteli strany a národa apod. A obvykle, po skončeném projevu na daný pokyn se na něj vrhli nejdřív speciализovaní rascové a pak se toho musel zúčastnit každý, nechtěl-li dříve či později být na řadě sám. S řevem "bojkot bandy" tloukli nového vězňe bezohledně do té doby, pokud vedoucí celý nenařídil konec. A ten měl míru hiti nadiktovánu od vyšetřujícího orgánu. Takové zpracování trvalo hodinu i déle pro jednotlivce a bylo-li v celé věci "nováčků" na řadě, pak tato "záhava" trvala i dlouho přes půlnoc.

V létě, kdy byla zemřížovaná okna cel otevřena, bylo dloženo de ncoi slyšet řev vykonavatelů i nárek obětí. Není zbytečné uverejnit připomísku jednoho z vězňů, který vyprávěl, že jen částečně tohoto nápravně-výchovného domu byla obydlena potrestanými pro rezoluci Informbyra. Bylo to pro tento druh věznů jen transiitní tábor, maximální počet vězňů byl kolem jednoho tisíce. Větší část věznice byla zaplněna bývalými ustашovci, povětšině válečnými zločinci. Ti také vykonávali v dílnách funkce mistrů a měli určitá práva při dozoru nad prací tzv. informbyrové. Bylo by jistě zajímavé vědět, jakou asi měli radost, když viděli, jak si komunisté vzájemně vyrovnávají účty.

Po skončeném projevu byl každý těžší případ dán do "bojkotu". Musel se nastěnovat do cddílu s prýčnami, označenými jako "doupě". Navíc každý obyvatel "doupěte" byl nucen ve dne v noci nosit na prsou závěšenou větší či menší ceduli, popsanou velikými písmeny jako: "Zrádce národa", "Praporečník Informbyra", "Král lhářů" apod. Tato "jazbtine" či doupě, jak už bylo řečeno, byla jednou ze základních nápravně-výchovných metod v koncentráku Grediska. Každý, kdo na spbě nesl znamení bojkotu, mohl být kdykoliv, i během nedělních prochátek po nádvoří vězníkotu, možným cílem napadení. Výsledek to dokonce nedělcem, zatažen někam do kouta a zbit do bezvědomí. Bývala to dokonce nedělní zábava některých cdborníků z řad ras, přičemž se v takovém případě nehledělo na to, z které celty byl bojkotovaný a z které ras. Tabule na prsou byla znamením pro volný hon. V této čestné práci pro stranu nařad vynikali sadisté jako byl Nikola Pleč a Miodrag Pejović. Jenže bylo by chytné obvinovat tato zvířata. Ti neměli o nic víc inteliktu, než policejní psi bývalých SS-manů. Bylo na nich znát, že jsou jako

ti psi vedení jen touhou zůstat živ a moci žít.

Zpracování v jednotlivých případech trvalo týden i měsíce a byly používány všechny prostředky, kimo permanentního mučení v celách, které se nacházel vždy osm, kdyli bojkotování nucení neustále pracovat, jakkoli, jen proč. Vzhledem ke krajně chudé potravě (250 gr. chleba, ráno černá voda - kafe, v poleáne řepná polévka, večer totéž) a permanentního nedostatku spánku kvůli uvedeným nočním procedurám bylo vyčerpání těla velmi rychlé. A tak následky nátlaku vznikaly geometrickou řadou: zprvu se svaly a svalnice slábaly, tak se prodlužovaly dávky zpracovávání a tím i výtržnosti a fyzicky. Vyprask řemenem na holi zadek až do krvácení, rukou vložit do úst a nosu, přičemž všechn ležel na levici na zádech a s hlavou přes okraj s rukama a nohami svázanýma, jícna na zádech vězně, přičemž i sebe chodit po čtyřech a byl patami tlučen do břicha a jiní jej kopali a zlouklí hlavně-nehlavu, to byly běžné noční sábavy. Mohli by s nich vyprávět mnozí, namátkou jmenně bývalého podplukovníka UDF Milana Vasice, bývalého plukovníka Fomzu Duranoviče, bývalého ředitele tiskové kanceláře "Tanjug" Milivoja Stevanoviče a jiné.

Byla tu i zvláštní podivná, pořídku v největší místnosti lágru, v tzv. "Sale". Měl to být jeden z nejúčinnějších prostředků v procesu drcení duše a morálky. Na pokyn odborného a jistě říkajícího orgánu byl uspořádán v sále míting. Do sálu se shromažďili všichni a míting zahájil obvykle jinž zmíněný velitel "střediska" Tesla. Honosnými slovy mluvil o boji strany za čistotu řádu, o nutnosti vytrhání plevy a podobně. Po delším úvodu dal najevo, že v řadách vězňů je zrádce takového druhu, jenž není žiného způsobu, než jej zničit. Fyzicky jej zničit. To byl pokyn, aby začal horladný záchvat hysterie, hurónský řev - "přijď s bandou, smrt bandě" - který otrásal budovou. Když vedoucí mítingu dal pokyn, řev přestal a nastalo úplné ticho. V tom okamžiku bylo vysloveno jméno zrádce. Znovu řev. Z něj postupně vyniká výzva: "Chceme ho vidět, chceme ho vidět!" - a jmencovaný byl tlačen dřevem až na podlahu. Tam už obvykle přicházel potrhaný a otekly v obličeji. A byl znova představen. A znova nastal záchvat hysterie. Z podla vrhají "zrádce" dřevu a začíná řež.

Psýcha davu je vždy nevýzpytatelná. Co všechno působí na lidi, když jsou sehnáni do tlačnice. V tomto případě strach o vlastní kůži, vědomí toho, že každý chled na bitého může znamenat nebezpečí, že sám přijde neřadu, vědomí toho, že ten ubožák, kterého jim hodili, v tlačnici stejně nepozná, kdo ho tluče doopravdy a kdo ho šetří - všechno to a ledacos jiného působilo, že oběť z té řeže vycházela obvykle ztlučena jako řízek a s polámanými žebry. Ze sálu bývala často vynesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto by se našla řada svědků. My uvesena rovnou na ošetřovnu. I pro toto

Tím nekončí seznam metod a prostředků. Správa lágru měla k dispozici i zvláštní budovu s celami zařízenými pro naprostou izolaci. To znamená, že cel je kompetence "zeměsprávy" nezávislá. Tam byli lidé ovšem byla doména, kam kompetence "zeměsprávy" nesahala. Tam byli lidé mořeni blázněním a zimou a vycházeli odtud o daleký stupeň více vyčerpaní. Z jednotlivých výpovědí lze usoudit, že odtud vycházeli nekdy už docela zpracování a použitelní pro účely zeměsprávy. V jed-

né z takových cel pročíl vše než rok skvělý komunista Saks Vukčević, který se z ní dostal jen proto, aby po nekolika dnech pobytu v jiném lágru, na Golem otoku, zemřel a zmizel bez stopy.

Každý krok tchoto procesu zpracovávání doprovázela současně snaha vyšetřujících orgánů získat od věznů údaje o činnosti jejich přátel, kteří zůstali na svobodě, o jejich politickém smýšlení a přesvědčení. Je našnědě, že sebejemší údaj byl dostatečný, aby se proti podezřelému zakročilo a byl zatčován. Protože počet vězňů rychle zvyšoval. Zrovna tak je přírodně, že každé pokládku můaledikem tlaku někdo odkračovalní ve stále rychlejším možném rozpadu vězny. Pravou Gradišku, když byla v určitém smyslu horší než lágry na Šolem nebo u Černých, nestočila ještě úplně začít i solidaritu komunitu, nechtěla vypsat rozbít důvěru v člověka.

Ko konci roku 1950 skupina vězňů začala s rukou vedení pliti v tisíci pracovat na tom, aby vykopali kachli. Jiná by byl možnost řídit se vězni. Ve skupině bylo kohel 25 vězňů, ale na výkopu pracovali jen vězni, zaměstnanci v kovárně, kterí byli asi patří od zdejší lágru. "robu kovárny tyla vysoká pec, postavená rovnou na hliněné podlaze. Tam začinal kachlí. Vykopanou zem vynášeli vězňové jako odpadky kovárny a házeli ji na hromadu před opevněním dvora. Dlechno zrušit tak ten pokus neodhalen. Výchovný systém však přesně posobil a když už byly práce u konca, jeden ze skupiny ztratil nervy a zradil.

V tu dobu, byl to říjen 1950, přišel na inspekci třetího vojenského kontrašpionážní služby (vzdál se jednalo většinou o vězni z řad armády) generálporučík Šašic. A jako všichni vězni před ním a po něm byl i vyjevení, že je něco takového možné. Zval k rozhovoru jednctlivé vězni, zvláště ty, které znal nebo se kterými dřív spolupracoval, a byl strašně irritován, když předstoupil někdo, na jehož krku zavěšenou ceduli s nápisem "Zrádce strany a národa" a oči, Otevřeně vyjadřoval své mínění, že takový systém jednání je nevěržitelný, že se to musí změnit atd. A opravdu, tři dny po jeho odjezdu byl zrušen tzv. bojkot, doupě a jiné, a resové byli nějakou dobu netolik zaskočeni, že přestaly jejich orgie.

To však nic nemění na faktu, že do té doby byli vaznoučí natolik morálně zdeptáni, že už představovali snadnou kořist v údobí převýchodové, které je teprve očekávalo. Nemění to také nic na tom, že v tomto vězení za vedení zpravodajce podplukovníka UDB Valtera byli nejhorzšími způsobem ubiti dva komunisté, z nichž jeden byl Jiřívan Doboš, plukovník, statečný člověk.

Již zde bylo nutno položit otázku: Jak to je v záležetosti výroby lidí, a vůbec i i d í, a k tomu komunisté, kteří čili i v tomto případě

přítomni, a teď do určité míry zodpovědět za jednotky je čení v se-
le, jak to, že nevznikl spontánní odpor vůči takovému jednání? Než
to vysvětlit jen strachem o vlastní život, vědy i na bytí a záležit-
ci, kteří uměli vědomě rizkovat, byli tu rozhovor i s tím, což dokázali
už holým faktem, že byli vedeni. Právem se mohou dlevat jenom už z
přičin takové pasivity bylo nejistota v otázce, když všichni v pravu komu-
nistické strany - všechny mimo KSJ, nebo snad je toho na pravé os-
tě. Protože odpor vůči svobodisku KJL nebyl organizován. Příčinou
podporování vedení především vlastními vlastními soubory vedené organiza-
ván a byl jen všechno spontánní projektem jinak. Vedení nebo místních
skupin, je dosti samozřejmé, že u vedení i vedených lidí vedenou vedenou skupin
li v samovazbě a všechna nekonecny byly vedeny, aby v nich byly dle jasne-
vání, nedošlo k vyjasnění několika otázek, které byly vedeny a vedeni a nezod-
povídaly: Kdo je vlastně v tomto případu vedení a kdo je veden? Jako
dilema netrvající krátce, dleprávky vedené a bylo toho, že bylo propovídáno
zprávami zvanými "zprávy", když vedení a personál
nich změnách v SSSR o likvidaci až si ani neobjasnili z vedení Komu-
nistických stran Rumunska, Bulharska až i Čínského Čínského lidu, kterých
se častýmlo jak správě věznice, tak výrovnáky v zemi, když rozphony
jen zezilovaly všemi prostředky. Svědkové vyznávali v vedených
ševných mikách a zonfalech, které je nově říkalo "pře-
svědčení", že tímto lze z čistí vysvětlit nově vedený úpěn v tzv.
"převýchově", lépe řečeno ve snaze zdeptat i poslední zbytky svědomí
v lidech.

Když už jsme použili termínu "trídní", snadno bychom mohli domo-
benečně hledat pod tím, co vlastně bylo trídního v celé této záj-
žitosti.

Tak se stalo a potom už i do města Řež, kde se konal po ro-
ce 1945, je pověděno spjato s událostmi v letech i a dobu před
druhou světovou válkou. Z vyprávění předválečných členů strany, představ-
ských bojovníků a účastníků jugoslávského odboje od r. 1941, jako ly-
kupříklaď Milán Kalafatič nebo dr. Šoža Milunie, lze pohlédnout do
pozadí politické hry, jíž se zúčastnili některí z významných vedených
KSJ. Mniché jejich tahy a zákonky vypadají zcela jinak, když se hočnotí
ze zářného úhlu dosavadních zkušeností, než jak v pondaly do očima, když
kdy byli nutni odhalit karty. Nemí všeck nutné dát svědectví než
starších a nezkušenějších komunistů. Scačí se zeptat těch, kteří se
zapojojili do činnosti KSJ v roce 1941, kteří se zúčastnili bojů. Roz-
hodně není jedině tvrzení, že základní myšlou KSJ byli studenti. To
by ovšem samo sebou neznamenalo nic špatného. Je tu však otázka co-
žiňa tázaných bez váhání tvrdí, že ve straně bylo nepatrné procento
dělníků a že se to procento ještě nesmírně zmenšilo po zypuknutí
povstání. Neboť toto povstání, ačkoliv se aneš úloha komunistů v jeho
vzniku glorifikuje, bylo v první řadě povstání lidové a je nepopira-
telný fakt, že by strana vzhledem k počtu členů a kvalitě kádrů neby-
la hnula jediným člověkem, nejčetnějším kádrem nacistického Německa na SSSR.

Vytváření bojových jednotek během povstání je rovněž půloučílu-
strací faktu, že všemu scházel trídní charakter. 99 procent všech bojo-
vých jednotek tvořili sedlaci a hladové mladíci, z výpovědí
účastníků lze bez přehánění tvrdit, že v tzv. "proletářské" hranici
účastníků lze bez

by totva někdo mohl bojovníka proletáře, nebo aspoň proletářského původu. Nejznámější proletář té doby byl Filip Kljajic "Fičo", politický komiseř první proletářské brigády. A nakonec i ten zahynul za poněkud podivných okolností, na jehož cestě jednotky ke druhé, v doprovodu svého vojenského šéfa - který zprávu přinesl. Také tyto brigády byly vytvořeny ze selské mládeže, žáků a studentů, a hrdé jméno "proletářská" dostávaly jenom proto, že to byly první organizované vojenské jednotky, a proto, že se už chtělo působit na mobilizaci bojovníků hlavně z řad mládeže, která byla vesměs oddaná Sovětskému svazu a když pak na následu "proletář" byl něčím uznešeným a krásným. Ia dobré zná, že všechna oddanost Sovětskému svazu obzvlášť zjevná na Černé Hoře, nebyla nikterak založena na třídním uvědomění, nýbrž na tradicích a na všeobecném nařízení svého svazu.

Nedostatek třídního uvědomění se stal velmi patrným zvláště po více než dvou letech války. Byl by naložitelné popisat reformace, které velmi rychle nastávaly v rukou jugoslávských komunistů ihned po převzetí moci a které jsou tak zřejmé i dnes.

Není naším cílem rozebírat do podrobnosti různé možnosti a toto odbožení bylo jen jakýmsi pokusem o vysvětlení záhady chování věrných koncentračních táborek.

Asi měsíc po návštěvě generála Šašíče bylo z Gradišky odesláno zatíž do ne-náma ssi 250 vězniů. Bylo mnoho dchadů, ale byly to opravdu jen dchady. Jediné, co bylo zřejmé, byl fakt, že byl konán dost přísný výběr, a že byli odesláni především věžnové už dostatečně zpracovaní a použitelný pro čely správy.

4) PEKLO - GOLD CHICK

Asi měsíc poté byly sedm vězňů vybraných z několika cel izolováno do menší celí "očekávají dalšího osudu. Jagoš Žarić - bývalý plukovník, Kadje Petričević - bývalý generál, rádce policiacké správy Hlavního štábku JA, bývalý plukovník Djoko Pstrocki, bývalý podplukovník UDB Djoko Novosel..."

Prožívali těžké chvíle nejistoty. Po dvoj dnech byli vyvedeni do dvora, svázáni znovu řetězy, zámkem upoutáni po dvou a všechn sedm společným spojovacím řetězem. Takto byli vedeni a nastrkáni do nákladního auta a d pravěni na nádraží Grediška. Směr jízdy neznali. Byli však v normálních vagonech pro cestující, jen doprovod ozbrojených, tentokád vojenských průvodců nedovořoval žádný kontakt. Pak odhalil první jasné bod: nádraží Záhřeb. A když byli vedeni nádražím - přičemž si naivně domýšleli, že si někdo všimne jejich hrdého postaje - spatřili označení peronu: směr Rijeka. To tedy už věděli, že jedou směrem k moři. Znovu byli umístěni do normálního wagonu a v cestě se pokračovalo. Nezdálo se, že by si někdo všimal pestré a jistě zajímavé skupiny. To už atmosféra byla tak zamorená, že si lidé ani pohledem netroufali dát najevo soucit či porozumění. Přesný cíl cesty jěště nebyl znám. Vagon nebyl osvětlen a průvodci občas haterkami ozařovali obličeje smutné skupiny.

Pozdě v noci se vlak zastavil a skupině bylo nařízeno vystoupit. Nikde žádná budova, jen jakási cesta a zeď, ku které je postavili. Ovzduší bylo dost napjaté, nikdo neměl tušení, oč jde, zo s nimi bude dál. Průvodci celou dlouho hovorající cestu nepromluvili, nevěnovali skupině žádnou zjevnou pozornost. A rájednou byla skupina sama v.

Po dvou měsících bylo všechno uřízeno. Po týdnu od této akce, včetně skupiny z vězení, došlo k novému útoku na jedničku. Tento rokát však bylo auto kryté pláštěm, aby se nezmáčkli úplně ke kabíně, přičemž vnitřek i dveře a sedadla neopatřili o ně. Tak měli zůstat ve kabíně ponejvýšem vzdálenost vydal na cestu, kterou bylo lze sledovat jedinu mysl. Šířka rukopisu, která trvala celouho, kolém čsonky hočin-korálkou pravidelně. Všem, kteří se dílči na jedničku. Zastavil se.

Skupina nasledovala výškovému věži a zde se vysadila na skály a stromy u nohou a rukou plazila z nekladěti, abu po ní zvedaly budec požby automatu a pěsti. Pozhlédli se. Všude kolem byly skály, jen před nimi zase jen kási zeď, vysoká snad 3-4 metry. A znova všude kolem postavy nejen průvodců, ale i nové, v krátkých kožených kabátcích, známé rekvizitě orgánů UDB. Pojednou se ve věži otevřela vratna. "Kupředu," zařval zase někdo z těch kolem a skupina vydala do davu. Šli tunelem a slyšeli pod nohami ručky. Přišel nový na malinké muklu v úzkém zálivu. Sedali tam lež na veliké, dřevěné několikilodčce, a na ní vedli skupinu sedmi. Vedli ji šestnácti průvodci i těch nových mukl v kůži. A každý z nich si dal záležet, aby vyjádřil svou nenávist vůči "zrádcům národa a strany", pokud možno co nejcitelněji. Účastníci tohoto prchodu vypráví, že nejdřív působil na jedné chvíli na vstupu na loď. Tam je očekávala skupina zřejmě poněkud vyšších funkcionářů, kteří rezříkali některého ze skupiny a oslovovali je jmény. "Tak co, kamaráde, pro co sis přišel?" a smáli se. A každý přidal svou ránu.

Byla pořád ještě tma a chabá světla na lodi dínila atmosféru
opravdu zneklidňující. Nikdo z nich nevěděl, jak se to stalo, že ne-
jednou letí nestyplně a nečekaně někam čolů, do tmy. Jen ucítil sil-
nou ránu za krkem a letěl. Letěl do podpalubí, vlezl řetězem k tomu
druhému, který rovněž letěl. Nad ním se zavřel otvor podpalubí a
byla tma, ještě hlbší než předtím.

Jak dlouho trvala ta noc? Možná jely dlcuhé hodiny, skupina se protrala z prvního čoku a tiše si vyměňovala všelijaké dohady. Snad opravdu budou likvidováni. Nebo je vozou někam co nejdál, k západu, aby byli z dosahu jakékoli intervence. Nebo je budou někde znova a novým způsobem zpracovávat? Možili kolmo do tmy, protože se o ně nikdo nestaral. Nejedli a nepili, protože jím nikdo nic nedal. Dlouhé hodiny. Byl slyšet zvuk motoru a pohyb lodí. Pak všechno utichlo a čekali dál. Včera konečně užívali východ i podzemní světlo, byla ještě noc.

Průvodci byli velmi tiši. A tiše ráfizovali, že nesmí být slyšet ani hlásek. Tiše utahli svíčky a ohnout! Tužitka, zářevěná skupina

se potichu šplhalo nahoru stvořeného žalutu až první dosáhl rameny konce otvoru, už jej těšlo několik paru rukou a on za sebou táhl řetězem přivázанého druhu. Když se zařezávaly do sápečtí. Natoře každou čekaly rány, a ozávavání v úplném tichu. Skupina se krok za krokem ubírala z malířského neznačeného přístavu někam do kopce, přes kras, kde nebylo ani stopy po nějaké stezce. Kolem malé hromy věžní zleva i zprava průvodci. Všechno v kožených kabátech. Všechni ozbrojeni automaty. Byly jich nejméně patnáct. Dva na jednoho. A celou tu kamenitou cestu doprovázely tiché mouchy a boly. Před každou tlouklky po hlinách. Každou chvíli někdo z průvodců blízko svého rukone ze skupiny, zachechtil se a jakoby ho zasáhl pán a ne je výstražku! Ne, tak tu nás, cos něčeli!" a hennou ruky, zavřený živokem svítilem úderem jej pravidlil do kořene nosu. Jeden žaric někdy zvláště svítí až čest, že mezi průvodci byl i bývalý velitel jednoho praporu z divize, které on velel za války. Nyní to byl náměstek správce tábora na Golem cíoku, Raštegorac Dragutin. Ten soustředil celou svou pozornost jedině na svého bývalého velitele a za doprovodu různých správstvých komentářů a nadávek jej celou cestu tloukl rukama, nohama i zbraní. Nikdo ze skupiny nepromluvil ani slovo. Jedině bývalý generál Petričević úplně morálkou na dně, prosil hlasitě, aby ho netloukl, že on už zručoval svoje stanovisko, že udělá pro stranu a národ všechno. Přesto mu to v té chvíli nepomohlo.

Až po hodině tohoto martyria se skupina živoků před jakousi přízemní budovou a tady byla zastavena. Po jednou byli ozářeni reflektorem. Před skupinou se postavil jeden z průvodců znejméně nějaký důstojník UDB, s očklym, olivově žlutým obličejem a rozpláceným nosem a vypravil na sebe proslov o tom, že nás budou všechni přivzít k výrovnání, i kdyby byli sebevraždi. Ze nemá v prostředku který by nemohl být a nebyl použit proti zrádcům srdce a národa, a i nikdo nedokázal fakékoliv slitování. Pak, jako na rozloučenou, dal znova pokyn průvodcům, a ti se opět se všemi vervoou vybíjali nějakou dobu na místě skupiny. Načež byl dán povel k ukončení. Byla jím snata pouta. V tu chvíli se odněkud z hlubin začalo ozývat dunění, nejčírve nepochopitelné, ne rozmítilné..., Blížilo se. Za zády skupiny reflektor ozářil veliká dřevěná ostnatým črátem pobitá vrata. Jeden z průvodců odemkl těžký zámek. Vrata se začala pomalu otevírat, bluk sílil a nybýval z dřívějška známé podoby. "Pryč s bandou", "smrt bandě" – hučelo to jako z hlubin pekla a ze tmy se vynořily crizračné postavy v čárech vyhublé, v obličejích černé. To z jejich úst vycházely hrozby. Seřadili se do dvou řad, dvě řady přízraků, stojící proti sobě.

Náměstek správce Raštegorac zavolal: "marš ke svým!" a sedm lidí utonulo ve čvojí dě přízraků s vědomím, že jsou te správdu vlastní lidé, i když to všechno vypadalo příšerně. Za kíiku "dej se do nich!" (udři bandu) začaly obě řady tlouci do nováčků, že to jen dunělo. Ale každá rána byla už jen jako pořízení v porovnání s předešlou torturou. Byli správdu ve svém prostředí.

Ta procedura mezi dvěma řadami ("stroj") trvala snad patnáct minut. Nováčci museli víceméně rychle probíhat řadami tam a zpět, poskokování údery a žduchanci, pokud nebyl vydán rozkaz k ukončení. Nato je hnali vrata dovnitř, znova do tmy. A příkře dolů, jakýmisi schody, snad na dno ohromné studny. Kdosi se kutálel ze schodů a ječel. A byly na dně. Dole dvě kůlny, větší a menší. Mezi vše. Úsporná žárovka žlutě

osvětlovala zuboženou hromadu lidí. Pak nováčky věhnali do větší kůlky. V ní byly zase už známé pryčny, tentokrát ale bez čehokoliv. Jen prkna. A to čo měl kdo na sobě. Rozklíželi se kolem. Bylo tu po-někud lepší světlo než před kůlnou. Starousedlíci se vyšplhali na krov. Každý se posadil, díval se na nováčky, ale nepřomluvil. Nováčci se dívali na ně a viděli, že jsou tu mnohé známé tváře, mnozí dříve skvělé srovnati. To shledání bylo útěchou, zdálo se být útěchou.

Když byl čas rozkaz, aby si najíli místo na prýčnách, hleděl každý z nich na jiného a všechno se známých. Přisedl si k němu a pokousel se o rohlík. Ale nedostávali odpověď. Starousedlíci se chovali velmi záhadně nemluvili, jen se dívali jako sovy před sebe. Nakonec některý přece jen koutkem úst ze sebe vypravil: "Je zakázáno s vámi mluvit." Netrválo to však dlouho. Kápo skupiny, zřejmě se schválením někoho zvěděl, přenesl řeč, v níž upozornil na řád, který se musí dodržovat a načítal ihned nato bezodkladný spánek. Pak začalo šepтанé dorozumívání. Jenže ani teď nebyli nováčci schopni navázat vztah se známým z řad starousedlíků. Například se obrací jeden z nich na Božu Ljubimovici, bývalého člena ÚV KSJ a velvyslance SFRJ v Polsku. "Nazdar, Božo," povídá. Ljubimovič na něj vyvaluje oči a ne a ne se vyjádřit. Pak se ptá: "A kdepak ty jsi?" "Jsem ten a ten," povídá nováček. "No jo," na to Ljubimovič, "kde tě má poznat, když máš hlavu jako snily meloun!" V tom bylo vysvětlení. Cesta z Barku až do koncentráku na Golom otoku (Holý ostrov) zanechala na vsech velmi zřetelné stopy nejen ve tvářích.

Nikdo ze skupiny žádaje nocí nespal. Teprve začalo svítat a "požádník", jak říkali tomu, kdo byl určen být do půlnoci nebo od půlnoci, už budil vytřívaným kříkem. Den přinesl vysvětlení mnoha otázek a zároveň obav z jejich povzrzení, že tady nikoho nečeká nic dobrého.

(pokračování příště)

+++++
+ - dalšího obsahu S ŘEČI ÚRODY č.10 / Praha, únor 1983 / :
+
+ J.Vrána - Poznámky k dějinám Střední Evropy II.
+ Moravius - České sry /...polemika s Andreasovými úvahami.../
+ Vojtěch Kořín - Zbyněk Hejda versus Andreas /...kritika Z.Hejdové za jeho polemiku s Andreasem.../
+ Andreas - Replika ke kritice Z.Hejdové /...odpověď na kritické výtky Z.Hejdové.../
+ Leo Herrmann - Návrat do nicoty II. /...první část deníku sionistického politika českého původu.../
+ Ady Steg - Snažte se porozumět /...projev k projektu kláštera v Osvětimi.../
+ Michel Heller - Ruská minulost a sovětská přítomnost /...recenze na Solženycynovo Rudé kolo.../
+ Karel Novotný - Krajiny duše a za zrcadlem světa /...medailon moravského výtvarníka Jana Jemelky.../
+ Podněty katolíků k řešení situace věřících
+ Adam Wandruszka - Habsburský dům /...závěr knihy, která vychází v knižní edici
+ Střední Evropy.../
+++++

VYBRALI JSME
PRO VÁS...

FRANTIŠEK JEDERMANN

ZTRACENÉ DĚJINY

FRANTIŠEK JEDERMANN

ZTRACENÉ DÁJINY

++++++ ++++++ ++++++ ++++++ ++++++ ++++++ ++++++ ++++++ ++++++ ++++++ ++++++ ++++++

IV. PROMĚNA ČASU

Probíhá se bromacetu fotografií, z nichž má vzniknout kniha. Přistihuji se, že někdo bezděčně poslouší. U jedného se sáruji dle. Ty první - a tato je moher, vše - by se chtělo rychle ořešit. Je v nich totiž cosi zapokořené, něco mý o jeden rozměr nevíce a zvaly do jiného prostoru, který v sobě ulrývají. Představuji si, jak to bude vypadat, až z těch vznikne ucelené dílo. Nebude to krajinářská monografie obvyklého stylu, jaké zpravidla tlumočí přímočarou expresivitu věci. Toto bude sice náznaků, nápojů, otazníků a vykřičníků, jedním slovem - MEMENTO.

Jsou te obrazy ze současného českého pohraničí. Prohlížím je znovu a ověřuji si, jak málo výmluvný je pouhý první pohled. Vlastně i poslech. V duchu obráceném slovo "pohraničí" se všechny strany, atych zjistil, co všechno se v něm vyzná. Významový vlnění mnoha slov se jejich běžným užíváním stáro stejně jako výraz lidské tváře ve spěchajícím dchu. Musíš se zastavit a zpozornět, abys jej znova odkryl. Neujde ti pak, že například "severní Čechy" zní poněkud jinak než "jižní Čechy"; že výrazy jako "Chebsko", "Počerušnohoří" atd. i jim nadřazenců "pohraničí" jsou obdareny významovým odstímem svého druhu. Sám v nich cítím cosi nepříjemně problematizujícího, nejistého, buč. Sám v nich cítím cosi nepříjemně problematizujícího, nejistého, snad i zlověstného. Domýšlím se, že je to něco úplně jiného než když by nebo v daném případě české země. Tak to dnes cítí dvacetiletí, by nebo v daném případě české země. Tak to dnes cítí dvacetiletí, snad i třicetiletí. Proč se ale dc českého pohraničí běžně nezahrnuje takový Káchor nebo Domažlice, města vzdálená od státní hranice několik kilometrů, a proč tam mnohem více patří Mohelnice, odkud je Olomouc necelých třicet kilometrů, nebo dokonce i Liběchov, vzdálený jen hodinu jízdy od Prahy?

Pamatují dobý, kdy to slovo zvonilo jako kov. Jeno význam razila naše současná epocha v letech své mladosti, kdy se věřilo na Budoucnost: pohraničí jako předvoj života naší země; jako vrcholek rostliny, v němž probíhá její látková výměna nejintenzivněji; pohraničí buď, v němž probíhá její látková výměna nejintenzivněji; pohraničí budoucí. "Budoucnost" má u nás znít slavnostně, téměř triumfálně. "Vybudojeme pohraničí", psávalo ně.

Pro tuto oficiální verzi vsekutku lecos mluví. V posledních jak takž svobodných volbách v roce 1946 dalo pohraničí svůj hlas té politické straně, která se cítila být avantgardou společenského vý-

voje a která se rozhodla tuto roli zanedlouho - již nerušeně - uplatnit. Kolektivizace zemědělství tam proběhla mnohem sníže než jinde. Vznikly tam nové společenské vztahy, nezatížené problematickými výtvary minulosti, bez sentimentality a nostalgie. Nová politická moc, nová pro všechny, ať v pohraničí nebo ve vnitrozemí, se tam usadila v sedle dřív a pevněji než jinde. Teď v něm sedí pevně všude, ale v pohraničí snad nejtevněji. Vždyť i lidé tam usedli či dokonce vyrostli jsou v drtivé většině stupnici toho, čemu se říkalo "pokrokové názory". Na Západě by se s nimi ocitli na levici; ne snad na té extrémní, ale přece hodně nalevo od levého středu. Zdejší současný ideolog by to vysvětlil tím, že v pohraničí nestály vzniknout vlastnické poměry, charakteristické pro tzv. buržoazní společnost.

Skutečně tam nevznikly. Přesto se pohraničí nezachvívá budovatelským chorálem, i když tam došlo k většímu počtu rozsáhlých stavobních zásahů než jinde v naší vlasti. Zavítáš-li tam a zůstaneš-li přitom v zajetí prvého pohledu a poslechu, nemusíš samozřejmě vidět nic zvláštního. Cesta od nádraží, fabriky, hospody, fotbalové hřiště - to všechno je tam jako jinde. Zahledíš-li se však do krajiny a za posloucháš-li se do toho, co lidé povídají a jak mlčí, naspadne tě, že pohraničí je vskutku jakousi experimentální dílnou naší budoucnosti. Ne však takovým způsobem, jakým je experimentální třeba film nebo let na Měsíc.

V našem pohraničí se neexperimentuje v duchu metodického principu "pokus-omyl", kdy je omyl podnětem dalšího pokusu, pojatého jiným způsobem, aby se nakonec našlo řešení, které už omylem není. Tady se experimentuje jinak. Pokaždé jde jednou, ale začáto provždy. Asi jako když vývojové oddělení koncernového podniku chvatně zrobí prototyp, který je pak zaveden do sériové výroby bez ohledu na to, zda se prakticky osvědčí. Tady byl - v litvínovském "keldomu" - poprvé vypěstován typus obyvatele sídliště. Tady vznikl - na Jáchymovku - první koncentrační tábor. Tady - v Podkrušnohoří - se poprvé začalo s průmyslovou výrobou, která ignoruje možnosti a limity živé přírody. A v celém pohraničí se poprvé začalo s pořádáním pospolitého života bez tradice a bez paměti. Neboť život tu vladtně začal "rokem nula".

Ten skrytý rozměr fotografií sahá hluboko za plochý svět prvého pohledu a poslechu. Jako výstražné dopravní značky ti jednotlivé zábrany vytyčují cestu někam jinam: do zapomínané minulosti i do zanějené přítomnosti. Někam, kam se člověku moc nechce...

II. O DVOJÍM LIDU ČESKÝCH ZEMÍ

Proč patří do pohraničí Mohelnice a Liběchov, nikoli však Náchod a Domažlice? Protože pojem "pohraničí" v tom smyslu, jakého nabyl po poslední válce, nelze definovat blízkostí státní hranice, nýbrž něčím jiným. Kryje se totiž s oblastí německého osidlení, jak se běžcela jiným. Kryje se totiž s oblastí německého osidlení, jak se během staletí vytvářela, ustálila a zachovala do roku 1945. Podobu tehdejší národnostní mapy pamatuji dnes už jen příslušníci starší generace. Připomeňme si ji zahlednutím do Masarykova slovníku naučného, díl I./vyd. 1925/, heslo "Československo (statistika obyvatelstva)", str. 1057 a násled.: Česko-německá jazyková hranice probíhala - viděno z vnitrozemí - za Domažlicemi, Stankovem, Plzní, Manětínum, Čistou, Lou-

ny, Třebenicemi, Roudnicí a Mělníkem k Bezdězu a Ještědu, odtud kolem Železného Brodu a Dvora Králové k Náchodu, Orlickými horami, pak za Zábrdrem, Olomoucí, Lipníkem, Hranicemi a Příborem k Opavě. Na jihu měly německou většinu Nýrsko, Vimperk, Prachatice, Český Krumlov, Slavonice, Znojmo, Hustopeče a Valtice. Uprostřed německého jazykového území existoval lidnatý ostrov mostecko-duchcovský, v němž Češi tvořili třetinu až padesát procent obyvatelstva, naproti tomu se uprostřed českého území rozprostíral německý ostrov svitavsko-lanškrounský a jihlavský s několik cestruvkami dalších. Významnou německou menšinu mělo Brno i Olomouc. V úhrnu tvořili Němci třetinu obyvatelstva Čech a čtvrtinu obyvatelstva Moravy.

Již tento záběžný pohled dává znát, že české země byly vlastí dvou národů. Čeští nacionališté upírní Šanský Němcům jejich domovská prava, označující je za přistěhovalce. Jenže již v dobách počátku českého státu tu působili Němci, nečetní sice, zato jako příslušníci význačných profesí. V kulturně civilizačním a politickém vývoji měly německé země před českými předstih několika století. Proto byli ti, kdo k nám odtud přicházeli, našim předkům představiteli Západu a zpravidla kovatelí jeho kultury. Mají zásluhu na tom, že jsme se stali součástí Evropy. Šířili k nám křesťanství, a to nikoli ohněm a mečem jako v polabských krajích. Působili tu také mísí i irskotská a byzantská, ale německá byla nejvytrvalejší. Od 12. století sem přicházeli Němci houfně, a to na pozvání panovníků a feudálních velmců. Byla jím vykazována místa, která nikdo neobýval. Stávali se zdejšími poddanými a dělali to, co uměli. Během dvou generací založili několik desítek měst, která se staly hospodářskou základnou panovnické moci. Přemyslovský stát vznikl v 9. století. Hromadná německá kolonizace začala ve století dvanáctém, ale Němci tu působili významně i předtím. Prohlásí-li někdo dnes, na sklonku dvacátého století, že se Němci podíleli na výstavbě českého státu téměř od jeho počátku, těžko ho namítat.

Příslušecný německý "Drang nach Osten" - to nebylo jen mocenské pronikání se zhrani v ruce. Byla to i expanze vypracovanější kultury a civilizace do oblastí méně rozvinutých. Český nacionálismus 19. století chtěl vyložit nejrůznější rozpory - např. rozpor mezi absolutistickým panovníkem a stavou - jako etnický konflikt. Přitom až do dob osvícenství má germanizace našich zemí ráz přirozené sasiilace pokročilejší kultury. Po celý středověk byla ostatně tlumena hegemonií univerzální západokřesťanské kultury s latínou jakožto jednací, literární i bohoslužebnou řečí. I za starých česů byli Němci, kteří shláželi na naše předky spatřa - asi jako donedávna mnozí Češi na Slováči - a zranovali jejich sebevědomí. Byli však i Němci, kteří si osovojily - a zranovali jejich sebevědomí. Byli však i Němci, kteří si osovojili "jazyk slovanský" a věncvali své sily českému státu i českému národu, jako například první pražský biskup Dětmar. Znalost němčiny se mezi vzdělanými Čechy pokládala za samozřejmost. Určité napětí česko-německé tu asi bylo neustále, jeho důvodem však nebyly zdaleka pouze každé motivy národnostní, zejména nikoli v té podobě, do jaké je rozvinulo až 19. století, ale sociální - šlechta proti městům, věroučné - -wycliffisté proti obecné církvi - a dynastickopolitické - nároky českého panovníka na říšskou korunu. Krveproléní bylo vyjímečné, například v dobách husitských. Příčiny husitského hnutí byly však mnohočetné: šelc mimo jiné i o vzpouru barbarského radikalismu proti vypracované kulturní formě, případně o revoltu mladého ambiciozního společenstva.

čenství proti "establishmentu" zachvácenému úpadkem.

Po celá staletí tu však žily oba národy "nebeneinander, miteinan-der und duchleinander". Mnoho Čechů se přitom poněmčilo právě tak jak se mnoho Němců počeštilo (německá příjmení jsou u nás čimsi běžným). Dokonce se tu pracovalo na syntéze, jejiž výsledníci byly Čechy ve smyslu "BOHEMIA", čili Böhmen. Podvákrát bylo toto úsilí korunováno úspěchem: gotikou a barokem. K jejich uměleckému odkazu se rádi hlásíme. Nebyly to doby zrovna idylické, ale lze v nich zastihnout Čechy i Němce při společném díle, v němž národnostní rozdíly hrají roli podřízenou. Stinných stránek doby baroka a jejich státoprávních důsledků je v Čechách vzpomínáno stále ještě s trpkostí, nicméně na Staroměstském náměstí padají v roce 1621 hlavy Čechů i Němců; umělci obou národností stavějí a zdobí kostely ve vnitrozemí i v pohraničí a skládají chrámovou hudbu; proti panské zvěli se bouří společně čeští i němečtí sedláci. Gotika i baroko byly syntézou velmi křehkou a nebylo radno ji ohrožovat. Pokud byla rozbita, zasloužily se o to po každé síly, které otřásly Evropou jako celkem. Pocírve to byla krize, která skončovala se středověkem a jejímž o cosi pozdějším důsledkem byla Lutherova a Calvinova řeformace. Podruhé to byl převrat ve jménu osvícenského Rozumu. Byl usvitem doby, jíž už říkáme "moderní". Její vymožeností je i novodobý nacionálnismus, který se stává svými totálními a totalitními nároky, kladenými na každého jednotlivce, náhražkou náboženství.

Nacionalismus byl stejným hříchem německým jako českým. S jeho vystupem pozbývá pokus o syntézu zvanou "BOHEMIA" pevné půdy sdílené oběma národy českých zemí. V roce 1848 poprvé proti sobě stanuly jako nepřátelé. Němci se zdráhali uznat nárok Čechů stát se národem v plném smyslu slova a Češi začali popírat právo českých Němců poklädat české země za svou vlast. Koncem 19. století uvízly vztahy obou národů ve slepé uličce, z níž - jak se oběma zdálo - nebylo východisko. Oba začaly využívat sobě příznivých okolností, jak je vytvářelo politické klima Evropy. Čeští Němci se naneštěstí začali ohlížet po vilémovském Německu a Češi naneštěstí po Rusku a Francii. Pak začala světová válka. Pokud přálo štěstí ustřední mocnosti, strojili čeští Němci plány, jak to po vítězné válce zařídit, aby je už Češi neznepokojovali. Dopadlo to jinak - a Češi to potom "avým" Němcům spočítali. Toto schéma se mělo v další válce i po ní opakovat, ovšem v obecnější podobě. A to z obou stran.

V samostatném Československu, které vzniklo v roce 1918 spíše přiznání vítězných mocností než scustavným českým úsilím, odsoudili Češi české Němce jako národ k druhorádě uloze. Nikomu z českých Němců se do nového státu nechtělo. Právo na sebeurčení, jehož se Češi pro sebe dovolávali, jim bylo upřeno. Z české strany to lze do určité míry pochopit: Čechy jsou buď jedny, anebo žádné. Budíž. Pak se ale mělo ihned - ihned! - pracovat na nějaké nové syntéze BOHEMIA - nestalo se tak. Například jazykový zákon a jeho praktická aplikace přinášely českým Němcům větší těžkosti než byly ty, jimž museli Češi čelit pod Habsburků. Tomu, kdo se chtěl poklädat za vítěze, chyběla velkorysost.

Stojí za zmínu, že jeden ze tří kořenů nacismu - vedle bavorského a rakouského - tkvěl v půdě českého pohraničí. V roce 1904 se v Trutnově v Pojirkonoši ustavila "Deutsche Arbeiterpartei", která si

Práce J. Šimečky

na sjezdu v Lichtenově pod Krušnými horami v roce 1919 začala říkat "Deutsche Nationalsozialistische Arbeiterpartei" (DNSAP). Od roku 1920 postupovala v těsné součinosti s Němcokrāmelskými hakenkreuzisty.

Počleání shodná přiležitost pro česko-německé dorozumění v důsledku jeho zemřití se neobjevila v letech 1925-1929, kdy existentální politickou scénu ovládly aktivistické politické strany. Zároveň nevyužita. Pak nastala velká hospodářská krize, která zejména zvýšila exportní letní průmysl českého pohraničí. Její tází proto nešlo německé obyvatelstvo více než české. Nanešel rok 1933, kdy německých nadějí i v Čechách koncem třicátých let se i čeští Němci přihlásili k nacismu, který skončuje s českým státem a odsoudí Čechy k úloze mnohem meně než druhofadě.

Nastala další světová válka. Její styl určilo strana, která ji rozpoutala a která zvolila motto VAF VICTIS! - Běda přemoceným! Češi byli mezi prvními, dokonce dřív než většina začala. Těch šest let - nechci to rozvádět, bylo to řešeno jinde a mnohemkrát - těch šest let mnohé změnilo. Válka vedená totalitní mocí (resp. okupace) jí prováděná je válkou (resp. okupací) nového typu. Je sestrou úzkosti a nenávisti. Protože český národ zasáhl ke obraně, uznály její plody až po válce, zato narát: VAF VICTIS! Smíření obojíhp lidu na půdě českých zemí jako fakt sociálně-psychologického řádu bylo Čechám čínskí nepředstavitelným. A jako fakt řádu mravního? Obávám se, že se jedná takového řádu vytratili. Češi využívají příznivé poválečné vědomí takového řádu vytváří. Češi svědomí a tříží-li je něco, je tím kromě jiného i teto. Je-li české svědomí a tříží-li je něco, je tím kromě jiného i teto.

Netrcufám si vážit jednu i druhou vlnu, ale proč nesrovnat srovnatelné? Ve skutkové podobě dílu Kémců Čechů vůči "české Evropě" a vlastně vůči Evropě vůbec lze vidět cosi podobného. Ve středověké křesťanské střední Evropě, jejíž státní formou byly Svatoříše římská, zaujali Němci díky své početní, hospodářské, politické i kulturní převaze vůdčí postavení. Pozdější německý nacionaismus si přivlastnil to, co nebylo pouze německé, přesunul významy a z vůdčího postavení učinil monorskou expanzi. Češi si ve svém menším vůdčího postavení učinili monorskou expanzi. Češi si ve svém menším vůdčího postavení učinili monorskou expanzi. I oni zaujali díky své početnosti (a ve feudálně aristokratickém smyslu i politické) převaze přední postavení v rámci širší struktury, jíž bylo REGNUM BOHEMIAE. I jejich pozdější nacionaismus si přivlastnil to, co nebylo zcela české, a přesunul významy: z "BOHEMIA" ve smyslu "böhmisch" učinil "Čechy" ve smyslu "tschechisch".

Oba národy se navíc neblaze zasloužily - každý jiným způsobem i různou měrou - o to, že do středoevropského prostoru vstoupily síly, které střední Evropu definitivně rozvrátily. Obě tak vůinily k svámu neprospečnému: co je dnes z českých zemí? A co je z Německa?

III. ŽIVĚ NIKOHO?

Chce-li nějaká revoluční moc uskutečnit svůj utopický velikánský sen, potřebuje pro své staveniště upravzónený prostor. Odstraň-

je vše, co se nemůže stát nástrojem jejího vzestupu. V pohraničí bylo vítězství utopie náramně pomoženo tím, že se tu všechno začalo uprazdňovat, bořit, zavádět, zabýdlovat, organizovat a stavět "rokem nula", kdy také museli nádříž vdejít i úřední včelaři, kdo tu předtím bydleli, vyrůstali a paratovali, kdo pečovali o pole a lesy, kople s dvory, zámky a Stromořadí.

Ještě před jejich vysílením, vlastně hned po skončení války, sem z vnitrozemí přicházeli ti, kdo se rozhodli vzít to tady do rukou. Co to bylo za lidí a jaké byly jejich pohnutky? Čí pověření mohli v těch prvních dnech mít? V kterém archivu jsou o tom záznamy? Uvažujme: z vnitrozemí přicházeli s trojčinnými zbraněmi zdatní mužové, některého v Sudetech mnoho mužů nedalo; byli tehdy v zajateckých táborech nebo mezi padlými. Co se tam v té době dělo? Ještě dnes žijí na svou starou pamětníci. Nezavíráš-li oči před celou pravdou, nemáš proč neopřít jim slucha. Snad si i všimneš, že tu a tam se někomu once zapomenout. Nejeden z těch nejprvnějších příchozích se etabloval ve struktuře nové moci, panující dodnes.

Po vyhnání Němců sem přicházelí volynští Češi, Slováci přesídlení z Maďarska a Rumunska, Cikáni, pak i řečtí uprchlíci, ale především Češi z vnitrozemí, většinou ze sociálně slabých vrstev. Vcelku vzato, tedy lidé vykořenění nebo čosud nezakotvení. Pohraničí jim bylo "tavícím kotlem". Ne však takovým, jakým jsou USA pro přistěhovalce z Evropy. Amerika nemilosrdně vnučuje všem příchozím svou Formu, kterou má připravenu už předem. Tady nebylo do čeho vrůstat. Tady bylo nutno odkládat. Každý tu byl nucen zřeknout se své osobnosti, protože pojednou nevěděl, co s ní. Někdo tak učinil docela rád. A lépe se dalo tomu, kdo žadnou neřízl.

Přistěhovalci neměli a ani nemohli mít nějaký náterný vztah k tomu, co tu z dřívějška zbylo. K majetku ostatně přicazeli neuvěřitelně snadno. Stačilo jen chtít - a měl jsi dům. Znolíbila se ti v něm? Pro hospodařil jsi snažno natyté jméno? Prosím, můžeš kontat další. Tehdy vznikl druh lidí, říkalo se jim "zlatokopevé", kteří se přijeli pod zámkou osídlení "nepakovat" a zase odtáhli do vnitrozemí. Ani ti, co se tehdy rozhodli zůstat, si skutečné pouto k novému bydlišti nevytvorili. Vše, co tu zbylo z dřívějška, valem mizelo. A potom: jen velmi nesnadno lze vytvořit opravdový domov, víš-li, že ten, kdo vystavěl dům, ve kterém bydlíš, musel nedlouho před tvým příchodem nedečrovoltě odejít. Proto lidé přicházeli a odcházeli. Vlna za vlnou spontánních i organizovaných "dosídleneců" znovu a znovu dobývala tento už předem poražený kraj. Souvislejší trvalé osídlení lze datovat až od šedesátých let, kdy už dospěla první poválcené generace.

Protože se noví lidé s tímto prostředím důvěrně nesdílí, nemohou jin být inspirováni ani brzděni. Jako TABULA RASA nechali pak do svých bytostí vpisovat to, co bylo uzmýšleno a předem stanoveno jinde. Kéž by býval mezi ně přišel někdo, kdo by jim srozumitelným způsobem připomenul třeba toto: Svál vás sem vítr z nejrůznějších končin, život vás opracoval všechny, zkuste si však přesto vzájemně rozumět - aby ste porozuměli každý sám sobě; třeba pochopíte, že sdílite určení k něčemu, co je víc než dosud jste; a mějte na paměti ty vyhoštěné, v jejichž příbytcích jste se usadili a s nimiž sdílite ono určení; i když nejste vini jejich bolestí, neznevažujte ji, alespoň tak snažmo nezapomenete, že i vám je a bude třeba spravedlnosti; pečujte seď o to

dílo, které oni museli opustit, vzdělávejte tuto zemi!

Nikdo takový nepřišel. Znáš slangový výraz "sedrít na kostru"? Užívají ho gumaři, zabývající se protektorováním pneumatik. Znamená snesení povrchových vrstev gumy až na drtěnou výstuž. - Co smělo být tady? Čemu je tu doopravdy přáno? Tomu, co je sice všem lidem společné, co však není úkolem, nýbrž pouhou předběžnou daností: životu sedřenému na kostru základních vitálních potřeb. Chléb a hry. Pro úplnost dodejme: také práce, ale dnes již nemilovaná, netvořivá, bezduchá a smysluprostá. Fabrika, nospoda, fotbalové hřiště - trojí shranaždiště ztracených duší. Pohřaničí začalo být zemí bezprizornou, zemí nikoho. ....

Země nikoho! Vše se v člověku vzpírá připustit něco takového. Je to přece naše země! A z řečniště sudetoněmeckého krajanského setkání na druhé straně zní totéž: Ano, je to přece naše země! - Dříve než si uvědomím dosažnost tohoto kontrapunktu, cosi se ve mně zadrhne, že zvyku se ostražitě phlédnu - a v duchu mi běží před očima bleskurychý film: norimberský Parteitag, Mnichov, březen 1939, gestapo v Pečkárně, kobyliská střelnice, Lidice, pomaly, ale zlověstně nezadržitelný rytířský jmen jako Bucherwald - Mathausen - Ravensbrück - Osvětim; květen 1945 jako úder do činel a v jeho přehlušení "odvetné" masakry na jižní Moravě a v Krásném Březně; a hned na to únor 1948 a pak už bez ladu a skladu Jáchymov, Bory, Leopoldov, též Poznaň a Budapešť 1956, srpen 1968 atd., atd.; raději už dost! I toto všechno bylo už mnohokrát řečeno - a mohlo být důsledně zváženo. Vždyť v tomto kusu země, vyrvaném z kořenů, lze vidět bídou Evropy, ba celého světa; a chceš-li, pcosloví nám jako duté zrcadlo našich vlastních nedužů, minulých i současných. Těch současných bychom si snad měli hledět nejvíce. Je to naše země, za niž jsme odpovědní. Ze se k ní hlásí i ti z druhé strany? Vždyť pocházejí také odtud! V tomto kontrapunktu tuším úkol. Náš i jejich.

IV. BÝVALA TO NAŠE SPOLEČNÁ ZEMĚ

Ano, bývala společná v pravém slova smyslu. Staré feudální Čechy - BOHEMIA - sice zažívaly episodické krize, kdy docházelo i k projevům nepřátelství mezi oběma etniky; byly to však jevy, které se vymykaly vžitěmu běhu věcí. Staré Čechy neznaly nacionální zášť v pozdějším smyslu, vědomě ideologicky zdůvodnovanou a soustavně vštěpovanou, která povýšila na rozhodující rozlišovací znak samotný jazyk. Ve středověku platilo především rozlišení křesťan - pohan, urozený - neurozený. Ale mluvil-li kdo tak nebo onak, co na tom? Jen když osvědčoval dcvednosti a ctnosti svého stavu a věrnost svému lennímu pánu zvláště. Panstvo etnické českého původu sem zvalo řádové mnichy případně rytíře ze Západu a německých zemí především, neboť je pokládalo za své duchovní bratry případně druhy ve zbrani. Ujal-li se u nás zpravidla loajalitu vůči české koruně stájně jako jeho etnický český protějšek; velmi často se naučil česky. V třicetileté válce učeloval císař svým condottierům statky konfiskované odbojným stavům. Vztah této novopečené šlechty k zemi a jejímu lidu byl ovšem jiný, ale i mezi jejími příslušníky druhé nebo třetí generace nacházíme takové, kteří se tu cítí upřímně doma. Ještě v minulém století se mnozí z české šlechty vyznačovali vřelým zemským vlastenectvím

a dokonce přáli českému národnímu obrození, dokud v něm nepřevládly novodobé nacionalistický akcent, který jim připadal příliš plebejský.

Feudální šlechta, podle jednostranných novodobých teorií vykouřila řeckou a brzdu pokroku, sehrála významnou a dnes již nedoceněnou úlohu ve dvojím, na ohled protilehlém směru. Feudální pán a jeho rod byli garanti jedinečnosti i svobody zemského okrsku, který byl lidu vlastní v užším smyslu. Její rozmach byl spravidla právě takový, aby se mohl stát člověku "přirozeným světem". Odtud člověk pocházel, tam byl doma; tam měl zajistit kontinuitu způsobu života. Vzpomeňme, jaké svojskost, jaká zakotvenost k nám mluví ještě dnes z regionálních dialektů východní půle Moravy, jaký pávabný svérůz pro nás mají jižní Čechy nejen pro svou fyzikálně zeměpisnou povahu, ale všeobecný lidským dílem, jehož autoritou signaturou lze-li to tak říci, je pětilistá růže Vítkovců neto schwarzenberský rodový erb.

Druhou stránkou této feudální aristokracie u nás je péče o nadnárodní souvislosti, o evropsanství. Ze někdo mluví česky a jiný zase německy? DE LANA CAPRINA RIXARI! Za humny je šíry svět, Řím, Mohuč, Avignon, Svatá země, křížácká tažení, správa říše atd., atd. Připomínají se evropským standartům, žádala šlechta i po poddaných, aby se také stali součástí Evropy.

A což teprve církve! Mám nyní na mysli přirozenou stránku tohoto společenství, nikoli mystickou. Její vůle profiloval duchovně Evropu i svět je čímsi velkolepým. Byla to ovšem západní církev, střežící svou neodvislost od světské moci. Tuto neodvislosti spoluvyvážovala jemný mechanismus mocenské plurality Evropy. Vytvořením církevní organizace v českých zemích jakoby do nich vrostly cévy a nervy. S každým nově založeným klášterem jakoby se rozsvítilo uprostřed tmy, ať už to byl Břevnov či Rajhrad nebo Kladuby...

Po celá staletí to byla naše společná země. Její nejzápadnější kout, to bývalo svého času šlikovské zboží. Pánské Chebska a Jáchymovská byli Němci každým soulem, ale právě tak byli Čechy. Stephan Schlick zahynul v roce 1536 s mladým králem Ludvíkem u Mohuče, kdy bránil Čechy i Evropu proti Turkům. Jeho příbuzný, pan Joachim Andreas, si po stuh letech zarevoltoval proti zákonnému panovníku Čech, jehož odmítli i rodili Čechové. V červnu 1521 za to zaplatil na Staroměstském rynku hlavou. Ze sedmadvaceti páni a měšťanů, Čechů i Němců, vystoupil dokonce na popraviště první. - O kus dál na Hasištejně sídlili Lobkovicové, panstvo z velmi rozvětveného rodu. Jeho příslušníci se trodičně využívali rozhledem, který daleko přesahoval český zemský obor. Pan Bohuslav, který se na Hasištejně narodil i zemřel, zcestoval mezitím Evropu, vzdílal se ve všech tehdejších vědách a shromáždil tady, na krušnohorském svahu, knihovnu, jíž daleko nebylo rovné. Ještě dál, na Jezeří, vytvořili Lobkovicové ve své době věhlasné středisko dál, na Jezeří, vytvořili Lobkovicové ve své době věhlasné středisko a hudebního umění; jezdilo se tam až z Vídne. V jeho ovzduší vyrůstal i syn místního lesníka Christoph Wilibald Gluck. - Na duši vyrůstal i syn místního lesníka Christoph Wilibald Gluck. - Na duši vyrůstal i syn místního lesníka Christoph Wilibald Gluck. - Na duši vyrůstal i syn místního lesníka Christoph Wilibald Gluck. - Na duši vyrůstal i syn místního lesníka Christoph Wilibald Gluck. - Na duši vyrůstal i syn místního lesníka Christoph Wilibald Gluck. - Na duši vyrůstal i syn místního lesníka Christoph Wilibald Gluck. - Na duši vyrůstal i syn místního lesníka Christoph Wilibald Gluck. - Na duši vyrůstal i syn místního lesníka Christoph Wilibald Gluck.

Tento svět, jehož rád přál nerušenému soužití obojího lidu Čech, je nenávratně pryč. Jeho kamenné svědkové pustnou a zacházejí. Bloudí po té zemi a obhlíží ruiny Ronova, Hasištejna i Rýzmburka, mrtvá těla

osectenc a broumovského kláštera i opadlou omítku Červeného hrádku a Jezaří. Připadám si jako milovník křesťanského starověku, který prochází hnízdu Arif a říká si: tak tady bývala Galacie, tady Efesos, Pergamos a vzhledem Laodicea...

YEHODA ALDUCH

Zaniká-li nějaké užitečné dílo pouhým působením času, může tě to mrzet, ale nakonec se s tím smíříš. Pomocníkem ti bude opět čas. Je-li však původcem zániku lidská vůle, budeš se s tím vyrovnávat daleko obtížněji. Smíření je totiž prací, která je namahavšejší, jsi-li na ní sám.

V krušnohorákém podhůří pod Rotavou se na strmém lesnatém kopci tyčí romantický zámek Hartenberg. S ostatním světem ho spojuje úzká šíje, po níž by projel nanejvýš panovník kočáru. Hluboká údolí jakoby z něj činila místo klidu a bezpečí. Ještě za války ho obývala baronka von Koppal. V pětačtyřicátém ji přestěhovali do čeleďníku panství pivovaru a pak "odsunuli". Od té doby zámek chátrá, ale jaksi nerovnoměrnou rychlostí. Připomíná si nějakou malebnou vnitrozemskou zříceninu, třeba Valečov nebo Hukvaldy. Tam vidíš jen výsledky tiché staleté práce větru a deště. Hřebeny rozpadajícího se zdívají tam zdobí hlávky netřesku a střapce rozchodníku, v navátku spraší se daří mateřídouče a ve škvírách tařici. Sama příroda si tam rozkládá ruinu pomalým temtem a konejšivě ji do sebe pojímá, zatímco ruina v ní nenápadně mizí jako mrtvé tělo velkého zvířete v lesní prsti uprostřed mládí.

Tady na Hartenbergu je to jiné. Froze tu zatím nevykonala významnou práci. Co tě všecky udeří do očí, je lidské tělo posledních deseti, patnácti let. V ponurém zachovalém zdívě zejí velké čerstvé rány. Uvolněná krytina se nepovaluje pod okapy, kam by se zastala prostým samospádem, ale je roztázena po nádvoří. Všude je znát činné působení jakési mladé destruktivní síly, a soudě podle nedopalků cigaret, provizorních ohnišť i lahvi s nevybělenými vinětami, též častou lidskou přítomnost. Ane, dnešní Hartenberg, to je i dílo mladých, stejně jako kdysi tzv. stavby mládeže, jenže tohle tady je nějak živelnější, spontánnější.

Dosud zachovalé stěny uvnitř paláce skýtají prostor novotverbě. V nejrozlehlejší síni sahají do výšky vzpažených rukou překvapivě výrazné kresby uhlím nebo černým značkovacem. Je to hold obecnitě až sadistické. Autorova invence se tím neurvale soustředila na samotné pochlaví, takřka ne pouhý dotek sliznic a průnik tělesných hmot. Ale to není to podstatné. Tím nejpozoruhodnějším jsou TVÁŘE postav. Náš figurálnista, zaměřený jinam, je odbyl, ale právě proto bezdékky vytvořil skutečné dílo: na žádném vycbrazení Posledního soudu či samotného pekla nenajdeš výstižnější vypodobnění lidské zapomenutosti, vydancsti a ztracenosti než jsou tyhle tváře zde, v té Altamiře západních Čech.

Pár kilometrů odruď leží okresní město s poetickým jménem Sokolov. Ach! Kde by se tady na té planině, tisněně skoro ze všech stran obrostly krátery povrchových dolů, vzali sekoli? Původní významy je záhadno sejméne zde, v té Šílabině od Chebu po Děčín, brát s rezervou. Vždyť Sokolov po pravdě ani není městem, stejně jako jím není Ostrov, Klášterec, Chomutov, Most atd. "Město" bylo odjakživa "místo", tedy velmi přesné s závazně stanovení určitého "tam a ne jinde", k němuž se

zaujalo také jakési "tak a nejinak". Život totiž časem dodal městu určitost jeho tvářnosti. Města se od sebe lišila nejen prostorovými součásticemi, ty byly podružné, ale svými individualitami, jimž i krajina poskytla jedinečný rámec.

Taky krajina zírá, drží se poč pluhem obrovského baldosera, její sutiny se ztrácejí v dýmu elektráren a také Sokolov v tomto rozpadajícím se ránci posyprává tváře města. Všechno v něm je zaměnitelné s čírkouiv nejinou z této proklaté končiny. Nějaká tvář mu jistě zůstane, neboť si ponechává hmotnou rozsažnost; koneckonců pořád nějak vypadá. Připomenou se ti však tváře ztracené v zámecké síni. Přichází na opojitost, která je vlastně samezřejmá, proto si jí moc nevšímal. Jakmile však na sebe upozorní, ohromí: to, co se tu cítehrává v řádu hmoty (zeminy, stromoví, zdíva...) nastává nějak i v řádu ducha, tedy i v lidských duších.

Vspomeneš-li na ty, kteří tu přicházejí na svět a vyrůstají, zatrneš! Jakým způsobem je to poznámenává? Co všechno jim to zastře a k čemu je to rakloní?

VI. LÁDKA A TVAR

Co teď tu zaraží nejvíce, je nelad, neřád. Vím, že existují domýšliví estéti a nemám rád elegantně oblečené Evropany nebo Severoameričany, ohraující nos nad kulatrami, které nemají ambice následovat civilizační vzory Západu. Neprotiví se mi zmatek balkánských tržišť ani chudoba polských vsí, protože tam i onde nacházím jiné věci hodné obdivu. Ale proč tady zesty nemají okraje, když je kdysi měly? Proč tu není poznat, kde končí staveniště nebo areál továrny či zemědělského velkozávodu a kde začíná pole nebo volná příroda, když jde po každé o zásadně různé věci?

Toto nerespektování mezi v řádu hmoty je provázeno nedbalostí i vči mezi v jiném řádu. Třeba vůči hranici mezi pořádnou prací a žlendirianstvím, mezi časem povinnosti a zahálkou, mezi neškodným a škodlivým účinkem exhalací, mezi ryzím projevem a předstíráním. Jedenu hranici je tu ovšem třeba respektovat se vši vážnosti. Tvoří ji drátěný zátrapas od soutoku Mcravy a Dunaje až po zášský výběžek, posílený maizoloveným vedením vysokého napětí.

Uprostřed městské i vesnické zástavby, na níž pozorné oko stále ještě objevuje znaky někdejší solidnosti, a to i na návazích a na námostech dokonce i v takovém Jáchymově, šet jehož dávné slívy se dnes zcela nerozpadl, objevíš pojednou dům, z něhož zbyla pouhá průčelí zed s nepravidelnými otvory po oknech a dveřích. A třeba jen kousek odtud dominuje monstrózní novostavba bez nejmenší stopy nějaké snahy respektovat původní ráz prostředí, až je to nákupní či zdravotní středisko nebo budova stranického sekretariátu.

Skupiny stromů či keřů uprostřed obcí želají na nedostatek péče a nezřídka skýtají záminku k tomu, aby se právě pod nimi zřídko smetla. Stejný osud potkává někdejší rezervoáry volné živé přírody v okraji obcí, remízky, rokliny, koryta potoků. Věci tu tedy ztrácejí neocáhu obcí, remízky, rokliny, koryta potoků. Věci tu tedy ztrácejí nejen své hranice, ale samu tvář. Přestávají vypovídat o tom, čím byly jen města, aby tím pak přestaly být docela. Nejen že tu města už nejsou městy, ale stejný osud stíhá i lidské role a vztahy, které si vnějškově podržely svá někdejší označení.

Nedostaneš, že je tomu tak i jinde. Ano, ale pozor: tady se s tím začalo nájediv. Jinde musela totalitní přeměna společnosti nejčírve rozbiti existující neformální vztahy; i když v tom měla značný úspěch, nepocítilo se jí to dodnes úplně. Tady se takové vztahy už od počátku nevytvářely. Lidé sem přicházeli jako dcery dobyté země. V soutěživém člověčství se může dařit klanovému souručenství, méně však nezíšnému přátelství nebo aspoň dobrému sousedství. Žiješ-li tu dál, nijdeš na to, ne tu lidem cosi chybí; jakoby tu probíhala nesrozumitelelná dlouhotrvající válka všech proti všem. Je tu také dost špiny; stává se dalším životem, který si počítá ty zbylé, zemi, vzduch i vodu.

Stávalo se tu ještě dlouho po válce, že Cikáni, předtím nomádi, byli nasazenování do stavení, určených pro usedlé obyvatelstvo. Za několik měsíců přidělený přibytek zplundrovali a šli jinam. Tento příklad budí PARS PRO TOTO, tehdyže tu chodí ve velkém. Lokální zdroje pospolitáho života zanikly s odchodem původních obyvatel. Ne proto, že to byli právě Němci, ale že byli původní, že tu byli doma a věděli, že své zděděné domovy zase předají potomkům. V nynějších podmírkách niveliace a odosobnění se tu totva vyskytne někdo, kdo by se stal svou příčinlivostí, nápaditostí a vkusem příkladem pro ty ostatní. Lidé jsou tu demoralizováni nejen tím, jak na sebe vzájemně působí, ale i fungováním nynější vrchnosti, která je přečevším odpovědná za devastaci životního prostředí přírodního i kulturního. Toto jim ovšem nesmí vadit. Věk jim to také po čase vadit přestalo, nic jiného nezbývalo.

Lidé i věci jsou tu pcdřizováni takovému uspořádání, jaké si žádá výrobní proces. Tvorba jiných vazeb je tu téměř heroismem. Kde se o ně lidé aktivně neusilují, zůstávají jejich vztahy pouhou juxtapozicí, vedlebylostí. Aci tak, jak je tomu mezi kufry a ranci v čekárně frekventovaného nádraží. Život v nejširším smyslu je tu ohrožen dvěma letálními procesy, jejichž výslednicí je tyž entropický stav: rozpadem a zkameněním. Ze obojího lze tušit nedostatek invence a pôče. To druhé je jen založené jí oklikou k temu, k čemu to prvé vede přímo. V řádu hodiny umožňuje tuto okliku neodpovědné a nezdrženlivé užívání železa a betonu jako zcela bezduchého materiálu, z něhož jsou tu o překot buďovány monumenty neosobnosti. V podobě sídlišť a jiných účelových staveb tu bují jako rakovina a jednou si tu zemi možná zcela vzdoumí.

Přemíra železa, betonu, chaosu a špiny navozuje starostlivou úvahu o čvou kosmologických principech - látce a tvaru. Tím, kdo vtiskuje tvar látky a jehož působení je látka schopna, je ochotna přijmout -- to je koneckonců duchovní akt. Dnešní pohraničí je místem bezuzdne vlády bezprizorné látky, zatímco tvar se vytrácí. Kam se podél jeho dárce a rušitel?

Z četných literárních děl, čerpajících inspiraci ze života poválečného pohraničí, je naprosté většina pouhým brakem. Tři z nich se tomu zcela vymykají. Prvním je novela Jaroslava Durycha "Boží duha", dokončená v roce 1955. Druhým je dílko Josefa Ježíčky "Kdo život náš je v jöli se svou boudí". Vzniklo teprve v době, kdy Durych už svou novelnu dokončil. Třetím jsou "Děti ráje" Jana Pelce, publikované nezávno v exilu. U Durycha se duch vzepře destrukci a obстоjí, U Ježíčky ještě zápolí, ale již je zemřlen protivníkovou přesilou. Pelcový text je otřesným svědectvím o jeho kapitulaci a demobilizaci.

VII. MĚSTO - NEMĚSTO

Kdybychom chtěli vyjádřit míru onoho neladu a neřádu pomocí houstnoucího odstínu též barvy, tedy způsobem, jakým kartografové znázorňují lidnatost nebo hloubku moří, pak by byl poměrně nejsvětliejším mísťem takové mapy pohraničí pás podél moravsko-rakouské hranice. O cosi sytější barvou bychom pokryli sever historické Moravy, tedy Šumpersko a Novojičínsko. Dalšímu stupni sytosti bychom přiřadili podhůří Šumavy, Krkonoš a Orlických hor. Ještě temnějším odstínenem by bylo třeba vyznačit bývalé rakouské Slezsko, vrchovinu Tepelskou a Doupovskou, Tachovsko, Českolipsko a nově osídlené části okresů Louny a Litoměřice. Nejtemnější pás by se táhl podél česko-saské hranice od Chebu po Liberec, a i v něm by bylo záhadno vyznačit několik prctáhlých zvláště temných ostrovů. Tam, kde se prostírá Mostecko, bychom mohli právom užít černé žuže.

Most získal jméno od skutečného mostu, který ve středověku vedl v těch místech přes říčku Bílinu, premenící v horách nad Jirkovem. I ona ztratila tvář. Dočkala se toho, že ji sevřeli dlouhým betonovým žlabem. Podle zbylých pařezů to ssi bývala šumná bystrina skrytá klenbou stromoví. Betonový žlab opouští přirozené koryto bývalé říčky a táhne se nezvyklými místy, aby voda mohla - plnit úkoly. Proto je často prázdný. Je to důmyslný mechanismus: když je vody někdy třeba neteče; když není třeba, teče. Panuje tu obecný nedostatek vody, proto většinou neteče.

Ubíráš-li se proti předpokládanému směru proudu, dojdeš sice do míst, kde je Bílina skutečně Bílinou, ale jako v nějaké zlomyslné pobádce platí i zde, že nesmíš pohledět kolem sebe nebo dokonce vzhůru. Neuposlechněš-li, spatříš, jak ti před očima umírá les. Smrky tady v údolí rezavějí a lze vidět i listy buků, popálených kyselým deštěm. Jsou to nicméně pořád ještě stromy. O něco výš se jako vykřičníky tyčí už jen odumřelé pahýly. Vystoupiš-li na hřeben, uvidíš už jen bitevní plán po prohraném boji, kde se netýčí nic. Vzpamatuješ se z prvního otřasu a zapátráš po obzoru, zda se tam někde přece jen nenajde nějaká oaza, ostrůvek naděje. Ne.

Toto je přírodní zázemí Mostecka. Podobná podívaná se ale připravuje už pod Klinovcem, odkud se toto nezvyklé pohřebiště táhne po západním úbočí Krušných hor a má namířeno přes Jizerské hory až ke Krkonoším. Začalo se s tím však přece jen na Mostecku. Ano, pohraničí je naší avantgardou. Předzvěstné projevy katastrofy se už objevují i v Orlických horách a dokonce až na Valašsku. Paát se o tom nesmí.

Nezbývá než zpět podél zaživa pohřbené Bíliny, pod vydrancovaný Červený Krádeč, kolem zpustlého lobkovického Jezeří; objeví se hladina dřínovské nádrže, v níž se zrcadlí mohutné kouřová clona. Za ní je Most. Už i z jeho jména jde trochu strach.

Před válkou to bylo nevlídné hornické městečko. Žilo tady kolem hodně Čechů, horníků. Fřečkali tu Hitlera, stejně jako jejich němečtí třídní bratří Beneše. Nacisté tu za války zřídili obrovskou chemickou na výrobu benzínu z hnědého uhlí. Stavěli ji váleční zajatci, hodně jich při tom pomřelo. Po válce došlo k dalšímu rozšíření průmyslové základny Mostecka. Jsou tu zásoby hnědého uhlí ještě na dvacet, třicet let. Už je to spíš hliná než uhlí, nadto ještě s vysokým obsahem síry. Přesto je to spíš hliná než uhlí, nadto ještě s vysokým obsahem síry. Přesto je bohužel stále významným energetickým zdrojem průmyslu v Podkrkonoší i jinde. Jedním z ekologických důsledků jeho využívání je

i lesní horu nesou na kopcích.

Původní Most v dětství historické části musel ustoupit skrývce uhlí - ne moje. Snad to nebyla tak velká škoda. Dnešní Most je OPUS NOVUM. Je tedy násilce řádním tvůrivých potencialit poválečné epochy v ryzí početbě. Určité potřeby lidí, kteří v něm dnes už bydlí, tvůrcové projektu ohledně respektovali. Uvážíme-li tyto respektované potřeby spolu s těmi, když zaspalovány nebyly, můžeme rekonstruovat ono skutečné pojatí slověka, jímž se "reálný socialismus" prakticky řídí. Nový Most je určen k bydlení, přičemž "bydlet" tu znamená přečkat dobu mezi dvěma pracovními směny.

Za jasné viditelnosti působí pohled na město z krušnohorských svahů i z Hněvina na opačné straně též velikolepě, asi jako pohled na velké vojenské ležení. Zdola je to jiné. Příobrná nákupní rozlehlych domovních bloků vidíme v mnoha městech včetně krajských metropoli i samotné Prahy. Tam si však historická jádra uchovala význam ohnisek společenského života. Bydlení na sídliště je v lycy spojeno se zánikem mnoha přirozených lidských vztahů. V onom gravitačním poli tradičního centra však mohou přetrvačně alespoň některé z těch, které činí město stále ještě městem. Tačy nic takového není; není kam tihnout a k čemu směřovat. Nový Most není útvarem, vyrostlým v průběhu organického vyvoje. Je-li vůbec organismem, pak zcela jistě bezobratlým. Rozrůstá se pod horami oběma směry v rozsáhlou aglomeraci, pojímající statisíce obyvatel. Její meze nelze určit. Uvážíme-li zdejší způsob života, kvalitu ovzduší, nedostatek vody, můžeme uzavřít: jde o experiment, jehož výsledek nedokáže nikdo předvídat.

I celé Mostecko je takovou bezobratlou bytostí. Její rozvětvený, ale primitivní nervový systém dokáže zajišťovat adaptaci pouze ze dne na den. Jejími buňkami jsou stroje plus lidé a životně důležitými orgány jsou hnědouhelné doly a lomy, úpravný uhlí, tepelné elektrárny a chemické závody. Ty ony určují rytmus životních pochodů bezobratlého těla. Automat funguje: cvak - probuzení obyvatelstva, cvak - přeprava do zaměstnání, cvak - začátek směny, cvak - povlak (nikoli každý den), vysoký obsah sulfidioxidu v ovzduší, je třeba zavřít okna a ze škol a z jesli nepustit děti ven, cvak - konec směny, cvak - start kuchynských sporáků, cvak - start televizorů, cvak - večerka.

Most je realizovanou futurologickou vizí naší země. Stal se orientačním bodem, něžitkem eko- i sociopsiologie. Alkoholismus, kriminalita, sebevraždnost, rozvodovost, porotovoat, nemocnoat, výskyt vrozených malformací - to jsou ukazatele, v nichž dobyl zemského prvenství. Své představy o setkání šicího stroje s deštníku, vymyšlené u kavárenského stolku, by tu André Breton spatřil uskutečněny v monumentálním měřítku. K novému Mostu přesunuli po kolejích z někdejšího centra děkan-ský chrám Panny Marie. Byl to technicky velmi náročný výkon. Velkorysé gesto? Těžko říci; mostecký mariánský chrám je zmiňován v příliš mnoha pojednáních o pozdní gotice. Stojí nyní poněkud stranou od sídlištěho masivu. Už bylo ohlášeno, že se stane koncertní a výstavní síní.

Jinde dc pohraničí lákaly po válce vyhlídky na vyšší sociální stav: na převzetí živnosti, seinské usedlosti či rodinného domku, na příslušnost k městské honoraci. Průmyslové Mostecko nic takového nabídnout nemohlo. Potřebovalo prostou pracovní sílu, jejíž majitele bylo nutno získat vyhlídkou vysokého výdělku. Natídká - zpravidla v podobě organizovaných náborů - působila nejvíce na lidi v nouzi, na mladé,

kteří neváčeli jak začít, ale i na ty, jímž nezbývalo než začít znova. Přízivá odezva nevyzrálého a nestabilizovaného lidského živlu na zvýhodněné materiální podmínky se však stává něčím na způsob posilovaného podmíněného reflexu. Automaticky brání revizi původních preferencí. Tak trochu je to i úmluva s čertem: dostat se odtud někomu jinam je svrchovaně obtížné. Proto nezbývá než se přizpůsobit, odnaučit se vnimat jednotvárnost vlastního životobytí i kvalitu životního prostředí včetně změcené krajiny kolem.

Jsou tu i lidé, kteří se tomu všemu nepoddávají a kteří si uchovali kritičnost, ba i tvořivost. Ti sem ovšem nepřišli za vidinou vysokého výdělku (často sem museli na "umístěnku"). Soli země je tu však málo. Většina utone v automatickém provozu. Proto tu vzniká volně řečený napětí. Nejde o nějaký neklid, který by byl předzvěstí revolučního varu. Na to tu mají ti zmanipulovení lidé k sobě příliš daleko. Napětí se projevuje zmíněnými neblahými statistickými ukazateli. Lze říci: větší bezuzdrost látky a menší pregnance tvaru. Proto je tu mimořádně významným činitelem policie, která má zřejmě i mimořádné pravomoci. Co si dovoluje zde, nedovoluje si zatím nikde jinde. Svědčí o tom i její řízný postup vůči disidentům, pokud se vyskytnou.

Nejhůře jsou na tom zdejší děti. V tom uniformním bludišti panelů se sice vyznají lépe, ale mají odtud kamkoliv strašně daleko. Nemí tu pro ně uchystán či ponechán žádný koutek, žádné útočiště, nic, co by vycházelo vstříc jejich představivosti a podnikavosti, jejich snům. Jakmile povyrostou, pokusí se některé z nich - a bude jich stále více - si toto všechno vytvořit. A počerá se jim to. Naučí se dobývat z alagonu kodein, ze solutanu pervitin, opatří si injekční stříkačky - a cesta z labiryntu panelového světa do luthauzu srdce je otevřena!

VIII. PŘÍRODA JAKSI NEPŘEROZENÁ

Ven, do přírody, to je směr, jímž se už několik generací pokouší unikat nepříjemnému působení města resp. průmyslové civilizace. Před dvěma, třemi desetiletími se lidé jezdili nadýchat čerstvého vzduchu, pojist čerstvé zeleniny atd. Tento důvod odpadl: sulfity, nitrity, fosfáty a organické sloučeniny olova jsou dnes vždyprávomné a neubránily se jim ani lesní studánky v horách. Na venkov lze dnes tedy jezdit už jen z psychohygienických důvodů.

Některá místa v pohraničí si dodnes uchovala svůj půvab; horské oblasti Šumavy především. Do těch nejpozoruhodnějších je však dnes vstup zakázán, aby skad někoho nenapadlo prodírat se znětí drátů o vysokém napětí na té nejskutečnější hranici současnosti. Nu dobrá, řekneš si smíšlivě, třeba tato karanténa šumavské přírody prospěje a jednou, až dráty nebudu, se budeme radovat z její zachovalosti. - Také v Jeseníkách a v Orlických horách lze najít končiny, které dosud okouzlují svou krásou. Jinde je však třeba ji aktivně vyhledávat, nejlépe osvojíme-li si umění tzv. tunelového pohledu. Tak si ostatně počínají fotografové-krajináři, předkládající nám zdařilá díla, jejichž obsahem je právě to, co se jim vešlo do hledáčku. I toto málo však potěší, protože tu valně přibývá toho, co tě odpudí nebo rozesmutní. Aniž to vše, zdědili jsme po předcích estetický cit pro kulturní krajinu, tedy pro společné dílo lidské tvořivosti a spontaneity přírody. Zárazí-li této něco, je to zpravidla proto, že tato kultivovaná symbioza buď zanikla, anebo se změnila v bezohledný parazitismus.

Sudetoněmecký venkov, zejména ten podhorský, musel mít své pohraniční kouzlo. Vlídí tu hrázděný selský dům, reprezentant lidové architektury Západu. Takovým způsobem se stavělo v Anglii, Francii, Německu a jak vidno i v českém pobraničí. Mnohá z těch stavení stojí o smotě, což svědčí o schopnosti jejich návštěvníků obstarávat v drsných podmínkách na vlastní pěst. J nejednoho tě zaujme jeho rozlehlost, důkladnost i sloopy po někdejší vybevenosti. Zřejmě tu hospodářství prosperovalo. Prátem tu neuvidiš žádná pole, jen lada, nanejvýš pastviny. Pokud tu pole bývala, nesyla ani moc výdatná. Nezbývá než soudit, že původní obyvatelé byli pracovití a že se v zemědělství vyznali.

Z těch kdo sem po nich po válce přišli, měli snad mnozí dobré využití, hospodařit však uměl málokdo. Dobří hospodáři své grunty neopouštěli, to dá rozum. Sem přicházeli většinou nemajetní a nezkušení. Pokud z nich někdo talent, vzaly mu zanedlouho výhledky kolektivizace ohnut a on odešel, nic ho tu nepoutalo. Kolektivizace tu probíhala poměrně hladce. Pro novopečené hospodáře, kteří si nevěděli rady, byla vlastně východiskem řešení. Výnosy však nezvýšila. Proto musela být jednotná zemědělská družstva nejednou postátněna, scučasně však i sloužena v čbrovské velkostatky, které pokryly rozlohou svých polností nezřídka celý okres. Takový státní podnik změnil zemědělce v námezdi dělníky s potlačí v nich interný vztah k příroze, k přírodě a krajinně, o lokálních monumentech minulosti ani nemluvě. Chce totiž - podobně jako podírušných horáků doly a chemičky - vytráskat ze země co nejvíce. V krajině se začnou objevovat monstra ze železa a z betonu, cesty pozbudou svých okrajů, dokonce zůstanou úseky cest, které už nevedou cokoli dál; hranice i tvářnost někdejších společných výtvorů člověka s přírodou se vytváří...

V posledních dvou desetiletích pochází pohraničních nor znova oslavá: stává se cílovou etapou stále masovějšího dočasného útoku městského obyvatelstva z nehostinných míst trvalého bydliště. Ríkáme tomu jevu "chalupářství". Dnes se s ním setkáváme i ve vnitrozemí, protože i tam se venkov postupně vylidňuje, ale pohraničí bylo i v tomto ohledu předvojem. Lidé z měst tu začali za nevelkou částku vykupovat opuštědu předvojem. Lidé z měst tu začali za nevelkou částku vykupovat opuštědu předvojem. Lidé z měst tu začali za nevelkou částku vykupovat opuštědu předvojem. Lidé z měst tu začali za nevelkou částku vykupovat opuštědu předvojem. Renovované chalupy zpravidla ovládne celou dlouhou kapitolu života rodiny a pohlti vnsčnou část jejich příjmu, zejména jsou-li noví majitelé odkázani na svůj legální plet. Vůle uriknout ze všednosti do něčeho, co skýtá aspoň zdání privátního světa a kde je klid, je však natolik mocná, že se nezastaví ani před nezbytností dlouhodobého odříkání.

O tzv. odčizení moderního člověka jsme toho slyšeli už hodně. Nedovedu v tomto ohledu srovnat poměry v současné parlamentní demokracii s tím, co znám z vlastní zkušenosti. Žekl bych, že nás svět, a nímž ještě vstoupit v důvěrný styk a v němž lze bez strachu jednat, je podstatně užší. Ano, všichni se tu bojíme, všichni musíme dát pozor. Je to popuzující, denigrující, vyčerpávající; chce se z toho ven, aspoň na chvíli. Proto ty dlouhé kolony desetitisíců aut na pražských výpadových kádach každý pátek, proto ty neúměrné investice do renovace a úpravy stavení vzdálených někdy až dvě stovky kilometrů. Chalupáři je totiž pokusem o sebezáchovu.

Jeho výsledky jsou však mnohoznačné. Ke jím nesporně získal, byly chalupy, aspoň některé. Nezřídka tu v pohraničí narazíš na obdivuhodně vystavěný hrázděný dům, někdejší statek, mlýn či hájovnu, které by

jinak dávno zpustly. Stává se však, že o pár desítek či stovek metrů napříč na jiné stavení, žalostně zbledované, a to zcela nedávno. Hned tý je jasné, neží úkor byla ta první chalupa zrenovována. I velmi pečlivě upravená chalupa bývá parazitem na nejbližším okolí. Však také hned za hranicí jejího pozemku. Začíná džungle pleveleňích rostlin, která pak na sklonku podzimu odhaňuje smetiště, zakryvané během léta listevinou. Odhazená stará kána, nezusítkovatelné zemědělské odpadky i vyrazené pneumatiky vypovídají o tom, že chalupářská iniciativa tu formuje létku jen ve velmi omezeném rozsahu.

Sem tam objevíš i několik zachráněných chalup, dokonce i celou vesnici. Vyjimečně lze pozorovat i snahu o činnou jednotu pospolostti. Podaří se to málokdy. Tyto nevodorové kolonie cítí jíž na svá dny v týdnu; jejich okolí pozbylo někdejší důležitosti. Nemůže tu vzniknout skutečná obec. Nelze se divit: sváteční obyvatelé jsou tu na dočasném povoleném útěku. Někdo každý z nich utíká odjinud. Ano, utíkají před týmž, ale ráději o tom nechtějí moc vědět. Utíkají před monstrózním totalitním mechanismem, dc něhož jsou nedobrovolně instalováni jako součástky, ale musí se zase navracet tam, odkud utekli a nějak to tam vydržet. Jejich dočasný azyl je nákladně pěstovaným exteritoriem neutěšeného příbytku kdesi daleko, není však jejich skutečným světem. Má svá rizika; může se snadno stát fetišem. Podobá se manželské revěře. Podvojný život, kdy se v každém z oddělených a neplných světů cítí důležitého zanebdívá, brání člověku v tom, aby objevil svůj skutečný svět v jeho celistvosti a aby v něm obstál jako jednolitá bytost.

Kromě průmyslových exhalací, robustního parazitismu státních statků i toho subtilnějšího chalupářství vidíme v pohraničí i jiné nepravosti. Velmi nesetrně si tu počínají lesní závady. Jejich stroje nejsou dimenzovány na číří lesních cest a valí se tedy cesta necesta. Stahováním poražených stromů smykem vznikají v lesích průrvy jako po ničivé povodni. Objektivní údaje o těžbě dřeva a výsadbě nejsou zveřejňovány, každý však ví, že nezpracované dřevo je jedním ze zbyvajících exportních artiklů této kdysi převážně průmyslové země a že lesních ploch ubývá. - Na Českolipsku řádí uranová horník. Uran, ne jehož vyšerpání se všichni upřímlí těším, se tam dobývá ze sedimentovaných hornin v podzemních kavrnách pomocí kyseliny sírové. Odvážejí se ho Rusové, zatímco kyselina tam zůstává a vytváří své vlastní drenáž, proniká podložím a otravuje povodí řeky Ploučnice. Bezohledně si tu vedou i vojenské objekty, rekreační volkopodniky, stavitele údolních přehrádek a nezbytné komunikaci všech těchto zařízení.

Zdá se, že odkaz na světovou ekologickou krizi (na energetickou krizi, na krizi rodiny...) funguje u nás paradoxně: nevyvolává znepokojení, ale působí úlevu. Zvěčnuje totiž příčiny krize a přičítá následky důstavně působícím nimolidským silám, jimž nelze čelit. Pak ovšem není třeba se tolík trápit špatným svědomím.

A tak i naši ekologové, geologové, hydrologové, hygienici varují, piší důvěrné zprávy (které nesmí být publikovány), vláda zajistí o všem ví, ale politický systém musí být zachován a životní úroveň pokud možno též. Proto i nadále platí, že je nutno získat ze země, co se dá. I kdyby měla být "sedřena na kostru". Tom měkkou, bezbranou tkání je tu, zdá se, již biosféra jako celek. A kostrou? Jen bude nejspíše obnažená zemská kůra.

IX. ZNAMENÍ VĚCÍ PRVNÍCH I POSLEDNÍCH

Před pár lety jsem na svých toulkách po hranicích zašel o velikonoční neděli do dosud neopuštěného kostela. Ve vývěsce byl rozpis svátečních mší česky i německy. Kostely nejzápadnějším Čech jsou dnes jediným místem, kde se užívá obou "zemských jazyků", jak se říkávalo. Též neměly již "něz recitovat jednotlivé části střídavě. Bylo nás tam i s ním šest, z toho čtyři staršeny. Dvě z nich pokaždé reagovaly na českou recitaci, dvě na německou. Seděly v řadě vedle sebe. V chrámové lodi se jejich hlásky ztrácely stejně jako pára vystupující z úst. Při Modlitbě Páně přišla na řadu němčina. Abych ty dvě posílil, začal jsem se poprvé v životě modlit nahlas německy. Když jsme všichni čtyři říkali slova "... und vergib uns unsere Schuld, wie vergeben unseren Schuldigern", sula se jedna z žen v epileptickém záchvatu na zem. "Das Vaterunser" se ze nás domodlil kněz sám. Pak jsem se od něho dověděl: dvě ženy byly rodačky, sudetské Němky, jedna rumunská Slovenka a jedna, epileptička, volynská Češka. Víc lidí mu sem nechodivá. Sám musí v neděli a ve svátek objet pět farních kostelů. Jinam mu chodí asi tolik lidí, co tady možná trochu více...

V letech 1945 až 1948 se v pohraničí podařilo obnovit církevní správu ve městech a ve větších obcích, kde se pak vytvořila i skrovna ohniska liturgického života. Protože sudetoněmecké obyvatelstvo bylo převážně alespoň formálně katolické, patřila převážná většina "nemovitostí" katolické církvi a bylo na ní, aby se ujala opuštěného jnění. Nestačila na to personálně ani materiálně. Poválečnou pozemkovou reformu přišla o možnosti zemědělského podnikání. Jejímu duchovnímu tráberí to jistě prospělo, byla tím však zbavena i zdroje příjmu. Důsledky se dostavily záhy: netýlo prostředků na provádění oprav. Péči o chrámy a sakrální monumenty převzal stát. Po válce neoplýval prostředky ani on. Když se komunisté v roce 1948 chopili moci, měli jiné starosti. Pouze o objekty, jimž byla oficiálně přiznána umělecká hodnota (a tohoto ocenění se zdaleka nedostalo všem, které si toho zasloužily), se směl starat Úřad památkové péče. Je to státně dotovaná instituce; očnou-li se její snahy v rozporu s tím, co je politickými orgány prohlášeno za "celospolečenský zájem", je zcela bezmocná.

Podle nové ideologie mělo náboženství, "opium lidu", v tzv. beztránní společnosti zaniknout. Představitelé vítězné moci se však pro jistotu rozhodli, že mu ke kryženemu zániku pomohou. Kromě jiných druhů perzekuce nastalo i celostátní pronásledování církve a potlačování náboženství. Pozice, které v pohraničí zaujala katolická církev po válce, nebyly nikak valné. Po roce 1948 je už jen ztrácela. V ovzduší perzekuce a protináboženské propagandy začali lidé příslušnost k viditelné církvi tajit a posléze se od ní odvraceli. Pokud duchovní správce pozbyl státního souhlasu neto když zemřel, většinou už nebyl nahrazen novým. Začalo přibývat mrtvých farností i opuštěných chrámů a přibývá jich dosud, především v méně zalidněných oblastech, ale nejen tam. Chátrají i kostely, které dosud fungují. Mladá generace tu již téměř po čtyři desetiletí vyrůstá bez náboženské výchovy. Skoro všichni tu nají k výtvorům sakrální architektury asi takový vztah, jako arabskí domorodci na středomořském pobřeží k pozůstatkům římské antiky nebo k troskám křížákův hradů.

To všechno ovšem není jen dílem poválečné doby. Již převažující

tendance českého národního obrození byla ateisticko-liberalistická. Řím i Vídeň byly pokládány za nepřátele češství. Tento protináboženský a zejména protikatolický ostěn vyhrctila především mladočeská nacionalistická politika v devadesátých letech minulého století; všechny pozdější politické proudy, které se tak či onak hlásily k myšlence "pokroku", v jejím díle pokračovaly. Nejinak si počínala i česká kultura a osvěta, uvážme-li zejména působení učitelstva. Tak se stalo, že český národ, z formálního hlediska ještě nedávno většinově katolický, již dříve nábožensky zhostejněl. Na významovou spojitost náboženství, RFLIGIO, s RF-LIGER, se znovunavázáním spojení se zdrojem bytí, se zapomnělo. Už dložno pokládá většina lidí u nás za náboženství jen to, o čem psával katechismus pro žáctvo základních škol. Komunistická protináboženská propaganda po válce a zejména po roce 1948 tedy vstoupila na půdu připravenou předem.

K chystanému vyhnání Němců vyslovila katolická církev už v roce 1945 své opatrné výhrady k církvě evangelické dokonce rozhodný nesouhlas. Alespoň tím způsobem bylo dánno na srozuměnou, že se "odsun" příčí křesťanskému názoru i citení. Nutno říci, že po vyhnání původních obyvatel upřímní křesťané do pohraničí zrovna nespěchali.

A tak procházíš končinami, které i s tvým krajem spojovala před jednou, dvěma, třemi stovkami let společná barokní kultura, pod jejíž záštitou bys se i tady mohl cítit alespoň trochu jako doma (a byl bys tomu rád), ale nemůžeš. Dílo zkázy je příliš deprimující.

V pásmu podle bavorského pomezí vyhodila branná moc do povětrí celé desítky kostelů. Snad aby nebyly úkrytem utečencům, kteří se chystají přes tu jedinou opravdu důležitou hranici. V Toužimi na Karlovarsku takto naložili s gotickým kostelem, na jehož místě zřídili dětské hřiště. Kolik je dalších, zmizelých bez stopy, to se už nedovíš. Kdopak z místních lidí by se s tím svěřoval neznámému návštěvníkovi? Nalehavěji ostatně působí memento kostelů, které dosud stojí, ale jecu prázdné, zchátralé, rozustořené a zhanobené...

Z Božích muk v polích a z křížů i cest zbyvají většinou pouhé podstavce. Ty mladší, co tu už vyrostli, ani nenapadne, k čemu tu předtím byly. Stejně tak nepřijdou na to, že dvojice staletých lip s korunami do neba zakleslými tu ještě nedávno chránila krucifix, po němž dnes už nezbylo ani panátky.

K cestám, které vedou odnikud nikam, patří i cesta Křížová. Z jejich čtrnácti kaplí se zpravidla shledáš jen s několika a už se nedovíš, jsou-li to ty první, prostřední nebo poslední. Někdy objevíš jedinou. Ze je to ona, poznáš podle zanikajícího pahýlu její družky opadál - a pak už podle nicého. Tam, kde býval obraz, vidíš jen zvětralé zdí - Pojednou zjistíš, že drsné plochy stavebního kamene, škvíry a pukliny, dávají cosi zrát. Je to cosi prastarého, prazákladního; jako výkrik.

Svatojánský kult tu býval stejně živý jako kdysi ve vnitrozemí. Světecovy sochy ne návsích a nad potoky jsou tu dnes znetvořené a lzeckdy z nich zbyvá pouze torzo do výše kolen s barokně rozevlátým lemem kanovnického pláště. Tak jako u nás, obdivovali předtím i tady barokní legendu, místo aby se zaučeli na tím, co lze historicky dokázat. Přitom Jan z Nepomuku by nám mohl být jako obhájce církve proti pánské svárci právě dnes obzvláště blízký.

V horách nad Jáchymovem stával kapucínský klášter Mariánská. Po dvaceti ročníkům to tam vysídlili a po devětačtyřicátém znova založili, ale a široka tam sváželi řeholníky, neboť během jediné noci u nás přestaly klášterní komunity existovat. Mariánská se stala "koncentračním klášterem". Mnichy pak rozvezli bůhví kam a Mariánská se konečně stala koncentračním táborem. V zemi právě spustili mešinérii politických procesů a jejich oběti měly na Jáchymovsku dobyvat uran. Bývalý klášter už prostrové nestačil. Muklové nejprve vy stavěli lágy přizemních baráků. Ty kolem Mariánské se jmenuovaly - a místa po jejich zrušení jsou na turistických mapách pojmenována dodnes - "Svornost", "Rovnost", "Pratrství". Doba si žádala nových ctností a zdejší lágy pojmenovali po těch, které vyhlásila první z novodobých revoluci. Jen ta "volnost" se jaksi nehodila.

Spojitost dění v řádu hmoty i v řádu ducha zůstala zachována. Mízeli lidé, musel zmizet i klášter. Dnes po něm nezůstal kámen na kameni; zmizely dokonce i ty kameny. Jsou tam v okolí dva tři lidé, kteří se domnívají, že tuší - každý jinak - kde klášter vlastně stával. V okolních lesích objevíš opuštěná monstru ze železa a betonu. Jsou to drtiče rudy, uranové mlýny, o nichž se lecos dozvíš ze vzpomínání těch, kteří te všechno přežili.

Křesťanská archeologie českých zemí - tak by se mohlo nazývat jedno speciální odvětví historických věd budoucnosti. V našem pohraničí se lze věnovat jeho praktickému pěstování už dnes. Napadne tě, že podobným způsobem byly u nás "antikovány" o něco málo dříve - židovské synagogy. Mnohé naše město či městečko mělo svou nevelikou židovskou obec, jejíž příslušníci byli také "odsunuti". Podniky, živnosti, domy a byty byly "arizovány". Na sedmdesát tisíc českých Židů se nevrátilo z nacistických koncentráků. Zbyly jen hřbitovky jejich předků, o něž se nemá kdo starat a kde se mezi náhrobky s nesrozumitelným písmem vinou pěšiny, vyšlapané hrajícími si dětmi.

Sudetoněmecké hřbitovy na nás působí jinak. Pojdou jí se našim a ještě dnes se můžeš dočítat, že tu odpočívá tatínek, maminka nebo synek zemřelý ještě v předškolním věku. Ač jsme v oblasti seijsnického klimatu, vypadají jako po zemětřesení. Vím dokonce o jednom, který jistého jara zmizel. Prý jej navštěvovali západoněmečtí turisté a fotografovali. Nástroj představitel státní moci byl shora upozorněn, rozhodl - a hřbitov byl "rozprostřán": záivo rozebráno, použitelný materiál odvezen a nepoužitelný roztahán po okolních návrších, nastrikán do kroví apod. Fotografovat není co. Důležitými směřovacemi zdejšího životu jsou minc jiné i tyto: "aby nebylo vidět, že..." a "aby se zdálo, že...". Putování po osiřelých hřbitovech ti umožní podívanou, která je kvintessencí všeho toho, co je v těchto končinách k vidění. Kolik a jakého zla je možno se dočkat tam, kde není respektu k majestátu smrti? Jak se povede národu, který nechá své svatyně zpustnout a nemá v úctě poslední, tím méně první věci člověka?

X. TÍM HJŘ PRO FAKTA - A PŘECE SE TOČÍ

"Pole bula", kdy měl být vlastně začátek nového věku. Stává se, že lidé začínají znova a mají za to, že lépe. Ale skutečnost tomu není po každé nápomocna. Život i dějiny běží po svém a lidoké záměry dosahují cíle jen tehdy, chodují-li se s rádem věcí, který nikdy není očividný, neboť příšší vekrytu. "Všechno má určenou chvíli a veškeré dění pod

nebem svůj čas... ", připomíná Kohlelet a má přítom na mysli nikoli čas, nýbrž řád. Shodu si nelze předem pojistit. Neocasane-li všecky, dopadne všechno jinak. To není fatalismus. I novověké ľeširky Fantařov věští německých a českých skýtají spoustu příkladů nedodržených slibů. "Co irá! - Půjde to!" - slibovalé první z moderních revolucí. Nejdlejšíes- von ne tak, jak záměr předpokládal.

Ani současné osudy našeho pohraničí nelze odvyslet od těch východních předsevzetí, nedbažících skrytého rádu dění. Při vší rozsáhlosti a důležitosti dění pohnutek jsme sledovali dvojí cíl. Jeden byl "národní", druhý "socialistický". Ve vnitrozemí jsme toho prvého abali množstvem v politickém období splynuly v podivný amalgám. I my jsme se řili o "komunistických boženstvích", o čistě českých Čechách a o spravedlivém společenském aranžování. Obojí sen se vyplnil - ale všechno je jinak.

Stává se, že si někdo usmyslí přimět běh věci k poslušnosti začít vychovávat novou metodou, pěstovat nezvyklou plodinu, anebo jen znamená ještě nějaký starý nápis. Věci však vzderují a jejich běh života si nakonec prosadí svou. Živá příroda i lidská přirozenost se vzepřou a starý nápis po čase opět vystoupí. Někdy bývá jediným výsledkem takového počínání spoušť.

Pohraničí je naší experimentální číslncu, naší zkoušebnou i aranžovnou. Kdosi před časem vystíhl, že je paradigmou, tím, na čem je to podstatné dobré vidět. Je místem, kde bylo nejdříve s neúplněji realizovaná naše utopie, národní i socialistická. Je však i místem, kde se v kontrastním osvětlení ukazuje, které naše projekty byly alibi a které nikoli. Údaje, které tato neúprosné zkoušebny předkladají, se nechce oříznout – však je i aranžovnou, kde se dělá všechno možné, aby nebyly čitelné. Překrytý nápis však vystupuje znevě.

Noví osadníci sem přicházeli s pacitem - mnozí i v dohře výro -
- že se podílejí na výkonu dějinné spravedlnosti. Celonárodní povst -
né násdění jim v tom dávalo za pravdu. Ve volbách v roce 1946 dalo v
českých zemích na čtyřicet procent voličů svůj hlas komunistické
straně. V pohraničí to byla vysoce nadpoloviční většina. Právě se
tady o něm, že je "prvním pásem českých zemí". Budovatelé kampaně
jedna za druhou přesvědčovaly, že toto "konečné řešení" je to pravé

Oficiální upozorňování na německý (nyní jiz zapadlý) "šismus" tu pochopitelně působí víc než jinde. Přesto se v sedesátých letech objevují zrnka pravdy stále častěji. I obecné povědomí národa začíná konečně vnímat pochvalucí s jeho neduhy jako problém který nelze pouze lokální, ale týká se všech. V roce 1968 dochází k otevřené diskusi o ekologické situaci západních Čech a poprvé je veřejně zpo- chytněna mrvná stránka "odaunu" sudetských Němců.

Po sovětské intervenci veřejné diskuse končí. Pojde o významnou skupinu historiků zejména v disidentských kruzích. V roce 1977 slovenský historik kresťanského vyznání

jící se pseudonymem DANUJUS, což odsoudil vyhnaní Českých Němců. Poukázal i na to, jak jsou jim poznámení ti kdo je prováděl, kdo je schvalovali a kdo se proti němu nechal. Jjal se bělavého všeobecného způsobem velmi osobním: „...na Podkarského chalupu a byl tak očitým svědkem známý kousek Čech-Komu i v exilu něž živý obles. Podnítil i pokus o revizi československého jazykového systému národa (např. BOHUSLAV STANOVÍČEK v odstavu Němci z Československa, 1979).“ Tento kres probíhá zatím jen mezi nekonformními intelektuály a v exilu. Raciální propaganda se už však vrátíla k tvrdým tendencím posledních let.

Pohraničí zůstává i následné zkusebnou a uranžovou. Zkonáška pravidly už prohíná před očima. Před zřejmým svědectvím ekologie a sociopatologie není soudné je zavírat. Karirování je nedalejší svědce a únavě. Zpovídchnělo „Světu“, teď novětěvníkům ze zahraničí, potenciálním spolutvůrcům tamějšího veřejného mínění, jaci určeny jednoulivé sčisticke výkony. Například v Horní Plané byl restaurován rodný dům Adalberta Stiftera. Ale jeho dílu je přítom věnována zcela nepatrné pozornost, jeho osobnosti žádouá. V cestovních prosppektech a obrazových monografiích s vícejazyčným textem však najde doměk své uplatnění. Podobných příkladů by bylo možné uvést celou řadu. Podniky tohoto druhu jaksi neladí s tím vědomím, co se děje kolem. Toho, kdo se vyzná v žádě uskutečňované dialektice postavené z hlavy na nohy, to nemusí zaskočit, ale cizinec to často neposíří hned.

Domácím jsou určeny akce sirokého záběru na způsob kouřové čidy. Znepokojujivé údaje se nesmí publikovat a žertí se v oblasti jsou na mapách stále vyznačovány zelenou barvou. V končinách nejvíce zanadaných přírodní i kulturní devastací najdeš snad největší nakupení devocionálů současnosti. Nikde jinde neexistuje taková hustota pěticípých hvězd, nápisů blásajících světlost záříku a červené načerněných plach. - Únava je však oboustranná.

Některé otázky, které byly v nedávné minulosti aktuální, svou nálehavost ztratily. Platí to i o těch, které byly probuzeny napětím v česko-německém vztahu. I v pohraničí jsou protiněmecké postoje živé už jen u těch, kdo se přicházeli jako dospělí lidé. Ti, kdo byli tehdy dětmi, kde se tu narodili nebo přišli později, nemají takovou osobní zkušenost, která by je živila. Ane, jsou přístupni nejistotám, protože tu nají koneckonců domov; právě na ně přiležitostě zapůsobí oficiální propaganda, když uderí na „revanšistickou“ strunu. Sami však mají sklon se česko-německou problematikou nezájmem, „vytěsnit ji“. To není únava; to je odstupem, který nám zjevnáva milostný čas.

Únava působí jinde. Projevuje se, když se chceme ptát sami sebe, kdo jsme, v jaké jsme situaci a jak čelí. Kdo si kvůli pravil, že lživost zkazi toho, kdo ji užívá, číživ než porazí toho, proti komu je namířena. Z hlediska dlouhodobé česové perspektivy to platí. Obávám se však, že těch poražených je už hodně. Podařilo se tu zapřít celou staletí. Ztráta vědomí kontinuity čejin vlastního národa (zde v pohraničí i vlastního rodu) tu přeměnila ve ztrátu vědcům souvislosti a smyslu vlastního jedinečného života.

Nedáje buď zítřek. Posun o sebečlamu k deziluzi, jaký zaznamenávají dnešní desetileté generace celého národa, může zamílit a pokrýt dál, k pravdě. Co všechno ale bude ještě dopustěno, to bude nutné podstoupit, než se tak stane?

XII. OBKLÍČENÍ

Kdo je dnes v pohřební domě a nechce zahodit flánu do láta, ten musí všechno kleclem sebe přijmít tak, jak to je, jinak by se všemřil. Ze sebezáchranných důvodů se musí oprostít od nejednou svýslosti, kterou se jinde osvědčuje, ale tady je neužitečná. Lpět na ní by tu bylo už jen sentimentalitu. (sída tvorivá činnost - od péče o evenci, vzdoru, ví po odpovídajoucí výchovu - je tu totiž vzdorevná).

Těžké by se tu mohly zrodit a užrát básník světlych stránek tivota. Ani syntéza to není právo. Jen by také, když tu vše zneškodní a vše se rozpadá! Zato je tu příležitost překonat rozpaky a vratit se do hlutin noci. Ces od cesu se mezi Chebem a Libercem vrlíbí malý divadelní soubor který překvapí troufalými sondážemi, jež nelze charakterizovat jinak než jako "demytologizaci". Nezrikl samopisem; první podnět dal často kumštýš, kterého vyštváli z Prahy. Ale je to jev příznačný pro tuto konciuru, v jiných českých krajích nemyslitelný. Podobně se to má i s výtvarníky, kteří tu užrávali. Jakkoli rozměritá byla jejich východiska, společným jmenovatelem jejich tvorby se stala oproštěnost a sevřenosť výrazu tlumčícího cosi, co bylo inspirováno takřka rentgenovým vnímáním hlubší architektury věcí.

V končinách, které jsme na pomyslné mapě vyznačili nejtemnějšími odstíny, existuje náboženský život způsobem, s jeným se jinde mne tukneseckáš. V katakombálnických podmínkách se udržují živé komunity katholické evangelické i jehovistické. Jsou tu tajné řeholní dcery i začlenění seckáři stupenského letničního hnutí. V té zdejší zbožnosti je cosi zavile ožividlného. Však také titc neúplastní MILITES DOMINI působí, co chvíli lavice obžalovaných v soudních síních. A pak i kriminálky. Přitom se netěší žádné zvláštní solidaritě svého okolí. Jejich život je obecně pokládán za bláznovství a zeptáš-li se na ně těch, kteří s nimi své osudy nespoují (a je jich tu neprostá většina), odpoví ti pekřením ramen a zrůstem neporozumění.

Frontálně se tu utkávají síly, jejichž střetnutí není tištěno židními nározníky. I zběžnému pohledu je zřejmé, že počty na obou stranách nejsou zdaleka vyrovnané, naopak: síly destrukce mají nikoli několika násobnou, nýbrž několikařádovou převahu nad silami vzdoru. Situace vzdružujících je nezáviděná. Jejich rezptylénci kloučky se brání vzdoru obklepeny ovesbnou a lhostejnou masou. Připomínají hrstku obránců uprostřed spousty nikoli padlých, nýbrž těch, kdo byli likvidováni ještě dřív než je většina napadlo chopit se zbraně. Znepokojí tě plynulý přechod mezi heroismem a patologii: je-li vzdor netvůrcí, příliš světlavý a nepočítá-li s milostí, zavede vbrzku až na dno, odkud už nění kam klesnout.

Obklíčenost se tu stala jedním ze základních rysů situovanosti člověka ve světě. Je to překvapivé, zdánlivě neologické, ale nepopiratelné: stejným způsobem lze charakterizovat situaci národa jako celku, což dým pásem "pohraničí" jsme přivedli své vlastní obklíčení. Vytvořila dým pásem "pohraničí" jsme přivedli své vlastní obklíčení. Vytvořila se tu "země nikoho", v níž se nechalost v tom širším a hlubším smyslu stala zvykem a odkud se sponět rozšířila jako choroba po celé zemi. I na aranžovacost jsme si tady zvykli nejdřív. Vyhánění českých Němců bylo prvním činem jímž jsme souhlasili s bezprávím - a po něm následovaly další...

Totalitní prestavba našeho národního společenství měla v pohraničí volnější prostor, protože s výměnou původních obyvatel zanikla i přirozená rezistence, jejímž zdroje jsou tradice, spjatost s domovem, neformální lidské vztahy a ocejené mravy a kulturní hodnoty. Stojí za zmínu, že právě v pohraničí si vysloužili ostruhy mnozí z vládnoucích; zde se naučili "vládnout", zde se stali "lidmi zvláštního rážení".

Tím nechci říct, že obklíčení, které jsme si takto sami způsobili, je jedinou přičinou naší soudobé bidy. Zatěžuje nás však jako břemeno. Jeden z našich "sanizdatových" autorů před časem napsal: "Čas vše překlenul. Učinil tak ale s překvapivou zálužností: Pohraničí se neprizpůsobilo vnitrozemí, ale právě naopak... "Podstatného pokroku v tomto vzájemném sbližování a připodobňování bylo dosaženo zejména v posledních patnácti letech. Jsi-li syt těho neutěšeného bloudění pohraničím a zavítáš-li do vnitrozemí, co uvidíš? Uvidíš všechno to, co jsi viděl tam. Rozlišování už nemá smysl. Jen lesy se dosud drží, ale není jisté, jak dlouho ještě. Přiznávám otevřeně, byť nerad: pojď se o svůj národ.

SVATÝ VÁCLAVE, VÉVODO ČESKÉ ZEMĚ...

XII. GO DAL?

Konal jsem před lety pěší túru napříč Jeseníky; krajem, kde se před válkou mluvilo německy. Podle nedávno vydané turistické mapy měl v lesích nad Zlatými Horami poutní kostel Panny Marie Pomocné. Nechal jsem se vést značkou údolní zaříznutými do vyasýchých bučin až k cíli. Kostel tam nebyl. Ano, bylo tam místo, kde by mohl být, jako obrovské lůžko po vyloupnutém jádru, ale nebyl tam. Šel jsem vůbec správně? Skrábal jsem se nahoru, ažkdy se porozhlédl, a v tom jsem ho našel. Tady, támhle a zase o kus dál. Po lese se povaleovaly kuzy zdíva a omítka dosud zdobenou ornamenty a nápisy. Na jednom se ihal číst: ORA PRO NOBIS. - Jako "ufo" po nepovedeném přistání se mezi čtyři vzrostlé buky zaklínila novělká kostelní báň. Pak jsem se dozvěděl, že národní podnik Česindustria před časem (ještě před vydáním turistické mapy) vyhodil kostel do povětrí. Nikdo nevěděl proč.

Vlezl jsem pod kopuli. Zprístupnění běžně nedostupného prostoru zlákalo nejen mě. Omítka se hemžila nápisy, vyjadřující jednoduché a prchavé požitky. Z kulové plochy vnitřku báň na mě shližely starcovské zakomí, každá s naturalisticky přimalovaným pohlovím. Čísi ruka patřící asi někomu, kdo tady v okolí prožil kdyži kus svého života, vyvedla pečlivě měkkou tužkou: GOTT WIRD SIE STRAFFEN! Zamhouřil jsem mimovolně oči, jakobych pojednou hleděl do příliš ocelivého světla. Měl jsem jen propisovačku. Klouzala zvonivě po omítce, která se zdráhala přijmout barvu její náplně. Ryl jsem: ER HAT UNS SCHON GESTRAFFT...

GESTRAFT... Ten, jemuž jsem odepsal, byl možná v kostele křtěn nebo sezdán. Pak ho vyhnali. Po třiceti letech se přijel podívat a v prvním hnuti myslí svolával Boží hněv - na keno vlastně. Na nás všechny? Nevím. Ví to on. - Za jakých okolností smí člověk svolávat Boží hněv na hlavy těch druhých? Existují jistě krajní situace, kdy je člověk oprávněn dovolat se nejvyšší spravedlnosti, protože je to jediné, co mu zbývá. Mluvil jsem kdysi s jedním starým mužem, který prožil nacistický

konzentráku, protože jsem chtěl slyšet o skonu mého otce, jehož on tam byl svědkem. Jiný starší muž, sudetský Němc, který tu směl zůstat, mi vyprávěl o masakru v Krásném Březně v roce 1945. Znovu jsem přemýšlel o pisateli vzkazu z kostelní báňky. A také o uplynulých třiceti letech, která ani jomu neměla být pouhým fyzikálním časem. Zdal se mi vědět, že jsme už trestání a že tomu stále ještě není konec?

Odmítám zajisté na sebe vztahovat barbarský princip kolektivní viny. Nejen na sebe, ale i na Čechy vůbec, na Němců, Rusy atd. Pokud se pamatuji, byl u nás prakticky uplatněn poprvé v roce 1939 po protinacistických demonstracích českých vysokoškoláků; pak v roce 1942 za tzv. heydrichiády; pak po roce 1945 vůči sudetským Němcům; a po roce 1948 je uplatňován neustále vůči všem, kdo jsou označeni za "třídní nepřátele". To nehořím o masových deportacích Židů, protože je to věc historicky známá. Existuje jistě i skutečná hromadná vina, která - ač zpravidla nezahrnuje všechny příslušníky určitého společenství - zatíží v odstupněné míře svědomí mnoha. Lze si však vůbec představit světskou spravedlnost, která by se tím dokázala řídit?

Nemohu tedy a nebudu souhlasit s žádným činem, který se vydává za pomstu "kolektivní viny". Tedy ani s vyhnáním sudetských Němců. I ze zcela osobních důvodů bych žil stokrát, tisíckrát raději v demokratický spravovaném a kantonálně či federativně uspořádaném Československu a nevím kolikrát úřední řečí, zasazoval se o spravedlivé vyrovnání mezi národy (sudetští Němci by byli jedním z nich) a podporoval jeho losajální a přátelský vztah k stejně demokratickému jednotnému Německu, než abych byl svědkem zkoumání své země a svého národa. Je to však pouhé snění EX POST: nebylo takového Československa ani takového Německa.

Cesko-německý vztah byl po staletí jednou z nejvýznamnějších okolností naší národní a státní existence i významným faktorem středoevropské rovnováhy. Jeho vyjasnění pokládám za jednu z našich prvořadých povinností, které máme vůči sobě samým, vůči střední Evropě i vůči Evropě jako celku. V současné době nemáme možnost jej rozvíjet v náležitém měřítku a nemáme skutečnou národní reprezentaci, již bychom mohli takovým úkolem pověřit. Zbývá nanejvýš jen soukromá platforma.

Německo je rozděleno. S jeho východní částí nás pojí "svazky proletářského internacionálismu". To známerá, že i běžný styk jednotlivých Čechů s jednotlivými východními Němci je poznamenán odstupem podobným tomu, jaký panuje např. mezi zaměstnanci nějaké zdejší státní instituce. Kromě toho si Češi jezdí léčit nákupní horečku do cihodních domů v Drážďanech nebo v Lipsku, zatímco východní Němci zaplavují svými "trabanty" naše rekreační oblasti. Jen vyjimečně zazníkají mezi lidmi obou etnik přátelské vztany, které by se vymykaly vševeládnoucí povrchnosti. Spíše mají jedni i druzí bezděčný sklon pokládat své protějšky za větřelce. V takovémto ovzduší snadno přetrvává občanská plebejská nevraživost, živena nedo reminiscencemi na léta 1938 až 1946. To, co ji brzdí, je snad i tlumené vědomí společného neblahého účelu, ale též PAX RUSSICA.

Návštěvníkům z větší a svobodnější západní části Německa se u nás vede lépe, protože jsou tu přijímáni jako představitelé svobodného a kultivovaného Západu. Ale i proto, že to jejich Německo je bohatší než to východní. Vysoký kurs západoněmecké marky je tím kou-

zelným proutkem, který u nás vyvolává na nejedné sváři vlivný úsměv a v nejednom srdci ochotu vyjít vstří, ba i podlézavě si postěžovat na obtížnost zdejších poměrů. K otevřené výměně názorů na problematiku česko-německých vztahů upřímná nedochází, až už přijel německý návštěvník z Východu nebo ze Západu.

Je možné představovat si různé okolnosti na rizikou budou záviset výhledy vzájemného dorozumění. Ten první eventuálnou by mohla dobré mohl být neměnný politický status quo: ona jedině vážně hranice by zůstala stejně do nechlecha. Není to tak zcela nepravidelné. I pak by stálo za to, abychom s východními Němcí našli k sobě lepší cestu. - Také by se mohlo stát, že by se obě části Německa i české země během krátké ohvíle změnily ve spálenou zemi.

Není však vyloučeno, že to dopadne lépe a že i rárody evropského středovýchodu budou moci pochopovat o svých osudech samy. Pak se stanou česko-německé dorozumění záležitostí velmi potřebnou. Problem vyhnání sudetských Němců by se mohl ocitnout na jednom z předních míst. Nelze dnes ani tušit, kde by k takovému jednání mohlo dojít. Budou ještě naživu aspoň ti, kdo byli tehdy četní? Jáká hlediska bude uplatnovaná? Scukromoprávní? Státoprávní? Nebo i právc silnějšího?

Zkouším si představit, jak by to vypadalo, kdyby se z německé strany prosadila snaha jednorázově restituovat onen STATUS QUO ANTE. To by pak znamenalo: vyklizení někdejšího Sudetenland; příchod tří milionů Němců, kteří by k českým zemím neměli žádny nitrerný vztah; zjednání místa někde ve vnitrozemí pro tři miliony Čechů, kteří by s tímto řešením nebyli souzaměni; znamenalo by to i faktické snektování českého pohraničí Německem. Vystupnoucí napětí v etnicky českých Čechách by pak nejspíš vyplstilo v nastolení šovinisticko-fašistického režimu. Jeho představitelé by se zatáli ohlížet po nějaké síle odjinud, která by podporila jejich revindikační touhy - a znoubivala by jich. Středoevropská atmosféra by byla otrávena na dobu několika generací a historie by dostala příležitost k opakování jedné z velmi nepocítilených kapitol.

Rád bych nastínil - tentokrát bez reálpolitické citlivosti - ještě jinou variantu, méně explicitní. Pokušení protiverstvimi dávnější i nedávné minulosti, přitomnosti a v předuče toho, čím nás ještě může obtěžkat budoucnost, dospíváme zvolna tu a tam v Čechách(a pravděpodobně i jinde) rehabilitaci zaniklého fenoménu "střední Evropa". S určitou dávkou nostalgie stále častěji vzpomínáme na klisy slibné, pak ale nezcařene projekty, jakými byly Svaté říše římská a Dunajská monarchie. Snad boháá dospějeme ještě déle k náhlédu, že nezbytným předpokladem zdaru takového díla je společná duchovní půda, o niž je třeba pečovat. Snad tedy v Evropě, v níž nebude jeden národ vyčítat druhému jeho viny, protože bude zpytovat své vlastní, vzejíci ryzejší pohnutky a najde se i spravedlivější cesty k česko-německému, ale i jinému dorozumění.

Nespolehujme však na to, že tyto příznivé okolnosti nastanou jaksi samy od sebe; že se přestálé strádání, jakkoli bolestné, stane spouštěčem nějaké automatické mravní regenerace. Lidé vždycky zmoudřeli teprve vynaloženým úsilím o poctihnutí onoho skrytého rádu, který se nevnese; jen se nazízí v nepovědích, jež možno snažno přeslechnout. Podnátejte k reflexi našeho vlastního osudu i podílu na něm buď i momentu země kdysi kvetoucí a nyní hluboce zraněné - především naši vřici.

(pozn.: z technických důvodů otištěno bez úvodu.)

LITERÁRNÍ PŘÍLOHA

KABEL DAVID /tištěno bez vědomí autora/

nar. 1958, absolvent přírodovědecké fakulty UJEP v Brně. Pracoval jako dělník, noční hlídkač, topič. Nyní třetím rokem vesnický učitel. Textař a baskytarista. "Ještě jsme se nedohodli".

Texty JJ SN

Píseň o lásce a přátelství

Tak nevěš hlavu kamaráde
já vám nemí to žádný med
ale i když tě někdy u srdce zaboli
a nohy se ti steskem podloží

proč se hněd do ulity stahovat
proč lámat hůl zůstávat strancu stát
vždyž každý všední den přináší tolik krás
Zkus znova chytit život za pačesy
tak zvedni hlavu a pojď mezi nás
tak vyjdí do uje s očima dokončen
a dobrě se dívaj

Kde co ukrást
kde co sežrat
zabij
zabij
zabij a sněz
a všechno sežer sám

Lži a krad ze zadu
když nikdo se nedívá

Vždy včas se ztrat a pomlouvej
ať každý se užírá

Šplhej rány rozdávej
špehuj hbitě udávej

Skoč ze zadu po krku
zabij a sněz
sněz
sněz

Jen děti se smutně koukají
nevadí jen ať si zvykají
co jim kdo dá
Jen děti teskně vzlykají
nevadí jen ať si zvykají
co jim kdo dá
kdy jim kdo co dá

A nikomu neotvírej
ať nedojde i na tebe
a na nikoho nespolihej
už vůbec ne sám na sebe

Rvi se a rány rozdávej
špehuj a hbitě udávej
naper se do bezvědomí
už sádlo tečo z očí
nachlemtej se krví svoji
už hlava šílenství se točí

Zabij
zabij
zabij a směs

Už šiky prasat pochoduji
mládi se radostně objímá
už ctvíraj se vrata služí
Santa Maria vyplouvá

Už maso čerí kýly lodí
praskot páteri
vřetý pukají
už skály se potí

Už šiky prasat pochoduji
z jeskyní ven
už šiky prasat pochoduji
táto táto táto s sebou mě vem

Žulánci

Chlivry se krasají
prasouchy krouží
veny nám pukají
z koven se kouří

Mumie se probuzí
v pyramidách hnoje
za mamuty menší
do svatého boje

Vzduchem se line
říhání žas!

Zde je ten čas
tě je ten čas!

Ref.: Jen žulánci pomalu
kledají potravu

Pupičci garbatí
eklistori čo gati

Jsem autentický

Ó jak jsem šťastný
ó jak jsem rád
že jsem tak krásný
že jsem tak mlad

Jen se na mě podívejte
krásná čistá tvář
v očích jasná zář

A jak mi sluší
ty moje uši
a ty moje nohy
stvořené pro bohy
a ta moje budoucnost
tolik štěsti je až moc

A co pro mě znamená nejvíce?
No přece pravidelná stolice!

Ref.:
Jsem plnokrevný
dynamický
rozvinutý
celo lidský
rudé rtíky
zádné tinky
bujné sémě
dme se ve mě

Na tělě ani vřel
ostrý výraz v očích
s pohledem upřeným
vpřed
do kalhot si močím

Ref. ....

Dolů z barikád
Kongo vstává z posteli
jářku dejme si na rypák
výš lépe a rychleji

Humýši ryčí
chlechtáci kniží
na hradním nádvoří
řaňušky mázdroří

Napuchlí puhýři u vesla
hýkají hesla
Ropuchy!!!

Veslují do služí
smrdí tam asi

To jsou ty časy
to jsou ty časy

Ref.: ...

Hlevouni na hčuni
nazi se plazí
komise na mísce
smilně se prasí

Mičkačka za vráty
rotuje s vinkou
runebrák oulič
pohřbi nás za chvili

Stíhne te včas?

To je nás čas
to je nás čas

Doby byly

Ach byly doby byly
ale už odvály
kdy cepy k věci hovězily
a stroje jak ptáci zpívaly

vosk z tváří proudy činu koryta vymílal
Vltavou smetana tekla
i já jsem šel jak kdyby vpřed mě hlas z nebe hnal
nebo z pekla?

Ach byly chyby chyby byly
sle už odvály
když z hnoje tváře a očovánku něhou se vynořily
a z práskání biče laskavá slova upletly
pak cepy k věci hovězily
a v pistech hlavy praskaly

Ach byly chyby byly
i já jsem možná tehdy byl na vině
nebo na vině?

Vzpomínám když jsem byl malý svítilo slunce
ale teď už to není to co to bylo
já sám když si tak po ránu větry zadutý kštici cuchám
tuším že moje dílo jakoby knílo
jakoby na doby z mé tváře v páre zpívající
slant lílo

kdo ví
snad bylo tvořeno metodou neplodných dní
i když mi pod břichem visí
jak těžknoucí plody ducha
plodnosti dobré hmatatelný důkaz

Ale přesto i já chtěl více
než ty dvě prasnice na šelfu tváří potem vyplavené
v bělobě těl jave pschem krve sročených
po nás jen otisky paznehtů spařených
a teď všichni chceme více
a k tomu je třeba přístupy nové

je stránce obsahové
nebo objemové?

Ale jestě to umím
když stojím v pozoru plný strůšorů
ruce v pásí
oči v sloupu až vůči horám nebe zvrácen podpirám
dál paklám nadražová lítavá dállek dobývám

Prý už se to blíží
za hovězí zdi stíny tovární stroje pokřivají
prý drůbež se organizuje
a někde už vychází prasečí novýr
"nasaty na jařkách"
"Padělat soudruhy zamělo mučednickou smrtí"
prý někde už se blíží slepice v hejnach stepující
a v perutích mišpule ralétaží
už po stopách povstání prvni psi vyráží
někteří z nás ráco tuší
jak v objeti s růžovým prasetem usínají
struhcila ma rukama hladí a mlédím září
a naše tuční těla
jakoby se chvěla
že práilo se na nás brzy prudce sraží
a někdo nás v praskotu l' manho chleba spasi
nebo sprasí?

Ach byly doby byly
a snad už odváž
tak já pod pořipatky odpadky
jako v klidně usínám
v gejzíru hoven kolébán
ruce v pěst
ústy prs hledám
a řeku

Ach byly doby byly
a snad vše odvály
snad už jsme v tom jen na chvíli
pár měsíců asi
nebo je věčné časy?

Dej praseti ruku

Co řekl bych k své proměně?
 Proč stál se ze mě takovajíle bezme?
 Já dal praseti ruku
 vezelo mně celej pazneht

Dej dej dej
 dej praseti ruku
 vezme celej pazneht

A ta já všechno dobře znám
 prasatům denně ruce padává
 a dobré vím
 že tělo mì prorůstá vepřovým
 že marně se vteklám
 marně si potom do prachu bleskám
 a kopytka sepnutá prosím
 na krajích polních cest
 ve stádě hnán bcsy
 za paznehy trévu v ryplaku krev
 ve větru štětiny zježené

Bože já do pekla nechci jít ne

Odpověď žádá
 jen táhlý rykot chcipajících
 a hořící nápisu na zdech
 dej praseti ruku
 vezme celej pazneht

Dej dej dej
 dej praseti ruku
 vezme celej pazneht

++++++

BORNED

chodiš sám
 nemáš kau
 stojíš v davu
 čekáš ráno

Nosiš rukšak plný hoven
 bojíš se že spadne na zem
 tuhneš strachem
 pachneš potem

Žiješ hladem
 ohripáš přehráním
 tešíš se na zpání
 těšíš se na srati

Stojíš u zdi
 čekáš že tě pustí
 visíš na provaze
 nevíš kudy na zem

Ach ti moji kamarádi
 se na to dívají přisnatev mládi
 a potom zivejí hrdou a deprezí
 a potom řikají že je nic retěží

Místo budování sebelitování
 uchopení reality objektivní vědom
 jscu podle nich banality
 na který prý serou

A přec jim může tolík dát
 co měli už iávno znát
 že jejich štěstí je zájem společnosti
 že nikdy nezvadnou
 se skvělou ekonomickou základnou!

Ach co se s nimi mohlo stát
kdo věděl kde jsou ztraceni
kdo ví kam je osud svá
kde mohou být

Tak třeba Rychlé šípy už dávno nežijí ve shodě
sem tam se sešli ve stejná hospodě
ale teď Červenáček emigroval
Bojér je pož pantoflem a trhá partu
Jarek Metelka se odstěhoval na vesnici
a Mirek Dušin prý podepsal Charty

Rychlonoszka ta čuše nestálá
čelá v ČKD u poňku
a v kantýně denné potkává
mistrovou z balirny - Robinsonku

O zato Timur je zpravodajem pravdy
a ostatní z jeho party
stále nemyslí jenom na sebe
pracují v KGB

Boboš to s životem kouli
už neběhá jen tak nahý po dvore
za skleněnou koulí
je prý teď někde hodně hodně nahore

Tarzan je v domově důchodců
už taky košká kaz složit kosti
už žpatně chodí do schodišť
a trpí nebezpečí

Neználek zanechal snění
a nemluví už do větru
je poradce pro rozmístění
raket středního doletu

Ferda Kravonoc už nic nekutí v mraveništi na paloučku
je v něčí sbírce napichnut hned vedle broučků
Medvídek Pú je uloven už nezlobí ho tygřice
a na letadélku Káněti někde přeletěl hranice

Ach co se s nimi mohlo stát
kdo věděl kde jsou ztraceni
kdo ví kam je osud svá
kde mohou být

Děti

Jen si děti všimněte
co je krásy na světě

Jen se děti rozhlédněte
co tu jenom kvítí kvete

Co zvířátek jerom tu je
a co ptáčků poletuje

A co je tu dobrých lidí
co si štěstí nezavídí

Jen si děti všimněte
co jo krásy na světě

Jen si děti všimněte kolik je tu sympatických lidí
kolik je tu sympatických lidí!

Vítr jim strhává jejich pruhované klobouky
rozmlácené lampy svítí na jejich ksichty
z oken visí jako vánoční stromky mrtvoly jejich dětí
Na prádelních šátkách se susí jejich sváteční podoby
z rozbitych schodů se kutilí hrnce plné vyzvrazeného jídla
pod strakatým deštníkem schovávají své trupy bez hlav
Šplhají po provazcích deště - ještě ještě
V poledním sluníčku za sebou táhnou svá vytahaná střeva

Jen si děti všimněte co zvířátek jerom tu je
a co ptáčků poletuje

Jako slepé můry se třepetají před svitem televize
poděšené bílé larvy se mačkají na zastávce a vyhlížejí
své pokřební vozy

Bládovějící ptáci s rukousanými břichy vyjí z klecí
Zaolejování ptáci s vypelichaným peřím padají ze střech -
po třech po třech

Tlusté pijavice plavou v ozdobných akváriích

Jen si děti všimněte kolik mrtvol tu mezi vánici prochází ulicemi
Krev a křík nízí ve vzduchu
krev vytéká ze čvěří bytu
uřízlé nohy běží do nekonečných schodů
useklé hlavy se koulí po schodech
lidský bláto se valí v asfaltových korytech
bubliny na stěnách panelů praskají
vyloupané oči se válí za výkladem v optice
uřízlé ruce mláží do oken tramvaje

+++++
++
+ ČTĚTE-ČTĚTE-ČTĚTE-ČTĚTE-ČTĚTE-ČTĚTE-ČTĚTE-ČTĚTE-ČTĚTE-ČTĚTE-
+ ČTĚTE-ČTĚTE-ČTĚTE-ČTĚTE-ČTĚTE-ČTĚTE-ČTĚTE-ČTĚTE-ČTĚTE-ČTĚTE-
+ RE VOLVER REVUE RE VOLVER REVUE
+ nezávislý magazín, v únoru 1983 vyšlo již 9. číslo! vychází v Praze/
+++++
+++++
+++++
+++++

TEXTY PRO "ANANAS" / Ochotnický kroužek /

Ananas

ref.: Když den se otvírá
jak bílá květina
jak vzácný ananas
všední den rozkvétá v nás

Když radost zruje v nás
jak sladký ananas
s ním všechny světa krásy krás
v tobě ve mně ve vás v nás

Jak po ránu pták radost přiletá
to slunce tě volá ven
a nový den tě kolébá
v teplé náruči továren

Modrý vítr našich očí
dávno nám zamst před prahem
a svět se jasný klem točí
my jdeme svým dnem jak snem

Ref.:

V zákrytech klasy hlavy kloní
jak vojáci rovní, vzpřímení
ať nahore se blesky honí
my hrdě čekáme čas žni

Love song

Muž krásný po práci u ženy dřímá
a sladce sní;
jen v hrsti lepatu cítímat
která se při práci nezlomí
a povíchu si zpívá:

Splň celý úkol
splň celý úkol a nad ten úkol ještě víc
splň celý úkol
splň celý úkol, až budeš stár, už neuděláš nic
splň celý úkol
splň celý úkol, co splniš dnes, se dvojnásobně vrátí
splň celý úkol
splň celý úkol a proto dří než staroba tě schwáti

PLIES UPÍNU

1. Ječer když slunečnice těžké hlavy skloní
a nás vzbudí tlumené vytí
jím po krku nožem přejedem
a tma po oktávách klesne niž

až vše živé zhucne uspáno tom tmou
okna domů vyhasnou
v prasklinách jejich zdí
se naše krev rozproudí

Ref.: Tak tuhle noc se černé s bílým spojí
v tanci se peklem proženem
tak tuhla noc se rány ve zdech zhojí
když k ránu své stíny doženem

Tak tuhle noc sochy promluví
do skal své stopy ctisknem
živí v kamenni zmlknou, navždy domluvi
až tuhle noc přeletíme nad městem

2. Až noc po oktávách klesne niž
jen zavří oči a pojď blíž:
sálem když sám se rozhlédnes
jen chlačný vzduch stínu nadechneš
pák parket se rozvrzá, nástroje samy spustí
cinkání sklenic a tichý smích prázdný sál naplní
těžké závěry se dechem rozviní

Ref.: Tak tuhle noc...

3. Pák parket se rozvrzá, nástroje samy spustí
ve větru záclony po očích šlehačí
v ruce plesnívých saláč cíp
to viš že smiš prosit musíš můžeš smiš
uklčn se tančí bav se už
kapky potu už páli nůž
ruce se do zdí boří nohy do podlah
tak tančí s námi neměj strach
pojd s námi pojď, čeho by ses bál
pojd s námi pojď, kdo by stranou stál

四

卷之三

+ + + + + + + + +

Suzanne

Tak pojď má těla
slunce už se obor zapadá
svatební průvod už v ulicích tančí
už první blesk svatební pochod vyhrává
tak pojď má milá ta noc jen nám patří

Tak strč j se má milá
už do kicáru zapřahám
s deštěm nás vůz vyrázi
už svíštění kos k tanči vytrává
zvířata v maskách se ve spánku obraci

Tak seďej má milá
v postroji už se prase vzpiná
a svatebčané čekají
mevat bude špalír slepých
tleskat budou bezrucí
smát se budou všichni němí
tančit bezrcelí

Tak jopešež ná milá
v sklepech hrobila už se draci páří
a před oltárem řeká
žebel s černoh. ozvozří

Pok na sváseční a stíně
se všel u říček zavlní
včetně výseků jako listí rozfouká
z latí čáry a z prstenců kamení
a věrných mraků stín
k tomu vše živé pňiková

počkej až včas
černými provazci krve v žilách ztuhlé
a rádím jazykem tvé břichu pohladím
z slav ryby vylezou
a v horkém dechu bílé zuby zvlnou

Pozemní řekou poplujem
kde v žhavé jeskyni
tvé údy sešity krvavou nití
se v třesku činelů rozskočí
váhání je ryt se rozezní
a z černých tāní oči vyplavou

Tak pojď má milá
slunce už za obzor zapadní
svatební prívod už v ulicích tančí
už první blesk svatelní pochod vyhrává
tak pojď má milá ta noc jen nám patří

Před dveřmi opráším snih z vlasů
snih z paží z rukávů
snih z řas
za dveřmi nechávám svůj promrzlý stín
když dovnitř vklouzívám srdce roztať

Pak vločky vteřin pod tvým pohledem tají
kdo je kdy spojitá
na kapky minut v očích tají
kdo je kdy posbírá

Na věšák pověsim kabát noči černý
a z krku dlouhou šálu dnu dlouhých
z rukávů týdru z rukavic ruce vysoukním
a z nohaž poty bokem kroků roky vyzouvám

Dny roky týdny u mých nohou leží
všechny co jich mám
a černé noci černé dny když černě aněží
na zemi nechávám

Z noci té zlé co někdy ani dýchat se nedá
je kočka chouli se ti v klíně teplo hledá
tikot hodin tikot tichem odesnílivá
čas dechem teplým dechem postel odestýlá

A tiskot hدين tiskot stále pomalejší
pak vsákne do pořín
z dnů roků týčná co u mých nohou leží
pak bosou vykračím

Svatba II.

Byl mě s myšce svlačců temnotu naloží
prichází noc a já s ní
špičkami noh v tanci hladinu rozčerím
prichází noc a její tmou dál lodyhy kanou
tak pojď můj milý
vychází měsíc a já s ním

Tak pospěš můj milý
rychle já měním se jak písek v dlaních
rychle než vítr mě rozfouká
tak pospěš můj milý
já podstu snadne ztrácím
rychle než se rozkoukáš

mám místo tváře jenom stromu stín
a místo očí těžké kamení
kam stoupla jsem teď černý blín
té kolébá v mé vůni mamením

kam stoupla jsem jen černý blín
té kolébá v mé vůni
v trnitéch patách ostružin
ti zazpívám ručením tůni

mám místo vlasů z větví copu stín
vítr je splétá s listem vlající
s chutí mých růží i planých jeřabin
a místo klína jen loučská tráva tlející

vítr je v copu splétá s listem jeřabin
a s loučkou třávu klína tlející
mě těla černé blírě hlín
se ztratí tvé stopy boudicí

Dnem bazénu

Dnem bazénu kroky zni
za zády plavčík čeká
jak skončím první nebo poslední
v jeho síti jak ryba leklá

Dnem bazénu kroky zni
plavčík už trikot svléká
já okem síté přivřeným
si po tváři jak slza stékám

Vojce

Vojce praskají
zí poprvé ni posté
prasklinou oči vykočí
volské

Ps.

Jarní ranní

Vody kvůli se zvědnu
hnecí káva- klesam
v klubinaci je mi bláze
jenom psi potají
na mě štěkají
když ležím jak mi nozí
na podlaze

Ranní klid
prefízl ostrý jekot čuníka
ostrý jekot čuníka prefízl vanuš klid
ostrý jekot kvíkot dupot a chropot čuníka
prefízl jarní ranní klid
i naše hrdla s takovou
jednou prefízírou

++++++:+++++:+++++++:++++++:++++++:++++++:++++++:++:++:++:++:++:++:++:

OSOBNÍ POZNÁMKA K DAVIDOVĚ

Je to možná zvláštění, ale zřejmě to nakonec vyjde tak, že se z Davida stane básník venkova nebo dokonce venkovský básník, vykořeněný z původního prostředí přirozenými silami vlastního rozhodnutí, která jsou diktována srdcem a v nichž vnější podmínky tohoto pobytu hrájí roli jen nepatrnou. Ovšem pro toho, kdo jeho textům naslouchal již dříve pozorně to nemůže být žádoucí překvapení. Neboť už tehdy, v dobách kulminujícího nástupu moravské větve tzv. undergroundu, kdy psával texty pro svou kmenevou skupinu Ještě jsme se nechápalí, texty často zgrumiňovalivé ironicko-cynickou orientací vlny kolem Plastic People, a ženkující, lidově bezuzdnou obrazností, agresivní sociální zaníceností a především zaplavovanou černým humorém pocházejícím z nepřeserných možností nejrůznějších anomálií lidských i společenských; už tehdy se v těch textech objevovala přinejmenším záhadná barokní přepjatost a ohčanská ongažovanost byla počázdě navícena jakoby zespodu dřívými travými vlnoušky pruhů i ke chválených barokinujících úchodu, byla v nich jakásí nemastorně občasená zpěvnost, taková litaniická až obrazová rozumnilost, a snad až příliš očividná snaha upojení na dramatický výraz lidové barokní poezie, která potom vyústila už dokonale v bámu Svatba. Některé texty maly až v záklující délce a až s liturgickou dokonalostí úponě vykreslovaly oblasti bánu, a přece ta umatlaná, mokvavá obraznost si vynucovala pozornost stále, ačkoliv zněla stereotypně a monotoně. V básních, které začal psát David v době svého venkovského pobytu / Želešice u Znojma / byly často až růsek upínán, důsledným opakem těchto tendencí. V krátkých většinou básních jakoby se jesněk dřívější v hutné drabné levury, navíc se svět témaický rozšířil novými výrazy, zrakovými i positovými objevy, nečekanými životními zážitky. V těchto básních jakoby už chyběla ta Davidova výrovnost, ta svížná děbeleská komika Tajného nebo Malého Bebše, ale vynořily se nové zážitky, které jsou někdy příliš nedělné, neobjevitelné, protože jsou někdy až příliš ruční odich. Zatím si ta poezie klestí cestu sama k sobě, neboť se Davidovi stala skutečně tim "prudkým zahvízdáním", které ovšem musí být tak přesné a jasné, že napojet jo znamend nejen přesně rozpočítat do veršů hlásky a slova, ale vtisknout se do pocitu slovy a obrazu tak jiskřivými, to náhlé zatrnutí v čase, ten buďto bystrý nebo náhlý zklouzavý výčrik úchvatné nevšedního výjemu nebo myšlenky... Davidova poezie si stále více klestí horlivě a urputně cestu, která vdechujíc se do vesmíru, štve se k své rozšířenosti přes střeva psů, přes větrem zlámané větve, přes žaludky svini, přes uštvané pohledy lidi, přes hladovou výhru jitra, přes živly a přes vnitřnosti... Důslednost s níž se David k této dialektice přizval a již vyjadruje jakoby skrz zuby je obdivuhodná.

Glosy-kritiky-recenze

PŘÍSPĚVEK PETRA OSLZLÉHO, DRAMATURGA DIVADLA NA PPOVÁZKU, KTERÝ PŘEDNEŠL
13. 6. 1988 NA KONFERENCI O PŘESTAVBĚ ŘÍZENÍ A EKONOMIKY ČESKÝCH PROFESSIONÁLNÍCH
DIVADEL V OBECNÍM DOMĚ V PRAZE.

/ Otištěno bez vědomí autora /

Vážené soudružky a soudruzi, vážené kolegyně a kolegové!

Domníváme se, že rozprava o přestavbě řízení a ekonomiky českých profesionálních divadel se musí zabývat základními etickými a kulturně politickými otázkami českého divadla a kultury vůbec. Z tohoto přesvědčení vychází následující diskusní příspěvek.

Jíž delší dobu se mluví a diskutuje o nutnosti přestavby a proměny naší společnosti. Zatímco v Sovětském svazu je program přestavby chápán ve své úplnosti, zahrnující všechny sféry společenského života a tahrnoucí široký okruh obátek a problémů, u nás je dosud zúžován jen na proměnu ekonomického a hospodářského mechanismu a kosmetické úpravy v jiných oblastech. Pokud by toto omezení trvalo i nedále, hrozí nebezpečí, že by se žádná přestavba neuskutečnila. Bez úplné demokratické obnovy společnosti, úplné veřejné informovanosti, bez zvyšování mravnosti a prohlubování kulturnosti není možné nastolení nových vztahů mezi lidmi, nového přístupu k práci, které jsou bezpodminečně nutné pro realizaci ekonomické a hospodářské přestavby. Proměna duchovního klimatu společnosti a ustavení principu cítevšenosti v jejím kulturním životě jsou základními předpoklady celkového společenského pohybu a pokroku.

Kultura a umění je sebeuvědomováním, sebereflexí, věděním, pamětí a svědomím společnosti a je v tom nedělitelná, i když může být vnitřně accessiožitěji dialogický strukturovaná. Umění, vyvěrající ze zjítřené citlivosti svých tvůrců, zaaznamenává, ohlašuje a pojmenovává společenské pohyby, procesy, proměny a problémy mnohen dříve, než se vidit lze ve společnosti projeví. Je-li mu poskytnut svobodný prostor, stává se diagnostickou sondou do duchovního života společnosti, plní v tomto smyslu funkce terapeutické a je inspirací pro citlivé politické řízení společnosti. Tyto funkce samozřejmě neplní pseudokulturní jevy, jejichž hlavními přiznaky jsou komercionalizace, kariérismus, laciná zábavnost a bezkonfliktnost, založené na pravdivost, trivializující zjednodušování, jakýkoliv forma nadřazování, které již nepatří do oblasti kultury. Společnost, která chce oždravit své duchovní klima, se nemůže obávat mnohosti a různorodosti klášterů, které se v ní osývají. Umění, je-li opravdově, plně zaměstnává a stravuje svého tvůrce a je vždy hledáním pravdy. V některých svých projevech a klasech se může mylit, ale i takové onyly jsou pro zdravý vývoj společnosti čemžejší než lhůsteknost, rezignace a mlčení.

Uvědomění si nedělitelnosti kultury se stalo j dním z nejdůležitějších predpo-
kladů duchovního pohybu a proměny společnosti v Sovětském svazu i v dalších so-
cialistických zemích. Do kulturního života společnosti jsou uváděna nebo se vra-
ccení díla, která byla často ještě v nedávné minulosti problematizována a potlače-
ná - díla Pasternikova, Nabokova, Grossmana, Fibalová, Tarkovského a mnoha dal-
ších, otevřela se možnost uvádění všech dříve potlačovaných divadelních her, divad-
lo Na Tagance uvádí nebo vraci do repertoáru inscenace Jurije Ljubimova, v Polsku
neprestala být publikována a nově vycházejí díla Gombrowicze, Miłosza, Mrožka či
Wajdy, v NDR začínají být publikována díla autorů, kteří v minulosti odešli do za-
hraničí, v Maďarsku je neustále prohlubována svoboda uměleckého projevu atd. Vyj-
menovávání takových pozitivních příkladů znovupropojování a ozdravování kultury

bychom mohli do následného prodlužovat.

Tváří v tvář těmto skutečnostem je třeba položit otázky. Proč kulturní život naší společnosti se v tomto smyslu nezadržitelně opožduje za sousedními socialistickými zeměmi? Proč zde nemůžeme začlenit téměř žádné tendenční směřující k čpátnému spojení české kultury v jeden celek? Proč nadále marnotratně a nekulturně zacházíme s duchovním odkazem i současným kulturním potenciálem společnosti? Proč bez zábran přehlížíme celé oblasti kultury a tváříme se jako by řada osobnosti a děl nikdy neexistovala?

S největší etickou vážností je potřeba si uvědomit a hlasitě vyslovit, že existuje jen jedna nedělitelná, třebaž dialogická, česká kultura, která je součástí nedělitelné, i když složitě dialogické, kultury světové. Potlačování a umlčování určitých oblastí kultury a jejich tvůrců, ať už je motivováno jakkoliv, vede jen k postupnému úpadku kultury a k narůstající nekulturnosti. A proto přestavba a demokratizace duchovního života naší společnosti musí začít odstraňováním toho, co umělého rozdělení, odstraňováním tabu, zamlčování a umělých bariér a programovým zaplňováním bílých míst.

Na prvním místě je nutné obnovovat paměť a kontinuitu kultury, poskytnout společnosti její kulturní bohatství v plné šíři a úplnosti, vrátit do knihoven a volně půjčovat vyražené knihy a publikace, časopisy a noviny, přestat zamlčovat v encyklopedických, slovníkových a jiných odborných publikacích řadu tvůrců, kulturních jevů i jednotlivých děl minulosti i současnosti, začít publikovat, zveřejňovat a uvádět díla administrativně potlačované a neomezovat možnosti zveřejnování nově vznikajících děl.

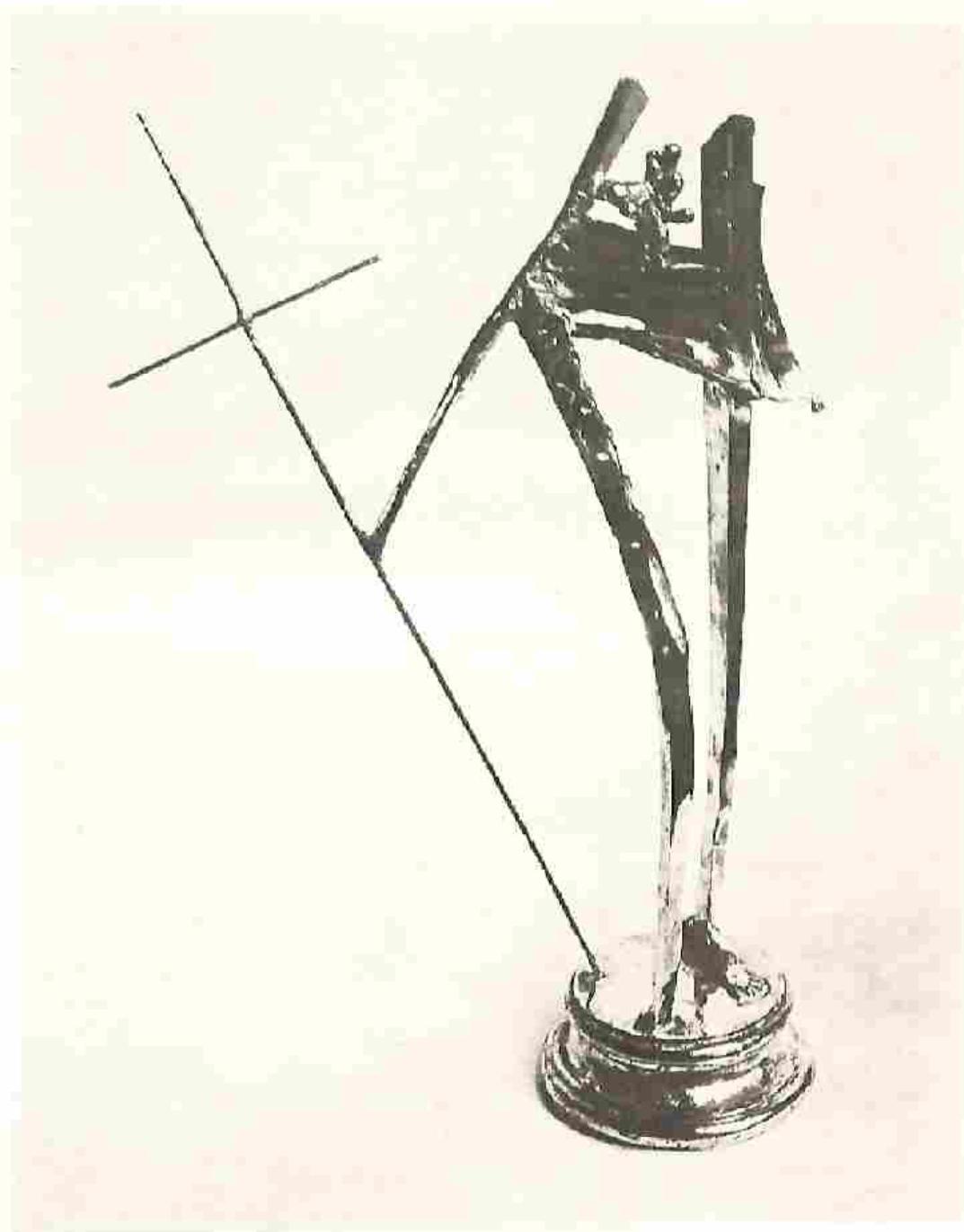
V oblasti divadla je nutné umožnit uvádění nových i starších her Josefa Topoly, Ivana Klímy, Václava Havla, Františka Pavlička, Milana Uhdeho a dalších her autorů žijících doma či v zahraničí, o jejichž existenci dosud ani nevíme. Měly by být vráceny regulérní podmínky režiséřům, dramaturgům a hereckým, jejichž tvorba byla nějakým způsobem cenzorována, aby mohli pracovat na úrovni, která odpovídá jejich dosavadním výsledkům a uměleckému významu. Divadlům, jejichž podoba byla náministrativně narušena nebo jejichž činnost byla zastavena, by měla být nově a ve své úplnosti objektivně zhodnocena a reflektována. Měla by být navázána kontinuita na časopis Divadlo, stejně jako by měly být dány publikační možnosti všem našim divadelním teoretikům. Publikečně by měla být záchycena, dokumentována a objektivně zhodnocena tvorba takových osobností jako byl Alfred Radok či součerù jako bylo Divadlo za branou.

I trochu bližší obeznámení s díly výše uváděných autorů by ukázalo, že v uvedení nehrání obsah díla, ale postoj autora ve veřejném životě, tedy kritéria politická a ne umělecká. Zveřejnění všech děl, všech projevů a hlasů v oblasti umění by bylo návratem k přirozenému stavu, poněvadž kulturní historie, veškeré naše bylo závratem k přirozenému stavu, poněvadž kulturní historie, veškeré naše Sovětském svazu a jiných socialistických zemích nezvratně ukazuje, že skutečné umění vyjadřuje hodnoty, které mají dluhodobější trvání, než bezprostřední politické účaly, které brání jeho zveřejnění.

Proto zaměřme všechny tvůrce i hravní síly na znovupropojení české kultury v její celistvosti, které by nesporně přineslo zrychlení a obhacení kulturního rozvoje naší socialistické společnosti a přispělo k jejímu celkovému ozdravění a demokratizaci.

Navrhujeme, aby text tohoto diskuzního příspěvku byly zahrnuty do závěru naší pracovní konference a do pracovního postupu uskutečňování přentavy českého profesionálního divadla.

Děkuji za pozornost!

O.Oliva:sv.Jan Kititel

B y l e j s i n a v ý s t a v a ...

Karel Novotný

V sobotu 11. června otevřel svůj renovovaný dům na Pellicově ulici architekt M. Vochta. Podařilo se zachránit a vkusně adaptovat starý barokní vinářský dům, úředně vlastně již cídsouzený k asanaci. Kuriózní je, že rekonstrukce trvala pouze rok, a že se majitel při tom spoléhal hlavně na sebe a na své nejbližší přátele, převážně výtvarníky. Od tudíž také plyne, proč se scénické slavnostní kolaudace stala výstava nazvaná případně "12 na Pellicové". Ačkoliv tato komorní záležitost měla výlučně soukromý ráz, stojí za zaznamenání. Princípem již pře svou ryzi lidskou hodnotu. Vždyť právě na tomto pozadí zcela jinak vynikají i prezentovaná malířská a sochařská díla, fotografie i architektonické projekty. Rozsah výstavy byl uměřený svému intimnímu smyslu i prostorovým možnostem objektu. Zastoupeni byli Tomáš Černoušek, Václav Holoubek, Pavel Hřebíček, Jan a Tomáš Jemelkovi, Jiří Krčíčka, Otmar Oliva, Svatopluk Otisk, Tomáš Ruller, in memoriam Jiří Sedláček, Petr Veselý a Miroslav Vochta.

Vlastní smysl výstavy i počet exponátů nám přirozeně zapovídají každý kritický rozbor, nicméně nemůžeme si odpustit nlespoň několik základních dojmů. U opravdu nejvýstížnejší zkratce se představil architekt T. Černoušek; ačkoliv je fyzičkým věkem o generaci před svými přáteli, působení jeho meudrá díla neuvěřitelně svěže a hravé. Nemáme na myslí jen účelové realizace jako např. vodojem v Kohoutovicích. Stojící elegantní řečí architektury, připomínají i nám básinickou obrazovost Chestertonova, oslovují nás Černouškova díla z ohledu neokávářských staveb a interiérů. Právě zde je pro generaci svých uměleckých přátel a následovníků tím, komu se kdysi opravdu dobře říkalo spiritus rector. Bleckově silný dojem vyvolává konceptuální a čas od času a step "Křížové cesty" Toráče Ruttera, instalovaný v esteticky unikátně náručnosti na sochařsky bohatý bronzový Kříž J. St. Olivy a svérázně literáristicky inspirované obrazy Petra Veselého. Takto tedy působila na diváky výstavní síň v suterénu – jako kaple moderního umění "nové spirituality".

Doposud však v poschodí je mnohem rozvolnější, podstatně všeck vyznívá ve stajném duchu. Vedle vzpomínaného dokumentujícího medailonku arch. T. Černouška, výtvarně dominuje sál u zářivě vyzízelování Olivův "Poutník", nádejná sochařská konstruktivní abstrakce sv. Jana Křtitele. Minutní sochy přitom cípek nepotlačuje okolní expozitá. Dává jim své světlo a barev si jejiž meditativní rámec. Barevnou geometrii ploch studuje malíř J. Krčíček, zdá se nám, že je především zaujat pohyblivostí kresací než estetickými účinky přetížené racionalismu a krajně emotivními. Robustně a přitom stále ještě lyricky působí opořitěna malba Jana Jemelky. Vytváří formálně zajímavý protiklad k jeho detailně propracované grafice. Na obou pôlech výtvarníkova projevu je ovšem stojná duchovní žistota. Z velice podobné filozofii uměleckého díla směřuje i Svatopluk Otisk a Václav Holoubek. Zde není výrazně demonstrována tvářčí převaha umělce vůči vréjšímu světu, spíše pokora člověka před světem s jeho neknesejší imanerční slczoitostí a tajemství. O téchto výtvarníkách se zde nemůžeme šířit, právě tak jako nedůžeme než zmínit poetickou profesionality, technickou dokonalost a virtuózní kovolitensví Evila Hřebíčka, intelektuální vracevnatost náladových fotografií T. Jemelky či furlání eleganci projektů M. Vochty. Zde se však přece jen krátce zastavme. Vochta není zastoupen nijak okázale a přece má v celém kontextu výstavy klíčový artefakt. Je jím celý

renovovaný objekt. Slohový dům situovaný v kříklavém sousedství industriálních činžáků. Před opravou již jen žalostná špinavá ruina, nyní dům modernizovaný na ráš životní rozsah, avšak přetvořený s chápající úctou k tradicím. Funkční současnost, která pochopila kořeny, skutečný dějinný smysl místa a domova. Budete-li někdy procházet Ernem a zajdete i na Felliccovu ulici, tento dům jistě nepřehlédnete. Ční tam. Jako výzva, jako otázka i odpověď.

Pro dokreslení celkové náladu slavnostního otevření Vochtova domu vám nyní chceme zprostředkovat neautorizovaný záznam prohluby J. Zapletal, který výstavu "12 za Fellicové" zahajoval. Výslovně ještě podotýkáme, že veškeré informace zde publikujeme bez vědomí a schvášení osob, jichž se tento článek týká, nebo k nimž se nějak vztahuje.

*****

Vážení přátelé, při příležitosti jako je tato, zdůrazňuji obvykle řečníci, že se jim dostává příjemné povinnosti zahájit výstavu. Vždycky při tom mívám mírné podezření, že v mezeře mezi slovy "příjemné" a "povinnost" něco nechaje. Tuším, že se zde od řečníka marně očekává, že k vystaverům dílům dodá ještě navíc něco důležitého, něco nového. Cosi umožňujícího divákům spatřit i věci, které by jinak ani neviděli. Přirozeně se všeobecně předpokládá řečníkova kvalifikace soudit výtvarná díla. S předloženou roli se nakonec zahajovač ztotožní a většinou odvede svůj úkol k naprosté spokojenosti všech přítomných. Jestli přitom dokáže konečně vyložit i prezentovaným umělcům, cože to vlastně namalovali nebo vymodelovali, nevím. Ale kolikrát jsem si všiml, že výtvarníci za těchto okolností zůstávají soucitně pokorní a slušní. Tato pěkná hra má svá ustálená pravidla a bylo by škoda je měnit, nebyť toho, že až je po všem, zůstane v koutku zahajovačovy duše stín pochybností. Zpravidla tím černouší, čím jednodušnoujší a přesnoujší byl jeho předcházející výklad.

Každá explikace výtvarného díla je sjednodušení. Ať sebevíc usilujeme o vědeckou objektivitu, zástavá výklad jedinečného artefaktu nakonec spíše výpověďí o tom, jak vidi a soudí jeden teoretik. Umělecké dílo je otevřenou otázkou, neboť na definitivní výzvu následky nemůžeme uspokojivě převést ani svůj život, osobnost, svou svobodu. Tel by se mohlo zdát, že nejlepší by bylo mlčet, jenže ani to není adekvátní. Z povahy umění nepochybne vyplývá, že chce být sdíleno. Někdy jako hádanka, častěji jako prostá radost. Poměrně dobře také víme, že tvůrčí umělec dělá momentálně všechno, co musí, a v tu chvíli nená žádný důvod vědět úplně přesně, proč to dělá. Tak jako nás ani nenapadne zkoumat proč chceme v určitém okamžiku vstát ze židle, udělat pář kroků nebo se zhluboka nadchnout. Práce umělce má přimočarý smysl. Zafixovat představu, stát se dílem. Teprve pak je čas ohlédnutí, čas sebepoznání. Nejen okamžik štěsti nad dílem, ale i věžení nadokonalosti, okamžik tvůrčí pokory. Sem již nemůže umělce následovat žádný divák, žádný obdivovatel, ale v úplnosti ani žádný kritik a vědec.

V této doméně svobody, kde je umělec sám svým pánum, platí jen jediné neprekročitelné přikázání, pravda svědomí. I když ztvárnuje umělec své představy bez jakéhokoliv vnějšího modelu, bez obvyklých výtvarných nástrojů, a boří všechny ustálené představy, musí ní být jist, že pro tuhlu chvíli je to jediná pravda jeho duše, že je to skutečně pravda a níž než pravda. Zajisté cítíte, že mluvím o ideál-duše, že je to mnachen složitější. Také výtvarník je jenom člověk a plátno. Ve skutečnosti je to mnohem složitější. Také výtvarník je jenom člověk a plátno. O něm totéž co kdysi řekl Paul Valéry o knězi: "...vede dvojí život a půlka jeho chleba je posvěcena..." Umělec je víc než kdokoliv z nás vystaven pokusení nesvobody. Je přece tak výběrně uvěřit, že viditelný cíl - třeba pomník stojící někde na náměstí - je vším a skrytá vnitřní cesta k němu vlastně nižím.

Na prahu moderní doby se ve Florencii odehrál zajímavý umělecký souboj. Městská správa vyzvala dva žijící malířské velikány, aby namalovali do nové radnice ně v duchu zakázky svůj kolosalní výjev "Bitvy u Anghiari". Leonardo vytvořil přesně na základě prostý žánrový obrázek koncujících se vojáků, kteří právě dostaly postavu. Nikde žádná pompejánská oslava výhody, žádné vítězné fanfáry, žádné ilustrace značným nadšením. Vrcholné umění je totiž samo o sobě - a bez ohledu na zpodobenou politickou moc vladařů z státu, nýbrž věčnou božskou moc tvůrceho člověka. Veřejnost i vrchnost renesančních států to zřejmě dokázala pochopit a cestnit.

Nechci se tímto příkladem jednoduše jen otfít o pravděpodobné výsledky srovnání vkusu konšelů starých a nových. Vždyť také pro některé oficiální zakázky dnes i nejperfidnější výtvarníci jen těžko hledat stravitskou metaforu; spíše chci připomenout, že Julius II. měl muhem modernější a současnější představu o funkci krásy v chrámových prestopích, než momentálně vykazují mnozí naši církevní otcové.

Nezjevná podstata a motivace vkusu minulých dob nám kúpodivu stále usnadňuje rozumět smyslu "moderního umění", dokonce snad objevit i tentýž díl smyslu umění vůbec. Tvůrce politické vědy, Niccolò Machiavelli, stejně genialní a vzácný myslitel jako jeho současník Michelangelo, rovněž hledal pravidlo, než než pravdu, ovšem na úrovni reality, která mu posléze taky vynesla špatnou pověst cynika. Macchiavelli byl přesný pozorovatel vedený vlasteneckými ideály. Své poznatky a úvahy zobecnil s krutou nostalgii chirurga: "...Premýšlel jsem často o přičinách štěstí a neštěstí u lidí, a myslím, že je nacházejí v tom, že za jejich postup shoduje nebo neshoduje s jejich dobou.....etc... Nezařadit doby ne můžu, ay vůlk zůstáváme / ze své povahy / v jednání stejně. Z té přičiny dochází zákon k zániku celých států, protože se vládní instituce nemění s dobou. Obyčejně přijdou reformy příliš pozdě a vládcové příliš dluho váhají uskutečnit změny. Může je totiž k tomu donutit jen síla událostí, které stresou celým strojem. Jediný muž, jenž svým bystrczrakem pozná nutnost jednat jinak, k tomu nestačí..." Proto - zcela právem a logicky - rezultuje Macchiavelli svůj zdravující závěr: ..., Kdo chce být vždy štěstěn, musí se měnit s dobou... ." Macchiavelli sválem nikde neříká, že jedinou možností svobodných rozhodnutí člověka je oportunitismus a toto zvláštní / ač trvalá / štěstí. Vždyť ani on sám nedokázal být štěstěn na způsob pojmenované nutnosti. Řekl pouze, za jakou cenu se obilgátní druh, štěstí kupuje a prodává, a tojenže měl ve své době pravdu, má ji stále.

Je-li větec něco, co bleskem a bez dlouhého rozvažování ruší a vyvažuje těživou pravdu našich životů, pak je to zajisté náš pohled na Michelangelovy malby v Sixtinu, na "Rozkvětlou jablon" Pista Mondriana, "Mateřství" Joana Miróa a na tisíce jiných malých i malinkých věcí, jimž říkáme umění. Umožňuje nám uchovat si stále tu věru, že někdy stojí za to dělat i věci, které se nám líbí, aniž bychom napřed museli vědět, proč. Umění nám infikuje nerozumná rozhodnutí a činy, které nemají žanci na úspěch a přece mají smysl. Právě proto mají umění smysl.

Když se vyjádřil Macchiavelli o společnosti, použil aži jako vůbec první myslitel zvláštního pojmu "stroj". My dnes už uvíme spíše o fungování různých společenskoekonomických mechanismů. Zná to líp, ale máme při tom na mysli i též starčeckou mlátičku. Je to pořád tenký a sušej přispěšebující jedince záborou, pak poměry přizpůsobuje přizpůsobeným jedincům a tak pořád dokola. Musíme se ovšem upřímně přiznat, že základní princip stroje je jenom zradilevým obrazem našeho křehkého

já. Nazývajme to třeba údělem, konformitou nebo dědičným hřichem, nic to nezmění na nepříjemném faktu, že / mimo světce / je každý z nás do té míry slabý a nedokonalý, že nedokáže žít, aniž by přitom alespoň chvíli nechtěl být šťasten svým vlastním laciným způsobem. Je opravdu nedocenitelnou ctností umělců, že i z této bády dovedou vykřesat světlo, že do osudového nelidského stroje dějin dnes a denně sypou svůj krásný písek. Co na tom, že dělají jen to, co musí.

Vážení přátelé, obávám se, že jako rádny zahajovač jsem zde dnes nesplnil základní cíekávání této přijemné společnosti. Nemluvil jsem o autorech a jejich dílech. Nechť mi prominou, ale necítím se práv úkolu odborně zhodnotit jednotlivé vystavené práce. Přitomné publikum se ostatně bez mých osobních dojmů velice dobře obejde. / To není ani všeobecný kompliment, ani projev oblíbené licoměrné skromnosti. Něřím totiž, že se mi v předchozím dlouhém povídání podařilo zdůraznit, co mají všichni umělci zastoupení na této neobvyklé výstavě skutečně společného. Není tu přibuzných rukopisů, různí se model i téma. Totožné je jen vědomí smyslu tvorivé svobody, pochopená hloubka určujících vztahů mezi zcela soukromým životem a vytvářeným dílem, vědomí, že pro jehož krásy, pravdy a dobrá bytoastně souvisí s neustálé ohrožencu podstatou našeho lidství. Díla, která se nám zde předkládají, ať tedy sama svědčí pro tuto jejich i naší společnou víru, lásku i naději. Děkuji vám, přátelé, za trpělivou pozornost.

++++++
+ REVUE 88 REVUE +
+ NEZÁVISLÁ VYSOKOŠKOLSKÁ REVUE PRO NEFORMÁLNÍ INICIATIVY A KULTURNÍ +
+ AKTIVITY MLÁDEŽE / zkušební číslo 5/1988, Brno / +
+ Z obsahu: +
+ Reditní poznámka - Proč Revue 88? +
+ Náš rozhovor - Rozhovor s V. Kouřilem o UNIJAZZU +
+ Dopis V. Kouřila týdeníku Tribuna +
+ Mládež a přestavba - Neformální sdružení mládeže v SSSR +
+ Ze života sovětské mládeže +
+ Stalo se... - Zázah orgánů VB proti návštěvníkům Topas clubu +
+ Komentář recenze - Komentář k událostem v Topas clubu +
+ Iniciativy a sdružení - Společenství přátel USA; Akce Ruce 88; potici českých + slovenských věřících; Nezávislé mirové sdružení +
+ Poezie - M. Morava! Mini zvěrstvo ritra +
+ Próza - R. Krušný: Nultý smysl; K. Gibran: Prorok / The Prophet / +
+ ...z úvodní poznámky: Rozhodli jsme se vydávat tuž revui, abychom zaplnili +
+ rezervu ve stávajícím mládežnickém tisku, jehož stagnace, stejně jako stagna- +
+ ce ostatních sdělovacích prostředků, počíná je přetravávající nezdravé klima +
+ v naší společnosti. K pozitivním společenským změnám checeme přispět i my tím, +
+ že budeme nebojácně prosazovat pravdu tam, kde byla dosud maskována lží, bu- +
+ díme podporovat diskusi o palčivých otázkách našeho života, zasadovat se o +
+ spravedlnost a veřejnou kontrolu tam, kde je to potřeba. /... / Svařácký tisk +
+ se nezabývá mnoha oblastmi, které leží mimo rámec svařáckých zájmů, přestože +
+ se bezprostředně dotýkají mladých lidí. Jsou to otázky víry a vyznání, mnohé +
+ kulturní aktivity, jako např. rocková a alternativní hudba, amatérské divadlo, +
+ právo zakládat zajmové organizace a sdružení, otázky zkrácení vojenské zák- +
+ ladní služby, náhradní vojenské služby, možnosti neomezeného cestování do za- +
+ hraničí, svobodného výběru a příjmu informací, přístupu ke vzdělání a mnoho +
+ dalších... ++++++
+++++

O. olivacea, Leopold Mandič

